ELLIOT ROOSVELT

İFŞA EDİYORUM

ROOSVELT'in Oğlunun Hatıraları

ATLANTİK

KAZABLANKA

KAHİRE

TAHRAN

YALTA

KONFERANSLARININ İÇYÜZÜ

NEBİOĞLU YAYINEVİ

İFŞA EDİYORUM!

KONFERANSLARIN İÇ YÜZÜ

NEBİOĞLU YAYINEVİ'NİN SİYASİ YAYINLARI:

1 — Avrupa Mukadderatının 7 Muamması, Jules Romains (Kalmadı)
2 — Kuvayi Milliye Ruhu, (Samet Ağaoğlu) (İkinci Bası) 250
3 — Harpten Sonraki Dünya, V. Gitermann . . 125
4 — Hitler ve Arkadaşları, A. Simone 175
5 — İfşa Ediyorum! Elliott Roosevelt 200

İFŞA EDİYORUM!

ATLANTİK — KAZABLANKA — KAHİRE — TAHRAN — YALTA

Konferanslarının iç yüzü

★

ELLİOTT ROOSEVELT

★★★

NEBİOĞLU YAYINEVİ — İSTANBUL

Bu Kitap İngilizce Aslından

SEMİH YAZICIOĞLU

tarafından çevrilmiştir.

★

Birinci Bası

★

GÜVEN BASIMEVİNDE BASILMIŞTIR

N. Y. 0052

YAYINEVİ'nin ÖNSÖZÜ

Harbi idare etmek, sulhun yapısını kurmak ve dünya nizamına bir düzen vermek isteğiyle yapılan bir çok konferansların iç yüzünü ifşa eden bu kitap, bütün dünya matbuat ve efkârında bir bomba gibi patlamıştır.

Gerçekten, dünya büyükleri arasında gizli yapılan ve mevzuları dünya efkârından sıkı bir ketumlukla saklanmış olan bu konferanslardaki konuşmaları, kendi mukadderatlarına taallûk ettiği için bütün dünya milletleri ve halkları büyük bir tecessüsle öğrenmek istiyordu.

Roosevelt'in oğlunun bu ifşaatı bu karanlık noktaları gözlerimizin önüne sermektedir. Denilebilir ki, son zamanlarda bu kadar üzerinde durulan ve leh ve aleyhinde bu kadar söz söylenmiş olan bir kitap olmamıştır.

Şüphesiz bu kitapta bizim düşüncelerimize uyan ve uymıyan bir çok görüşler vardır; fakat bunlar gerçekleri ortaya koymak ve kafamızda dolaşan yüzlerce sualin cevabını vermek bakımından değerlidir. Bütün dünyada büyük bir heyecan ve merak uyandıran, bütün dünya efkârını şiddetle ilgilendiren bu eser, bize ait bir çok meselelerle de temas ettiğinden memleketimizde de ayni alâkayı bulacaktır.

Nebioğlu Yayınevi bu eseri okuyucularına kazandırmakla büyük bir zevk duyar.

NEBİOĞLU YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Yayınevinin Önsözü 5
Çevirenin Önsözü 9
Annesinin kitap hakkında düşüncesi 20

GİRİŞ

Ben ve bu kitabı yazmaktan maksadım 21
Harbi kazandıran ittifaka ne oldu? 24

BİRİNCİ BÖLÜM

ATLANTİK KONUŞMASI

İlk buluşma 27. — Generallerimiz Rusyaya yardımda ısrar ediyorlar 41. — Liderlik hil'ati İngilizlerin omuzundan kaydı 49. — Atlantik Beyannamesi 54. — Zaman, iki şefin oynaıdkları kumarda mühim bir unsurdu 58.

İKİNCİ BÖLÜM

KAZABLANKA

Pek yakında buluşacağız 61. — Stalin toplantıya neden gelmedi? 66. — Müstemlekecilik harp demektir 70. — Roosevelt De Gaulle aleyhinde 83. — Churchill Kızıl Orduyu Avrupaya sokmak istemiyor 87. — Sultanla konuşma 92.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAHİRE KONFERANSI

Stalinle Çang-Kay-Şek bir arada bulunamazlar 101. — İngilizler Amerikalıların Pasifik hareketlerini beğenmiyor 109 — Çin, Amerikadan İngilizler aleyhine yardım istiyor 111.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TAHRAN KONFERANSI

Tahran 119. — Stalin küçük, büyük bütün milletlerin hükümranlık haklarına saygı gösterdiğini bildirdi 120. — Rus ziyafeti 126. — Rusya Japonyaya ne zaman harp ilân edecek 132.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE HARP

Türkiye harbe neden girmedi? 126. — Sovyetler Türkiyenin harbe girmesini istemiyor 138. — İnönü'yü Kahireye getirmeğe gidiyorum 140. — İnönü-Churchill konuşmaları 143. — Amerika Türkiye ile Rusyanın arasını bulmak istiyor 148. — Roosevelt'in harp sonrası düşünceleri 153.

ALTINCI BÖLÜM

İNGİLİZ-AMERİKAN ANLAŞMAZLIĞI

Babamı ihtiyarlamış buldum 159. — Uzak Şark müstemlekelerine istiklâl 162.

YEDİNCİ BÖLÜM

YALTA KONFERANSI

Köpeğimin başıma açtığı işler 166. — Churchill Yaltayı beğenmiyor 169. — Yaltada alınan ilk kararlar 173. — Veto 179. — Babam, İbni Suudu beğendi 181.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

HARPTEN SONRA

Sulhu neye kaybediyoruz? 183. — Rusya ile bir harpten bahsediliyor 184. — Roosevelt'le Çang-Kay-Şek'in birbirine vaitleri 186. — Çang-Kay-Şek Amerikaya niçin darıldı? 188. — Uzak Şarka vaadedilen hürriyet öldürülüyor 188.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Demir perde 193. — İran meselesi 194. — Vatandaşlar yardım etmeli 198.

ÖNSÖZ

Bu enteresan kitap hakkında en meşhur Amerikan münekkidi J. Daniels, diyor ki:

«Belki de bu kitabı bitirdiğiniz zaman, okuduklarınız hakkında şüpheye düşeceksiniz. Fakat bu satırları yazanın mühim harp konferanslarında en büyük rolü oynayan ve modern dünyanın pek az yetiştirdiği büyük diplomatlardan biri olan Amerika Cumhurreisi Franklin Delano Roosevelt'in ve kendisinin de söylediği gibi bütün pazarlıklara, perde arkasındaki mücadelelere, tehditlere ve siyaset oyunlarına çok yakından şahit olmuş bulunan Roosevelt'in oğlu, ayni zamanda yaveri, askerî yardımcısı ve yol arkadaşı olan Elliott Roosevelt olduğunu unutmamak gerektir.

Elliott Roosevelt, yazdıklarını bize inandırabilecek bir insandır. Roosevelt'in «müthiş çocuğu» Elliott, Afrika ve Avrupa harplerinde kahramanlıklarile Amerikanın millî kahramanlarının arasına girmiş ve çeşitli harp sahnelerinde yüzlerce defa hayatını tehlikeye koyarak ancak pek nadir kahramanlara verilen en büyük harp nişanlarını almıştır.

İşte bu Elliott, bütün bunlardan başka çok mühim büyük harp konferanslarında insanlık sulhu için bütün

kuvvetini sarfeden babasının en yakın dostu ve sır arkadaşı olarak bulunan Elliott'tur.

Bugün, babasının adını ortaya sürerek, kuvvetler muvazenesine ve dolayısiyle harbe doğru giden bir politikaya karşı sert bir sesle konuşma salâhiyeti olan biricik şahıstır. Bu kitabın içindekilerden memnun olmayanlar ve yazılanlardan canı sıkılanlar varsa buna hiçbir şey diyemeyiz. Eğer Elliott, hatalı ve noksan şeyler yazmış veya iddia etmişse bugün hayatta bulunan birçok kimseler onun bu iddialarını kolayca cerh edebilirler. Fakat bu adamların hepsi bugün susuyorlar. Bu sükût da, bize Elliott'un yazdıklarında haklı olduğunu gösteriyor.

Harp sonunda oynanan siyaset oyunlarına şiddetle hücum eden Elliott, Amerikanın Rusya ile İngiltere arasında oynadığı aracı role işaretle, bugün bu rolden uzaklaşıldığını söyleyerek babasının ölümünden sonra tutulan yola şiddetle hücum ediyor

Fakat yazmış oldukları bugün su götürmez bir hakikattir. Elliott, bugün sulh için birliğe doğru gidileceği yerde harbe doğru gidildiğini söylüyor. Elliott, Roosevelt'in oğlu olmak sıfatıyla taşıdığı mesuliyeti bilen bir insandır. Babasının oğludur. Onun, babasının düşünceleri, plânları ve hakiki gayeleri hakkında hepimizden çok şeyler bildiğine inanıyorum.»

Bu satırları Amerikanın en sözüne güvenilir münekkitlerinden olan Jonathan Daniels, **Saturday Rewiew of Literature**'de yazıyordu.

Elimizde bulunan şu kitap bugüne kadar yazılmış siyasî kitapların belki de en orijinali ve en enteresan

olanıdır. Asıl sözü tabiidir ki, okuyucuya bırakmak gerekir.

Yine yukarıda adı geçen münekkid, Roosevelt'e ait mühim vesikaların, Roosevelt'in hususi notlarının, harp zamanında yazmış olduğu ve çok mahrem tutulmuş yazıların «Reisi cumhur Truman tarafından emniyet sebeplerine binaen» bütün gözlerden uzak tutulduğunu ve yine Truman'ın müsaadesi olmadıkça hiç kimsenin bu vesikaları göremiyeceğini bildiriyor.

Buna ilâve olarak Reis Roosevelt'in İkinci Dünya Harbinin Deniz tarihini yazmak üzere vazifelendirmiş olduğu Samuel Eliot Morison'un, Roosevelt'e ait muammaları aydınlatması ümitle bekleniyor. Fakat ne yazık ki, bu adam da vazifesini yapmamış ve İkinci Cihan harbinin tarihini yazmak ve bu harpte Roosevelt'in oynadığı rolü ve hakiki şahsiyetini umumi efkâra tanıtmak vazifesile de, Roosevelt'in ölümünün üzerinden 15 ay geçmiş olduğu halde, hiç kimse vazifelendirilmemiştir.

Onun için bugün bu sahada öğrenmek istediğimiz her şeyi, geçilmez bir duvarla çevrili buluyoruz.

Belki de, öğrenmek istediğimiz hususlara dair en fazla malûmat veren Harry Hopkins'in yazmış olduğu kitaptır. Fakat Elliott Roosevelt'in kitabı bütün bunların hepsinin üstünde ve Babasının en yakın iş arkadaşı olması dolayısiyle de içlerinde en hakikate yakın olanı olacaktır.

Elliott, yalnız babasının meslek hâtıralarını yazmadı. Onun kitabı dinamitle doludur. Belki bazı kimseler onun çok konuştuğundan bahsedeceklerdir, fakat tarihin bu kitap hakkında notunu vereceğinden eminim.

Kim «ifşaya başlarsa» sonuna kadar gidecektir. Politikacılar ve tarihçiler belki de bu kitap yüzünden dövüşeceklerdir. Fakat hiçbir politikacı ve tarihçi bu kitaba kötü gözle bakamıyacaktır.

Elliott'un tezi basittir. Roosevelt, ne Rusyanın komünist plânları için,. ne de İngilterenin müstemleke emperyalizmi için Amerikanın sarfedilecek ne fazla bir parası ne de fazla bir kanı bulunmadığını biliyordu. Kendisinin hazırlayıp, Churchill'in altına sadece imzasını koyduğu Atlantik Beyannamesindeki prensiplere inanıyordu. Avrupa kıtası üzerindeki emperyalist oyunlarına alet olmamak için çok büyük bir gayret sarfetmişti. O, İngilizler Yunan anti-faşitlerini, kendi emellerini tahakkuk ettirmek gayesile Amerikanın vermiş olduğu silâhlarla kurşunlarlarken, kederinden çılgına dönmüş, hasta düşmüştü. O, müstemlekecilik politikası değil, hürriyet için çarpışmanın dünyaya emniyet getireceğine inanıyordu.

Avrupanın başına büyük felâketler getirmiş olan, İngiltere-Rusya mücadelesi — daha doğrusu İngiltere ile Avrupa kıtası üzerindeki herhangi kuvvetli bir devlet arasında Avrupayı idare için yapılan mücadele — onun malûmuydu. Ve Avrupa kıtası üzerindeki kuvvetler mücadelesine Amerikanın büyük ve hür kudreti ile müdahale etmek istiyordu.

Elliott, Amerikanın en büyük iki partisi, Cumhuriyetçi ve Demokratların, babasının sağlığında daima yapmamak için dikkat ettiği «Sulh için beraber çalışmaktan ziyade sulh için bazı devletlerle diğerlerine karşı savaşmak» tezine de şiddetle hücum ediyor. Elliott Roosevelt'in bugün harp çıkarmakla itham ettiği «Kötü niyetlerle

dolu küçük bir grup» hakikaten yeni bir harp çıkarmak için kıyameti koparıyorlar. Fakat zaten bu adamlar, çok büyük bir yolda yürüdüğüne inandığımız Roosevelt'in kendi yolunda attığı her adımda kendisini çelmeleyen bir takım kimselerdi. İçlerinde büyük iş adamlarının da bulunduğu bu grup (ki bu iş adamları ne gariptir ki, harpten önce Birleşik Devletlerde Roosevelt'in güttüğü «Hür iş» politikasına sekte vermemek için Almanya ile kartel anlaşmalarına girmeği reddetmişlerdi) bugün korkudan bir bina kuruyorlar.

Halen Roosevelt'in yerinde bulunan Harry Truman, hiç şüphesiz ki, hüsnüniyet sahibi bir insandır. Roosevelt tamamlayamadıklarını ve ümit edip de gerçekleştiremediklerini ona devretmişti.

Fakat Truman, bugün hakikaten garip bir durumda bulunuyor. Potsdam'dan beri sulh yolunda cereyan eden büyük politika oyunları içinde hiçbir şahsî rol oynamamıştır. Fakat rolü gittikçe daha garip bir şekle giriyor. Halbuki Roosevelt'in tutmuş olduğu yoldan yürüseydi Roosevelt'in büyük bir iş arkadaşı ve sulh için de büyük hizmeti dokunmuş bir parti lideri olarak kalacaktı.

Elliott Roosevelt, bugün tutulan yolu şiddetle tenkit ediyor. Onun bu protestosu yalnız babası için değil, Amerika için de çok büyük bir hizmettir.Sulh için o kadar geç kalmamış bulunuyoruz. Ve kollektif emniyeti kurma hususunda da, önümüzde vaktimiz olduğunu söylemek için henüz vakit geçmiş değildir.

Hepsinden fazla olarak, Roosevelt'in ölümündenberi sürüp giden sessizliği ilk olarak Elliott'un haykırışı

bozmuştur. Bu haykırışın, yarını aydınlatacak yolun ilk meşalesi olduğunu söylemeliyiz.»

Saturdey Rewiew of Literature adlı ağırbaşlı magazindeki etüd burada bitiyor.

Bu okuduklarınızı daha yüzlerce vesika ve yazı ile de teyit mümkündür. Amerikalı bir muharririn de işaret ettiği gibi, Roosevelt'in ölümü ile kapanan esrar perdesi çok kimselerin inanamıyacakları hâdiselerle dolu bir dünyayı önümüze açıyor.

Bakın, başka bir münekkit, Edwin D. Canham, ne diyor:

«Roosevelt'in ölümündenberi onun fikirleri, hakiki maksatları hakkında hiçbir şey yazılmadı. Fakat son günlerde birdenbire çoğu Roosevelt'in yakın dostları ve arkadaşları tarafından olmak üzere bir çok kitap neşredildi. Meselâ: Roosevelt'in hususî doktoru Vice-Admiral Bentley'in, United Press'in Beyaz Saray muhabiri Merriman Smith'in Louis Adamicin, Clarck Kinnand, Thomas Sugrue ve Col. Edmund Startling'in ve Roosevelt'in şahsi dostu ve kâtibesi Frances Perkins'in Roosevelt hakkında yazmış oldukları kitaplar bizi hakikaten çok büyük bir sulh dostu olan Roosevelt'in emperyalizme ne kadar büyük bir düşman olduğunu açıklıyor. Bu kitapların en sonuncusu ve en mükemmeli işe Elliott Roosevelt'in yazmış olduğu kitaptır. Bu kitaplar bize şaşkınlıkla seyrettiğimiz bir dünyanın, büyük bir insanlık koruyucusunun savaşlarının iç yüzünü gösteriyorlar.»

Evet, yüzlerce münekkidin, mükemmeliyetinden ve doğruluğundan en ufak bir şüpheye bile olsun kapılma-

dıkları bu kitap bugünün ve yarının tarihçileri için çok kıymetli bir vesika olarak kalacaktır.

Amerikanın büyük mecmualarından biri olan **Time** dergisi 7 ekim sayısında şöyle diyor:

«Harbin sırlarına dair yüzlerce kitabın yazılıp binlerce vesikanın öne sürüldüğü şu sırada tarihçilerin işi çok karışmış ve hakikî vesikalarla delilleri seçmek pek güç bir hal almış bulunuyor. Fakat bunların içinde Elliott Roosevelt'in yazmış olduğu kitap tarihçiler için en sağlam kaynaklardan biri, belki de birincisi olarak kalacaktır. Bu kitabın tarih sayfaları içinde alacağı yerden katiyetle eminiz. Çünkü Elliott'un pek çok şey gördüğüne ve pek çok şey işittiğine inanıyoruz.»

Belki, okuyucular da kendilerine sunmuş olduğumuz bu kitap hakkında dünyanın bir çok memleketlerindeki politikacıların ve yazarların söyleyip yazacaklarını öğrenmek isterlerdi. Yerimiz kâfi gelseydi de sizlere bu kitap hakkında yazılıp söylenenleri birer birer gösterebilseydik... Fakat sütunlar dolusu yazının buraya sığdırılamıyacağını tahmin etmenin pek de güç olmadığını bilirsiniz.

Biz de, mümkün olduğu kadarını size vermeğe çalışmakla iktifa ediyoruz.

★

Siyasi kitaplar, ya çok muvaffak olurlar, ya hiç bir yankı uyandırmadan geçip giderler. Şöyle geriye doğru bakacak olursak Wendell Wilkie'nin «Tek dünya» sı, André Maurois'nin «Fransa faciası», Joseph E. Davies'in «Moskova Misyonu» ve Jules Romains'in «Avrupa mukad-

deratının yedi muamması» gibi muvaffak olmuş büyük eserlerini görürüz. Bunların muvaffakiyetlerinin sebebi ya hakikaten sözüne güvenilir şahıslar tarafından yazılmış olmaları, veyahut da bilmediğimiz, hakikaten enteresan ve aktüel meseleleri ihtiva etmeleriydi.

Elimizde bulunan bu kitaba gelince, bunun için fazla söz söylemeği lüzumsuz buluyoruz.

Bu kitap hakkında yalnız Türk gazete ve risalelerinde 28 yazı çıktı. Hiçbir kitap hakkında — bilhassa neşrinden önce — bu kadar neşriyat yapılmamıştır.

Ayrıca bu kitabın bütün siyasi eserlere üstün bir noktası daha vardır. Bugüne kadar yazılagelen bu tip eserlerin hiç birinin muharriri, bu kitabın muharriri kadar ele aldığı mevzua aşina değildi.

Elliott Roosevelt, hem büyük bir reisicumhurun oğlu, hem Franklin Roosevelt'in yaveri, hem sırdaşı, ve hem de can yoldaşı idi.

Böyle bir kitabı Elliott'tan daha iyi yazabilecek bir kimse tasavvur dahi edilemez. Bütün münekkitler de bu husus üzerinde ittifak ediyorlar. **Christian Science Monitor**; 5 ekim 1946 sayısında; «Elliott Roosevelt, geniş tecrübesi ve çok yakından yaptığı bir müşahede ile bu eseri yazmış bulunuyor. Tarihçiler bu kitaptaki mücadeleleri ve kavgaları sağlam birer delil olarak ele alacaklardır.» deniliyor.

Madam Roosevelt; «Bu kitabın içindekiler, herkesin kendi inancına göre tefsir edilecektir. Fakat harp içinde cereyan etmiş büyük konferansların en yakın müşahidi olan Elliott, size bilmediğiniz bir çok şeyleri açıklayacaktır.» diye Elliott'un durumunu açıklıyor.

Hakikaten Elliott, Argentia koyunda yapılan ve Atlantik Konferansı diye anılan konferanstan başlıyarak sırasiyle Kazablanka'da Roosevelt, Churchill, Giraud, de Gaulle arasında yapılan konuşmalara, Kahire'de Roosevelt, Churchill, Mareşal Chiang-Kai-Shek ve Madam Chiang'la yapılan toplantılara, Tahran'da Stalin, Churchill, Roosevelt arasındaki konuşmalara, İkinci Kahire konferansına ve Cumhurreisi İnönü'nün — ki İnönü'yü Kahire'ye uçakla götüren de Elliott Roosevelt'tir — Kahire'de yaptığı konuşmalara da şahit olmuştur. Ayrıca Roosevelt'in sırdaşı olarak pek gizli cereyan eden pazarlıklara da vakıftı.

Elliott; «Bu kitabı, yerinde tuttuğum notlardan, birbirimizden uzak olduğumuz zamanlarda babamın bana yazdığı mektuplardan ve Yalta'ya giden kardeşim Anna ve Harry Hopkins'ten aldığım tamamlayıcı malûmatı toplamak suretile meydana getirdim», diyor.

Evet, son bir söz söylemek icap ederse, şunu söylemeliyiz ki, dostları ve düşmanları bu kitabın «en yakın müşahit» gözüyle görülüp, yine «en yakın müşahit» eliyle yazıldığı hususunda ittifak ediyorlar.

Biz de bunun, bu kitap için en büyük delil ve şehadet olduğuna eminiz.

Elliott Roosevelt kimdir?

Bugün 36 yaşında ve bir hava generali olan Elliott Roosevelt, 1910 Eylûlünde New-York'ta doğmuştur. Amerika Birleşik Devletlerinin yirmi üçüncü Cumhurreisi

olup, geçen sene Nisan ayında ölen Franklin Delano Roosevelt ile Anna Eleanor'un oğullarıdır.

Elliott, dördü erkek, biri kız olan beş kardeşten en büyüğü olan ve halen Hollywood'da film amilliği yapan James Roosevelt'in küçüğüdür. Elliott'un küçüğü olan ve «İfşa Ediyorum» un müteaddit yerlerinde adı geçen Franklin Jr. da bir müddet Elliott'la beraber babasının yaverliğini yapmıştır.

Elliott, tahsilini 923-929 yılları arasında Groton okulunda yapmıştı. 1931 de ilk defa Elizabeth Donner ile evlendi. 1933 senesinde ayrıldılar. 1933 senesinde ikinci defa olarak Ruth Josephine Googins ile evlendi. İlk karısından bir erkek, ikincisinden ise biri kız, biri de erkek iki çocuğu oldu.

1929 dan 1940 a kadar pek çok vazifelerde bulundu. İki sene malî müşavirlik, bir sene ajanlık, iki sene Hearst gazetelerinin uçak haberleri sistemi muharrirliğini yaptı. 1935-39 seneleri arasında Hearst idaresindeki radyo istasyonlarının reisi oldu. Bir aralık Amerikan Hava Yolları Ticaret Odası reis muavinliğini yaptı.

1940 senesi ekim ayında Amerika Birleşik Devletleri hava kuvvetlerine yüzbaşı olarak tayin edildi. Yüzbaşı oluşu, Roosevelt'in muhalifleri tarafından büyük bir gürültüyle karşılanmış, hattâ, Elliott'a hücum maksadiyle: «Ben de yüzbaşı olmak istiyoum», adını taşıyan klüpler kurulmuştu.

1940 tan sonra Amerika harbe girinceye kadar Şimal Buz denizindeki Amerikan hava üslerinde çalıştı. 1941 den sonra babasının yaveri oldu. Babasının seyahatleri esnasında ekseriya onunla beraber bulundu ve uça-

ğını idare etti. Konferanslar ve toplantılarda yarı kötürüm olan Roosevelt'e hem maddî, hem de manevî bir yardımcı sıfatile bulundu. Konferanslar dışındaki zamanlarda vazifesine dönüyordu. Şimali Afrika, Sicilya, İtalya ve Avrupa harplerinde gösterdiği yararlıklardan ve kahramanlıklardan ötürü pek çok defalar taltif edildi ve pek nadir olan Amerikan millî harp kahramanları arasına girdi.

Biz son sözümüzü de böylece söyledik. Sizi Elliott'un ifşaatile başbaşa bırakıyoruz.

Semih YAZICIOĞLU.

Tabiidir ki her şahıs, gördüğü, işittiği ve yaşadığı şeyleri kendi görüş noktasına göre tesbit eder. Şuna tamamiyle emin bulunuyorum ki, bu kitapta yazılmış olan şeyleri okuyanlar, okuduklarını kendi düşünce ve inançlarına göre, değişik şekillerde tefsir edeceklerdir.

Bu kitap, büyük harp konferanslarında bulunmuş en yakın bir müşahidin gördüklerini, duyduklarını kaydediyor.

Ve yine bu kitap, yarının tarihçilerine, tarihleri için lüzumlu, en geniş malzemeyi verecektir.

Eleanor ROOSEVELT.

GİRİŞ

BEN VE BU KİTABI YAZMAKTAN MAKSADIM

Bu satırları, bize harbi kazandıran birlikten uzaklaşılması üzerine içimde doğan şüpheler dolayısile yazdım. Şuna eminim ki, biz bu birlikten — daha iyisini bilmeğe muketdir insanlar tarafından — uzaklaştırıldık.

Bu kitapta harpten bahsedilen satırlar görürseniz, bilin ki bu tesadüfen olacaktır. Bu satırlar harpten bahsetmek için değil, daha mühim olan sulhü aydınlatmak gayesile kaleme alınmıştır.

Belki de «Sana ne, seni ne alâkadar ediyor?» diye kendi kendinize soracaksınız.

Belki ben, sizin için sadece Harward'a gitmemiş olan bir vakitler Hearst hesabına jalışmış bulunan Roosevelt'im; yahut belki de sadece 1940 ve 1941 yıllarında kurulmuş olan «Ben de bir yüzbaşı olmak istiyorum» adını taşıyan klüplerin ilhamıyım; veyahut büyük münakaşalara sebep olan, buldok köpeğim *Blaze*'in bir gemide izinle yurda dönen iki eri ısırmasından mesul tutulan kimseyim.

Benim bütün bu işlerle olan alâkam Franklin Delano Roosevelt'in oğlu oluşum dolayısiyle biyolojik bir münasebetle başlar.

Böylece, bu alâka, bana hayatımda derin izler bırakmış bulunan çok mühim harp konferanslarında hazır bulunmama ve şehadetime sebep oldu.

Atlantik beyannamesinin doğuşuna, Kazablanka kavgalarına, Kahire konuşmalarına ve babamın Stalinle ilk defa olarak buluştuğu Tahran konferansına çok yakından şahit oldum.

Bu konferanslarda babamın yanında, mesaj alıp vermek, haber götürüp getirmek ve sakîlik de dahil olmak üzere çeşitli vazifelerle meşgul oldum. (Saydıklarımın sonundaki vazifeyi, pek yakında yapılmış olan *Üç Büyükler* Konferanslarından birinde, üç Büyüklerden biri için yapmıştım.)

— Elliott, bu sözüyle Churchill'in kastetmektedir.

Churchill'le Stalin'in ve Müttefik Devletler Genel Kurmayının, kralların, emîrlerin ve Müttefik Devletler mümessillerinin karşılıklı vaatlerini dinledim.

Uzun konferans günlerinin gecelerinde babamla karşılıklı geçer, o gün yapılan işlerden ve konuşulanlardan bahsederdik.

Ben, Franklin Delano Roosevelt'in sulhün kuruluşu meselesinde nasıl bir dayanma noktası olduğunu anlamıştım.

Karşılıklı konuşmalara, pazarlıklara, vaatlere aşina idim.

Bu vaalterin nasıl bozulduğunu ve en ciddî durumların dahi nasıl kayıtsızlıkla karşılandığını, sulhün ve sulh yapısının naslı red ve inkâr edildiğini gözlerimle gördüm.

Bu satırları Franklın Roosevelt'in gittiği yoldan ayrılmanın verdiği elîm hisler sebebiyle yazıyorum... Belki de yeniden çalışma ile o yola dönülebilir ümidiyle yazıyorum.

İki yoldan birini tercih içimi korku ile doldurıyor.

HARBİ KAZANDIRAN İTTİFAKA NE OLDU?

Neden Washington cocktail-party'lerinin dedikodusu «1948 den evvel Rusya ile bir harbin kaçınılmaz olduğu» dur? Neden gazete muhabirleri «Avrupadaki her devlet adamının kafasının, Rusya ile İngilterenin karşılıklı harbe sürükleneceklerine dair düşüncelerile dolu olduğunu ve ona göre hareket ettiğini» yazıyorlar?

Dünya sulhünün çeliğine su verme işi başladı ve iyi başladı.

Fakat Franklin Delano Roosevelt'in öldüğü gündenberi bazı yerlerde ve bazı hususlarda bu başlangıç bir takım zararlara uğradı.

Bunu gösterecek pek çok misaller mevcut. Fakat bunların en aşikâr delili, sulhün temel taşı olan ittifakın, Üç Büyükler birliginin çöküşüdür.

Bu birliğin temel taşını Franklin Roosevelt şekillendirip yerine koymuştu; siyasî sahada büyük birçok kimseler onun ölümünden beri bu taşı parçalamağa uğraşıyorlar.

Bu birlik baltayıcıları; dünyanın Birleşik Amerika, Sovyet Rusya ve Birleşik Kraliyet tarafından idare edilmesi yani *üçler*'in sulhün idamesi için beraberce çalışmaları icap ettiği-

ne dair olan hakikati görmemezliğe geliyorlar. Veyahut bir kısmı da kendisine saygı besliyen hiçbir hükûmetin Rusya ile bir birlik halinde bulunamıyacağını zannediyorlar.

Fakat dünya uzun yıllar ve yıllar boyunca üç büyükler birliği hakikatini gördü ve tecrübe etti.

Bu hakikat, Hariciye nazırı Bürnes'ün, Senatör Vandenberg ve Hearst — Roy Howard — Mc Cornick basını gibi adamların gurupların liderliği altında «Rusya Rusyaya karşı sert hareket» çığlık ve feryadını bastığı ana kadar da zayıflamamıştı.

Byrnes ne gibi bir kötü hareket yapmıştı? Byrnes'ün yaptığı şey atom bombasının Birleşmiş Milletler Organizasyonunun kontrolü altına verilip verilmiyeceği meselesini münakaşa etmiş olmasıydı.

Aşikârdi ki Byrnes dersini almıştı. İş başına geçtiği günün ikinci ayında o, kendi icadı olan «Rusyaya karşı sert hareket» ten ibaret olan politikasını tatbike hazırdı.

Garip bir tesadüf eseri olarak Byrnes'ün hattı hareketini ilân ettiği günden bir hafta sonra Missouri eyaletinde Fulton'da Winston Churchill de o meşhur nutkunu verdi.

O Churchill ki, harp esnasında Manş denizi tarikiyle yapılacak Avrupanın istilâsı harekâtını geciktirebilmek için askerî şeflerimizle tam iki yıl uğraşmıştı. Müttefik stratejisini de-

ğiştirebilmek kastiyle uzun münakaşalar yaptı — ki bu mânakaşalar esnasında Amerikan kıtaları Avrupa karasına çıkmış olsaydılar dağların ardına nüfuz edebilirlerdi.

Churchill bunun «Avrupanın yumuşak karın altından yapılacağını ve düz bir cephe teşkil edeceğini iddia ediyor ve böylece karın altını yararak Ruslarla Avrupanın mümkün olduğu kadar doğusunda karşılaşmak istiyordu.

O Churchill ki, taarruzun ağırlığını müttefiği Rusların aleyhine İngiliz menfaatine çevirmeğe çalıştı. Bu şekilde hareketi ayni zamanda seri bir zaferi de tehlikeye sokmuştu.

Missouri'de Fulton'da yine bu Churchill karanlık harp yıllarındaki müttefiği Sovyetlere karşı topyekûn harp için bir balon uçurdu.

Şunu kaydetmeli ki biz, harp yılları içinde Sovyet Rusya ile Büyük Britanya arasında oynadığımız aracı rolünü de bıraktık.

En kötüsü ise İngiltere ile ayni sırada yer almayıp, onun arkasında cephe alışımızdır.

Şunu da düşünüyorum ki, Amerika Hariciye Bakanlığı bugün babamın kendilerine hiç bir zaman itimat etmediği insanlarla doludur. Amerikan Kongresi hem cumhuriyetçilerin, hem de demokratların mürtecileri elinde.

..... nihayet..... şunu görüyorum..... dış politikamız, atom bombasının kudretine göre ayar ediliyor ve ordu subaylarımız beşeriyeti yıkarak bir taş yığınına çevirmeğe hazırlanıyorlar.

BİRİNCİ BÖLÜM

ATLANTİK KONUŞMASI

Roosevelt ile Churchill'in buluşmaları. — Churchill Amerikan kıt'alarına muhtaç. — Amerika İngilterenin müstemleke siyasetine yardım etmiyecek. — Ya Ruslar?. — Generaller Rusyaya yardımda ısrar ediyorlar. — Liderlik İngiltereden Amerikaya geçiyor. — Atlantik beyannamesi. — Beyannamenin ne değeri var?

1

İlk Buluşma

Atlantik beyannemisinin doğuşunu ve Roosevelt-Churchill konuşmalarını anlatmağa başlamazdan önce babamın güç belâ atlatıp geride bıraktığı Beyaz Saray muhabirine dair birkaç kelime çiziktireceğim. Bu hususu yazmadan geçmek istemiyorum.

Franklin Roosevelt, Atlantik Beyannamesi için Churchill'le buluşmak üzere yola çıkarken, Amerikan gazetelerinin Beyaz Saray'daki mümessilerini atlatmıştı. Buna da, kendisinin daha evvel konuşmalarını iyice gizleyebilmek

gayesile toplantıda hiç bir gazeteci bulundurmamak hususunda Winston Churchill'le yaptığı bir anlaşma sebep olmuştu.

Babam bu pazarlığın kendisine isabet eden kısmını yerine getirmişti. Fakat Churchill, toplantıya, arkasında bir sürü İstihbarat Subayı ile çıkageldi. İstihbarat subaylarının üzerindeği eğreti üniformalar, bu üniformaların altlarındaki gazetecileri saklıyamıyorlardı. Evet, iyi kıyafet değiştirememiş bir gazeteci sürüsü. Bu, Churchill'in bu yolda babama yaptığı ilk sürpriziydi. Ve sonuncusu da değildi.

1941 yazı ortalarında mensup bulunduğum hava alayı Arktik çemberine dahil bölgede beş muhtelif üs'te dağılmış bulunuyordu.

Ben, üssüm olan New-Foundland'a derhal dönmek emrini aldığım zaman, bir hava nakliyat sitesini teftişle meşguldüm. Kendime 0A-10 Grumman .tipi bir uçak ve bir pilot seçtim New-Foundland'daki Amerikan hava kuvvetleri komutanlığına yerime başka birini göndermelerini bildirerek Argentia koyuna doğru havalandım.

Koya doğru uçtuğumuz müddet zarfında umumî kamutanımız olan general sessizce uçağın gerisinde oturuyordu. Ben, co-pilot iskemlesindeydim. Dağları aşıp Argentia koyu üzerine geldiğimiz zaman körfeze kuşbakışı şöyle

bir göz attım. Pilot uzun bir hayret ıslığı koyuverdi.

Aşağıda körfez, harp gemileriyle doluydu. Birbirimize bakıştık. O anda ilk hatırıma gelen bir Atlantik manevrası ile karşılaşmış olduğumuz düşüncesiydi.

Birkaç dakika sonra kafamdaki istifhamın cevabını almış bulunuyordum.

Bir tekne bizi, *Augusta* zırhlısı olduğunu anladığımız, bir harp gemisine çıkardı. Güvertede babamın yaveri «Pa» Watson ile karşılaştık.

«Pa», gülerek elimi sıkarken:

— Başkomutan sizi görmekten hoşlanacak, dedi.

O vakitler bahriyeye teğmen olan kardeşim Franklin Jr.'a güvertede rastladım ve:

— Sen de mi buradasın? diye bağırdı.

Beraberce öğle yemeğinden bir kaç dakika önce babamı görmeğe gittik.

— Harikulâdesin, Pap, diye bağırdım. Ne oluyor? Yine bir balık avına mı çıkıyorsun?

Babam kahkahalarla güldü:

— Gazeteler de böyle düşünüyorlar. Fundy körfezinin herhangi bir köşesinde balık avı ile meşgul olduğumu zannediyorlar.

Gazetecileri nasıl atlatmış olduğunu, öğünerek, âdeta çocukça bir sevinç içinde anlatıyordu. Sonra etrafımızda olup bitenleri açıkladı:

— Churchill'le burada buluşacağız. Yarın *Prince of Wales* ile geliyor. Harry Hopkins de beraberinde.

Sözünü bitirir bitirmez verdiği malûmatın üzerimizde ne tesir yapacağını öğrenmek için arkasına yaslandı. Bu haberin üzerimizde bıraktığı tesir büyük olsa gerekti. Çünkü halinden oldukça memnun olduğu görülüyordu.

O gün öğleden sonra hava soğuk ve sisliydi. Babamla ben, onun çalışma odasında buluşarak, akşama kadar ufak tefek şeylerle uğraştık. Bir aralık Churchill'le yapacağı yoplantıdan, maksadın ne olduğunu öğrenmek istedim.

Babam:

— Böyle bir toplantının İngiliz mâneviyatı üzerine faydası dokunacaktır, diye cevap verdi.

— Naziler bugünlerde gemi pek azıya aldılar. Tabiî, Avrupanın efendileri oldular. İngilizlere hiç olmazsa mânevî bir yardımda bulunmamız icap ettiğini, aksi takdirde kendimizi top ve bombalara hedef yapacağımız hususunda ayni fikirde olmıyan bir tek Amerikalı dahi kaldığını zannetmiyorum, diye ilâve etti.

Onu kışkırtmak kasdiyle:

— Öyle ise yalnız manevî bakımdan... diye söze başladım.

— Bundan daha fazla bir maksat için. Şu Öbizim Ödünç verme ve Kiralama kanununa

— Öİngilizler için daha mühim olan — Yollama pragramlarımıza ne dersin? İngilizler, İstihsalâtımızın ne kadarını Ruslara göndereceğimizi herhalde çok merakla öğrenmek isteyeceklerdir, dedi.

— E... Sonra?

— Churchill'in, Sovyetlerin daha ne kadar zaman harpte kalacaklarına ve ne kadar müddet harbi devam ettireceklerine dair olan itimadını zaten biliyorum.

Babam sözlerinin arkasından parmaklarını şaklatarak bir sıfır işareti yaptı.

Babama:

— Bana öyle geliyor ki, Sovyetlerin harp gücüne Churchill'den daha fazla itimat ediyorsunuz, dedim.

— Harry Hopkins'in itimadı ise benden de fazla. O, beni buna ikna edebilecek bir adamdır.

Tabiîdir ki, o günlerde Amerikan istihsalâtı bir damla mesabesinde idi. İngilizler bunu bildikleri için yardım olarak almakta oldukları hayatî kıymetteki maddelerin de bu damla mesabesindeki istihsalin, yâni damlanını yarısı olmasından korkuyorlardı.

CHURCHILL AMERİKAN KITALARINA MUHTAÇTİR

Babam devamla:

— Büyük Britanya başbakanı yarın buraya geliyor, dedi. O, Amerika olmadan İngilterenin harbe devam etmesinin imkânsız olduğunu bi-

liyor. Fakat onun bu duygusunu açığa vuracağını hiç de zannetmiyorum.

Hayretle bir ıslık koyuverdim.

İngiliz endüstrisi merkezlerinin büyük bir kısmını hallaç pamuğu gibi atmış olan mayıs ayındaki Alman hava bombardımanlarını görmüştüm. Fakat bombardımanların verdiği zararın bu kadar mühim olduğunu hiç de tahmin etmiyordum. Ayrıca Sovyetlerin de stepler boyunca plânlı bir şekildeki ricatlerine de o kadar dikkatle bakmıyordum.

Babam:

— Elbette ki Churchill'in en büyük merak ve endişesi harbe ne kadar sonra gireceğimizdir, dedi. Amerikanın kudreti yalnız istihsalde kaldığı müddetçe, İngilizler İngilterede kalmağa ve adalarına kapanmağa mecburdurlar. Ancak bizim de harbe iştirakimizle mücadeleyi devam ettirebileceklerini bilirler. Winston taarruza geçebilmek için de Amerikan kıtalarına ihtiyacı olduğunu pekâlâ bilir.

Sonra devamla:

— Bak, göreceksin ki, Başbakan söze hemen nazilere karşı harp ilân etmemizi istemekle başlayacak.

Zannederim ki babam, o esnada benimle konuşurken az sonra İngiltere başbakaniyle yapacağı konuşmalarda, Churchill'in taleplerine karşı tutacağı yolu ve kullanacağı cümleleri

prova ediyordu. Herhalde hattı hareketini de böylece tanzim etmeğe çalışıyordu.

Babam devamla:

— Öteki meseleye gelelim, dedi. İngiliz İmparatorluğu burada zarara girecektir. Herkesin malûmu değildir ama, şu hakikattir ki, Almanya geçen harbi kaybetmiş olduğu halde Alman ve İngiliz bankerleri dünya ticaretini ceplerinde sıkıca muhafaza ediyorlar. Bu vaziyet Amerikan ticareti için pek o kadar iyi değil, değil mi?.

Babam sözünün sonuna gelince yan tarafına dönerek bana mânidar bir tavırla gözünü kırptı.

AMERİKA, İNGİLTERENİN MÜSTEMLEKE SİYASETİNE YARDIM ETMEK İSTEMİYOR

Babam devamla:

— Fakat meselenin başka bir tarafı daha var, dedi. Daha işin başındayken İngilizlere şunu açıkça anlatmalıyız ki, İngiliz imparatorluğunu karşılaştığı güçlüklerden ve hali hazırda içinde bulunduğu vaziyetten kurtarmak işinde kullanılan, arkasından da ebediyen unutulacak bir «İyi gün dostu Charlie» si olmak istemiyoruz.

Arkasından ilâve etti:

— İngiltere, şadece müstemleke halkları üzerindeki cebbar ve haşîn idaresini devam ettirebilsin diye Amerikalılar bu harpte onlara

yardım edemezler. Bunu Amerika Birleşik Devletleri reisicumhur sıfatıyla düşünüyor ve söylüyorum.

Sözünün burasında duraladı. Ben dikkatle:

— Önümüzdeki bir kaç gün içinde epey gürültü patırdı olacak, öyleyse, baba? dedim.

Babam:

— Göreceğiz bakalım, diye cevap verdi.

Ertesi günü sabahı, hepimiz güvertede *Prince of Wales*'in *U. S. S. Augusta*'ya yanaşışını ve demir atışını seyrediyorduk. Bir kaç saat sonra da Büyük Britanya Başvekili güvertede idi. Babamla 1919 dan beri ilk defa olarak görüşüyorlardı, fakat az sonra birbirlerini «Franklin» ve «Winston» diye senli benli çağırmağa başlamışlardı bile.

İşte bu sıradaydı ki, gemide, ellerinde not defterleriyle ve fotoğraf makineleri bulunan İstihbarat Nezareti subaylarının mevcudiyetlerinden haberdar olduk. İlk defa idi ki, üniformalı gazeteci sürüsünün mevcudiyetinden haberdar oluyorduk.

General Hap Arnold (*) usulcacık arkama

(*) General Henry H. Arnold (1886-): Amerikanın en büyük komutanlarından olup, hava kuvvetlerine kumanda etmektedir. 1934 senesinde Alaska'ya yapılan uçuşu idare etmiş, 1936 da Hava Kuvvetleri şef yardımcılığına tayin edilmiş ve 1941 senesi Birleşik Amerika Hava Birliklerine şef ve kurmay şefleri arasına Hava Kuvvetleri mümessili olarak girmişti.

kayarak kulağıma, bir kaç fotoğrafçı bulmamızın hiç de fena olmıyacağı hususunu fısıldadı. Fakat bu fotoğrafçıları acele temin etmek gerekiyordu. Küçük Grumman uçağımın pilotunu derhal iki ordu fotoğrafçısı temini maksadiyle gönderdim. Böylece Amerikan basınına da konferansa dair haberler ve resimler hususunda yardım etmiş olacaktık.

Böylece bu meselenin asıl sebebi olan; Atlantik konuşmalarına dair ilk resim ve havadisleri İngiliz basınında ve İngiliz görüşüne göre neşretmek işine mâni olunmuş bulunacaktık.

O gün, öğle yemeğinden sonra babamla, Churchill'e kaptan köşkünde iltihak ettim. İki şef karşı karşıya oturmuşlar, âdeta ringte birbirleriyle ilk defa karşılaşan boksörler gibi birbirlerini hafif tertip süzüyorlardı.

İngiltere başvekili tedbirli bir lisanla söze başladı:

— Benim istihbarıma göre Franklin, Amerikan halkının temayülü bize doğru dönmüş bulunuyor. Bu yolda bizimle birleşmeğe hazır bir vaziyettedirler.

Babam kuru ve alaycı bir sesle:

— Aksini düşünenleri de bulabilirsiniz, diye cevap verdi.

Winston itiraz etti:

— Fakat Ödünç verme ve Kiralama konununa dair olan müzakerelerde...

Babam Winston'un süzünü kesti:

— Winston, eğer Amerikan halk oyu ile yakından ilgili iseniz size her günkü Kongre zabıtlarını okumanızı tavsiye ederim.»

İki fikir ve iki düşünüş sistemi var kuvvetleriyle çarpışıyorlardı.

İngiltere başvekilinin düşüncelerine bir tek kat'i düşünce hâkimdi ki, o da; Amerikanın derhal nazi Almanyasına karşı harp ilân etmesi hususuydu.

Amerika cumhurreisi ise, Amerikan halk oyunu, Amerikan politikasının tarzı hareketini ve sonunda harbe sebep olacak bütün hususları düşünüyordu.

Nihayet, Winston Churchill kadehini dibine kadar boşalttıktan sonra *Prince of Wales* zırhlısına dönmek üzere ayağa kalktı.

O gün öğleden sonra Genel Kurmay Başkanları gündemlerinde bulunan modern harbin üç silâhşoru olan: malzeme, insan ve para işleri, ve ayrıca da istihsal, mühim hususları tesbit ve sevkiyat işi gibi meseleleri müzakere ettiler.

Toplantıdan sonra bir Amerikan deniz subayının sigarasını yakarken, subayın:

— Bizi sevsinler! diye mırıldandığını duydum. Hiç bir şey değil, sadece doğum hakkımızı istiyorlar!!

O cumartesi gecesi *U. S. S. Augusta* kruva-

zöründe eski usul bir yemek ziyafeti verildi. O gece, gece yarısına doğru babamı yepyeni bir rolde gördüm. Tecrübelerim bana şunu öğretmişti ki, içinde bulunduğu her toplantıda, babam, daima başkanlık mevkiinde olurdu. Bunun için o, kat'iyyen ısrar etmezdi. Bu başkanlık vaziyeti, ısrarından değil onun tabiî olarak bu mevkie lâyık bir insan olmasındandı.

Fakat bu gece öyle değildi. Bu akşam babam sadece dinliyordu. Bir başka adam onun cümlelerini alıp sıkarak, ezip posasını çıkararak, tuzla buz edeceğini zannettiğiniz bir anda mevzua münasip, olgun ve mazbut ve muhteşem nutuklariyle başka bir adam, dinleyicileri nüfuz ve kudreti altına almış bulunuyordu.

CHURCHİLL NELER SÖYLÜYOR?

Winston Churchill o gece, âdeta hepimizi büyülemiş ve tesiri altına almıştı. Her saniye bizi tesiri altında bulundurduğunu biliyor ve buna göre konuşuyordu.

Babamın bütün yaptığı, arada sırada ortaya bir sual atarak ona, içindekileri dışarıya vurdurmaktan ibaret kalıyordu.

Churchill, pürosunu mütemadiyen ağzında döndürüp duruyordu, iskemlesinde bir arkaya bir öne yaslanıyor ve kritik dakikalarda daima omuzlarını bir boğa gibi öne doğru kaldırıyor, elleri mânalı hallere bürünerek çok şeyler ifa-

de eden bir takım jestlerle havayı dövüyor, gözleri parlıyor, pırıl pırıl yanıyordu.

Bize, harbin inkişafından bahsetti. Birbiri arkasından kaybedilen muharebelerden bahsetti. Sözünün sonunda:

— Fakat İngiltere harbi daima kazanmıştır, diye hakîmane bir tavırla bağırdı. Oldukça samimî bir lisanda kendi vatandaşlarının az kalsın nasıl tam bir mağlûbiyete uğrayacaklarından bahsetti.

Bir aralık, sözleri israrlı bir yalvarış şekline girdi:

— Bu, elimizdeki son kozdur, diye bağırdı. Eğer Nazi Almanyasına karşı harp ilân etmezseniz — sözünün burasında son kelimeleri tekrarladı — ilk darbeyi onların vurmasını bekliyerek harp ilân etmezseniz, onlar, biz mahvolduktan sonra bu darbeyi size indireceklerdir. Ve ilk darbeleri de son darbeleri kadar mükemmel olacaktır.

Fakat kendisini dinleyenlerin hepsi Churchill'in bu sözlerinin altında gizli olan yalvarma ve yakarmayı sezdikleri halde, karşılarında bulunan adamda, ihtar ve ikazları ciddiye alınmasa bile, pekâlâ, teşekkür ederim, diyebilecek yaradılışta, mağlûbiyet nedir tanımıyan bir kudretin bulunduğu intibaını taşıyordu.

YA RUSLAR?

Babam, arada sırada, bir sual soruyordu:

— Ya Ruslar?

— Ruslar ha?

Sesi nefret ve istihkar ifade hislerle doluydu. Fakat babamın sualine cevap verirken izhar ettiği hislerin etrafındakiler tarafından sezildiğini anlıyarak birden kendisini toparladı ve sözlerine devam etti:

— Tabiî, onlar bizim tahayyül ettiğimizden çok daha kuvvetlidirler. Fakat bu vaziyetin daha ne kadar devam edebileceğini kim söyleyebilir?.

Belliydi ki Churchill, Sovyetlerin kudret ve iktidarının nazileri durdurabileceğine dair en ufak bir inanç dahi beslemiyordu. En küçük bir ihtimal kaydile bile konuşmuyordu.

İngiltere başvekili, o ağustos gecesi, elindeki zarları çok büyük bir kumar için kullanıyordu.

Bütün maksadı, Ödünç verme ve Kiralama kanunu mucibince yapılan yardımla aslan payının İngiltereye verilmesini, Sovyetlere verilecek kısmının da, nasıl olsa eninde sonunda kaybolacağından oyalayıcı bir şekilde olması icap ettiği hususunu temin etmekti. Bu mesele mevzuubahis olduğu esnada çok sinirli bir adam halini almıştı.

Fakat asıl söylemek istediklerini sözünün sonuna saklamıştı. Nihayet.

— Amerikalılar bizim safımıza geçmelidir-

ler. Yaşamak istiyorsanız bizim safımızda harbe girmelisiniz.

Babam, bazan gözlerini oğuşturup, bazan kelebek gözlüğü ile oynayarak, bazan da parmaklariyle küçük darbelerle masanın örtüsüne vurarak, dikkatle başvekili dinledi. Fakat sigara dumanı ile dolu kamarada çepeçevre oturan Amerikalıların hiçbirisinin ağzından ne «evet», ne «hayır» ve ne de bir «belki» kelimesi çıktı.

Bu münakaşa, âdeta dost rakipler arasında yapılan ikinci bir ravunda benziyordu. Hiç bir neticeye varılmamıştı. Fakat oradakilerin hiçbiri de daha iyi bir parça ele geçirebilmek kaygısı ile gürültü patırdı etmiyordu.

Hepimiz, ikisinin de kazanmasını arzuluyorduk.

2

GENERALLERİMİZ RUSYAYA YARDIMDA ISRAR EDİYORLAR

Pazar günü sabahı saat 11 sularında, İngiliz harp gemisinin güvertesinde pipo içmekle meşguldük. Dua merasimi için toplanmış bulunuyorduk.

Geminin grandi direği ile kıçı arasındaki güvertede, içlerinde 250 kadar da Amerikan denizcisinin bulunmakta olduğu İngiliz askerlerinden bir grup, saf halinde dizilmiş, merasim esnasında hazır bulunuyorlardı. Geminin minberi Amerikan ve İngiliz bayraklarındaki renklerle işlenmiş bir şalla örtülüydü.

Beraberce «Ulu Tanrı, Geçmiş Zamanlardaki Yardımımız, İleri Hristiyan askerleri ve Salâh için kuvvetli ol» dualarını okuduk.

Öğleden sonra yapılan toplantıda ise, sabahleyin şahidi olduğumuz ideal birlik bir çöküntü manzarası arzetmekteydi. Fakat bu yıkılışa biz değil; Birleşik Kraliyet hükûmetine gittikçe çoğalan, Sovyetler Birliğine ise gittikçe azalan mikdarlarda yardım malzemesi gön-

derilmesini temin maksadiyle bizi kandırmağa çalışan İngiltere avukatlarının münasebetsizce hareketleri sebep olmuştu.

General Marshall (*), Amiral King (**) ve General Arnold Sovyetler Birliğine elden gelen bütün yardımın yapılması hususunu ısrarla müdafaa ediyorlardı. Nihayet, bizim ileri sürdüğümüz tezde anlaşılmıyacak bir taraf yoktu. Alman orduları Sovyetler Birliği topraklarında idiler. Sovyetlerin elinde bulunacak tanklar, uçaklar ve silâhlar nazilerin mahvı demekti. O günlerde Ödünç verme ve Kiralama kanunu mucibince yapılan yardım için sevkedilen malzemenin tamamiyle İngiltereye gönderilmesi, orada yığıntıdan başka bir şey olmıyan ölü stoklar temin etmekten başka hiç bir işe yaramıyacaktı.

Ben ise kendi şahsıma, İngiliz imparatorluğunun hakikî maksadının, nazilerle Ruslar bir-

---

(*) General George Marshall: (1880-). Şimdi Amerikanın Çin sefiri olan Gl. Marshall, 66 yaşındadır. Virginia'daki Askerî Okul'dan mezun olmuş ve 1938 senesi harp plânlarını yapan kurmay heyetine girmişti. 1939 senesi A. B. D. orduları genel kurmay şefliğine tayin edildi. Harp içinde Amerikan orduları genel kurmay şefliğini icra etti. 44 yılında kendisine Ruslar tarafından Suvorof nisanı verilmişti.

(**) Admiral Ernest J. King: (1878-) Amerikan Deniz Kuvvetleri komutanı olup, harpte büyük yararlıklar göstermişti. Halen ayni vazifededir. Roosevelt'in en yakın dostlarındandı.

birlerini temizlerlerken, serbestçe büyüyüp gelişmek ve kuvvetlenmek olduğunu hayretle görüyordum.

Bu esnada babamla, Sumner Wells (*) mütemadiyen bir takım notlar olmakla meşguldüler. Biz işin iç yüzünden, neler olup bittiğinden haberdar değildik; sonradan öğrendiğimize göre, o esnada Atlantik Beyannamesinin hazırlığiyle meşgulmüşler.

BRANDY, İNGİLTERE BAŞVEKİLİNİN LİSANINI DAHA KOLAYLAŞTIRMIŞTI

Winston Churchill o gece,akşam yemeğini yemek üzere *U. S. S. Augusta*'ya dönmüş bulunuyordu. Samimiyeti koyulaştırmak için bu iyi bir fırsat teşkil ediyordu. Şatafatlı muamelelere bir son verilmişti. Churchill, bir defa daha, canlı ve neş'eli bir haldeydi. Püroları birbiri arkasından yakıyor, kadehini ardı arkası sıra yuvarlayıp duruyordu. O gece tam bir şişe brandy devirmişti.

Muhakkak olan bir şey varsa o da, zihnini

(*) Sumner Welles: (1892-) Amerikan diplomatlarından olup, Roosevelt'in sağlığında Hariciye Nezaretinde çeşitli vazifeler deruhde etmişti. Son defa olarak Roosevelt sağ iken Hariciye müsteşarlığında bulunmuştu. 1940 da Avrupanın siyasi ve iktisadî meseleleri hakkında toplanan konferansta bulundu, 1942 de Rio-de-Janeiro'da 21 Amerika devleti arasında toplanan konferansa Amerika Birleşik Devletleri mürahhası olarak gitti.

çevreleyen bulutların dağılarak düşüncelerinin berraklaştığı ve sözlerinin daha açık ve samimî bir şekil aldığı idi.

Fakat, o anda, odada içinde bulunduğumuz hava bir gece öncekinden tamamiyle bambaşka idi. Bu akşam başkalarının da düşünceleri tencereye konulmuştu. Tencere kaynamağa başlamış, hattâ bir iki defasında da taşmasına ramak kalmıştı.

Herhalde hissedersiniz ki, her iki şef de liderlik için yaptıkları ağız kavgasında kendilerini üstün bir duruma geçirebilmek maksadiyle mücadele etmekle meşguldüler.

Her ikisi de karşısındakini kûndeden attığını zannediyordu. Hattâ bir aralık iki tarafın la karşılıklı olarak birbirlerini tehdit ettiklerine şahit olduk.

Ayrılık ve ihtilâf, ilk defa, çok ağır bir şekilde İngiliz imparatorluğu mevzuubahis olduğu vakit ortaya çıkmıştı.

Babam, Churchill'e karşı hücuma geçerek:

— Şüphe yok ki, diye kurnazca bir emniyet manevrasiyle söze başladı, harp sonrası dünyasında devamlı bir sulhün kurulabilmesi için en önde gelen şartlardan biri de en geniş mânasiyle ticaret serbestliğinin mümkün olmasıdır.

Churchill'in başı omuzları arasına gömülmüştü; tehlike işareti verilmiş gibi kaşlarının altından babamı gözetliyordu.

CHURCHİLL, İNME İNMİŞ GİBİ BAKINMAĞA BAŞLAMIŞTI

Babam devam ederek:

— Öyle, bazı devletlere çok üstün hak ve vaziyetler tanıyan sun'î mâniler mevcut olmamalıdır. İktisadî anlaşmalar mümkün olduğu kadar az imtiyazla akdedilmeli, genişleme ve yayılma için imkân ve fırsat verilmelidir. Piyasalar ve borsalar, dürüst bir serbest rekabet imkânları için daima açık olmalıdır.

Babam, sözlerinin sonunda masum bir tavırla bakışlarını odanın içinde dolaştırdı.

Churchill iskemlesinde kımıldadı. Sonra ağır ağır konuştu:

— İngiliz imparatorluğunun ticaret anlaşmaları...

Babam Churchill'in sözlerini kesti:

— Evet, evet, dedi. İşte bu imparatorluk ticaret anlaşmaları sözümüz için gösterilebilecek tam bir misaldir. Bu ve buna benzer ticaret anlaşmaları yüzünden Hindistan, Afrika, bütün Uzak ve Yakın Şarktaki müstemlekeler halkları halâ çok geri bir medeniyet seviyesinde ve çok kötü şartlar altında güçlükle yaşamağa çalışıyorlar.

Churchill'in burnu kızarmıştı. Öne doğru eğildi:

— Sayın Reis, dedi. İngiltere, bir an için bile olsun, Dominyonlar arasındaki imtiyazlı durumu kaybetmek teklifinde bulunamaz.

Babam yavaşça:

— Görüyorsunuz ya Winston, dedi, işte bir yerde ve bir noktada sizinle aramızda ihtilâf bahis mevzuu oluyor. Eğer biz müstakar bir sulha vasıl olmak istiyorsak, benim inancıma göre bu sulh, geri kalmış dominyonlar ve müstemlekelerin inkişaf ve ilerlemelerini de sarıp kucaklamalıdır. Bu nasıl ve ne şekilde olabilir? Besbelli ki, bu, bugün on sekizinci asırdan kalma köhne metod ve formüllerle halledilemez. Şimdi...

Churchil sordu:

— On sekizinci asır metodlarından da kim bahsediyor?

Babam cevap verdi:

— Bir müstemleke toprağından ve halklarından iptidaî madde halinde bütün serveti anavatan için alıp, mukabilinde müstemlekelere hiç bir şey vermemeği tavsiye eden ve bu şekilde bir politika takibini isteyen nazırlarınızdan hangisi ise, işte o bahsediyor. Yirminci asrın metodları ise bu müstemlekelere sanayii, makineyi getirecek, hayat seviyesini yükselterek bu milyonlarca insanın servetlerini arttırmak, tahsillerini temin, terbiyelerini mümkün kılmak, onları sıhhate ve sağlığa kavuşturmak ve müstemlekeler sakinlerinin kendilerinden alınan ham madde halindeki servetlerin karşılığına mutlaka kavuşacakları hakkını onlara tanımak gibi şeyler mevcuttur.

Odayı çepeçevre doldurmuş olan bizler, hepimiz, başlarımızı önlerimizi eğmiştik. Harry Hopkins mânidar bir tavırla gülümsüyordu.

Churchill'in yaveri, Kumandan Thompson'un suratı asılmıştı. Tehlike içindeymiş gibi endişeli bir insan tavrı almıştı. Britanya başvekili, Mr. Churchill ise anîde nüzül isabet etmiş bir adam tavriyle garip nazarlarla etrafına bakınmağa başlamıştı.

— Hindistanı kastediyorsunuz, diye homurdandı.

Babamın cevabı hazırdı:

— Evet. Yalnız faşist esaretine karşı mücadele etmiyerek, ayni zamanda bütün dünyada geri kalmış bütün sömürgelerde yaşayan yerli halkları da hürriyete kavuşturmak için çalışmamağa inanamıyorum, dedi.

Churchill tekrar feryadı kopardı:

— Bizim büyüklük ve kudretimizin birer ifadesi olan İmparatorluk, ekonomik anlaşmalarına dokunulmaması icap eder.

Babam kat'î bir tavırla söze başladı:

— Sulh, ne şekilde olursa olsun; hangi renge bürünürse bürünsün, herhangi devamlı bir istibdadı ihata edemez. Sulhün yapısı çeşitli halklar müsavatının arzu ve kabulünü icap ettirir. Çeşitli halklar müsavi iseler, bu, ticaret serbestisi için en mükemmel temel demektir. Harbe, başlı başına Almanyanın Orta Avrupa ticaretine hakim olma arzusunun sebep olduğu-

nu düşünebilecek herhangi bir insanı tahayyül edebilir misiniz?

Bu münakaşa, bu ağız kavgası o şekilde idi ki, şu iki adam arasında cereyan etmesile hiç bir netice vermeyeceği aşikârdı.

Konuşmalar sürüp gitti. Fakat Churchill konuşmalara artık daha kuvvetle hakim olmuştu. Konuşma boyunca daha tetik durmağa başlamıştı. Kendisine olan emniyetini yeniden kazanmış ve sesi odayı doldurmağa başlamıştı. Yaveri Kumandan Thompson'un yüzü, asılmış halinden tabiî hale geçmiş ve gözlerindeki biraz önceki endişe, yerini sevinç ve neş'eye bırakmıştı.

Fakat ortada cevabı verilmemiş bir sual kalmıştı. Bu sual, ileride bu adamlar yeniden buluştukları zaman da yine ortaya atılacak ve yine cevapsız kalacaktı. Bu sual, Hindistan-Burma âkıbetinin sualiydi.

Bu isimler zikredilir edilmez, babam hücuma geçmeği ve karşısındakini iğnelemeyi bir fırsat diye gözetliyordu. Onun bu meseledeki ısrarı ve takındığı hal, inatçılığından değil, karşısındakinin kat'î şekilde mücrim olduğuna inandığındandı.

İşte Churchill bunu biliyordu. Zaten o da en çok bunun için üzülüyordu.

3

LİDERLİK HİL'ATİ İNGİLİZLERİN OMUZLARINDAN KAYDI

İngiliz heyeti ayrılmak üzere «Geceniz hayrolsun» dedikleri zaman saat gece yarısından sonra ikiyi gösteriyordu.

İngilizler çekildikten sonra babama odasına kadar gidebilmesi için yardım ettim.

— Eski ve tam mânasiyle bir Tory (*), değil mi? diye gülerek sordu. Eski mektepten çıkma eski bir Tory... Ohh... Statüko için iyi bir adam. Bakışı bile statüko'ya göre...

Babam tekrar gülümseyerek şunları ilâve etti:

— Onunla beraber çalışabilirim. Sen hiç üzülme oğlum. Bu işin içinden sıyrılıp çıkacağız.

Babama:

— Haklısın baba. Fakat yalnız Hindistan meselesini karıştırmadığın ve mevzuubahis etmediğin zamanlarda.... diye cevap verdim.

(*) **Tory:** İngilterede, Churchill'in lideri bulunduğu muhafazakâr parti unsurlarına takılan isim.

Babam kızgın bir tavırla:

— Hımm... Biliyorum, diye mırıldandı. Fakat bu işin içinden çıkmadan Hindistan hakkında biraz daha konuşacağız zannederim. Yalnız Hindistan hakkında değil. Burma hakkında da. Hattâ Hindiçini.. ve Endonezya.... hattâ bütün Afrika müstemlekeleri hakkında da... hattâ Mısır ... ve Filistin hakkında da konuşacağız. Hepsini bahis mevzuu edeceğiz. Şunu unutma oğlum Elliott, Winnie'nin şimdi üzerindeki vazife, onun hayatında almış olduğu vazifelerin en büyüğüdür. Evet yalnız bir tek vazifesi var. Onun bu büyük vazifesi de, İngilterenin harpten sonraki dünyada da bekasını temin etmektir; İngilterenin harpten sonra canlı bir devlet olarak kalmasını temin etmektir. Kafası bir harp lideri için tam ve eşi bulunmaz bir kafadır. Evet, o, İngiltereyi harpten sonra da yaşar görmek istiyor, acaba Winston Churchill harpten sonra İngiltereyi idare edebilecek midir? Asla... Buna kat'iyen inanmıyorum...

Ertesi gün, sabahleyin saat 11 e doğru, İngiltere başvekili tekrar *Augusta*'ya geldi. Babamla iki saat kadar Atlantik Beyannamesinin hazırlanması işi ile meşgul oldular

Ben, onlar beyanname ile meşgul oldukları müddetçe içeri girip çıkıyordum. Bir gece önce olup bitenlerden ve konuşulanlardan sonra Winston Churchill'in bu beyanname üzerinde

nasıl olup da çalışabildiğine aklım ermedi. Ben bu işe şaşmış kalmıştım. Tahmin ederim ki, buna Churchill de benim kadar şaşmıştır.

Atlantik Beyannamesinin meydana getirilmesi işinde en çok uğraşmış olan adam Sumner Welles'ti. Bununla, kat'î bir muvaffakiyet elde edemediyse kabahat ne kendisinde, ne de babamdadır.

O gece İngiltere başbakanı tekrar gemiye gelerek yemeğini bizimle yedi. Bu kere yemek tamamiyle gayrı resmiydi. Sofrada Winston Churchill ve babamdan başka Harry Hopkins (*), kardeşim Franklin Jr. ve bir de ben vardık.

Liderlik hil'ati adım adım, ağır ağır İngilizlerin omuzlarından kayıyordu. Evet, İngilizlerin omuzlarından Amerikalıların omuzlarına kayıyordu. Bunu gözlerimizle görüyorduk. Gece yarısından sonra bizi dut yemiş bülbül gibi susturan mesele tekrar ortaya atılıp, münaka-

(*) Geçen sene 55 yaşında ölen Harry Hopkins, Amerikanın en büyük hariciyecilerindendi. 1938 senesi Amerika Ticaret Bakanı oldu. 1941 senesinde Roosevelt'in şahsî müşaviri olarak İngiltere'ye gönderilmişti. Ayni sene Müdafaa Komisyonuna âza ve Ödünç Verme ve Kiralama Komisyonuna da tayin edilmişti. Ertesi sene Levazım Komisyonunda vazife aldı. 1945 yılı, Roosevelt'in ölümünden az sonra hastalanarak ölmüştür. Roosevelt'in takip ettiği yolda ısrarla takıp edenlerin başlarında gelir. «Stalin'le olan konuşmanın iç yüzü» adlı mühim bir eser yazmıştı.

şalar bir kavga şeklini aldığı zaman İngilizlerin aleyhine Amerikalıların eline geçen liderliği çok açık bir şekilde görüyorduk.

Churchill odayı arşınlamak maksadiyle ayağa kalkmıştı. Nihayet, babamın önünde, gözlerini onun gözlerine dikerek durdu ve sonra inatçı ve aksi bir tavırla şahadet parmağını babamın burnuna doğru tehdit edici bir tavırla salladı:

— Sayın Reis, diye feryadı kopardı. Tahminime göre siz, İngiltere İmparatorluğundan uzak kalmağa ve onu mahvetmeğe uğraşıyorsunuz. Harp sonrası dünyasının kuruluşuna dair olan her fikir, sizi sadece eğlendiriyor. Fakat bütün bunlara rağmen — sözünün burasına gelince babamın burnuna doğru uzattığı parmağını salladı — bütün bunlara rağmen, şunu biliyoruz ki, bizim bütün ümitlerimizi ancak siz hakikat yapabilirsiniz. Ve — sesi dramatik bir edaya bürünerek — SİZ de bunu BİZİM bildiğimizin farkındasınız. Bizce malûm olan hakikati siz de biliyorsunuz ki bu da, Amerika olmadıkça İngiltere İmparatorluğunun yaşayamayacağıdır.

Churchill, o anda Amerika Birlesik Devletlerinin yardımı olmayınca hiç bir şeyin yapılamıyacağını ve sulhün ancak Amerikanın yardım ve talimatı ile kazanılabileceğini açıkça itiraf ve kabul etmişti.

Bu şekilde hareket etmekle İngiliz imparatorluğunun müstemleke politikasının, İngilte-

renin dünya ticaretinde elde bulundurduğu fevkalâde vaziyetin ve Amerikanın Rusyaya göndermekte olup da İngilizlerin kendileri için ayrılmasını istedikleri harp malzemesinin elden uçmuş olacağından da haberi vardı.

Ve belki de bunların hepsi bugün bir hakikat olacaktı. Evet, bunlar hakikat olacaktı. Babam ölmeyip de sağ kalsaydı...

4

ATLANTİK BEYANNAMESİ

Ertesi günü öğleden sonra saat 2,30 da herkes, beyanname üzerinde anlaşmış ve müteferrik noktaları üzerinde de bir karara varılmış olduğunda müttefiktiler. Bütün hususlardan anlaşma hâsıl olmuş ve Konferans çalışmaları hitama ermişti. Babam ve Sumner Welles beyanname ile gururlanıyorlardı.

Beyanname, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Kraliyet adına Reisicumhur Roosevelt ve İngiltere Başvekili Winston Churchill tarafından yayınlanacaktı:

1 — İki memleket hiç bir arazi genişlemesi veya başka şekilde bir genişleme aramamaktadırlar.

2 — İki memleket, alâkadar milletlerin serbestçe ifade edecekleri arzularına uymıyan hiç bir arazi değişmesini görmeği arzu etmemektedirler.

3 — İki memleket, bütün milletlerin, iradesi altına girecekleri hükûmet şeklini seçmek hakkına hürmet etmekte ve içinde cebir kullan-

mak suretile hükümran olunmuş ve kendi kendini idare hakları elinden alınmış bulunan milletlere, bu hakların iade edildiğini görmeği arzu eylemektedirler.

4 — İki memleket, mevcut taahhütlerini nazarı dikkate almakla beraber, büyük veya küçük, mağlûp veya galip bütün devletlerin, ekonomik refahları için, ihtiyaçları bulunan dünya iptidaî maddelerine ve ticarete, müsavi şartlar altında iştiraklerini mümkün kılmak maksadiyle elden gelen kolaylığı temine gayret edeceklerdir.

5 — İki memleket, herkese daha iyi çalışma şeraiti, ekonomik terakki ve içtimaî emniyet temini için ekonomik sahada milletler arasında tam bir işbirliği vücuda getirmek arzusundadırlar.

6 — İki memleket, Nazi tahakkümünün nihaî yıkılışından sonra, bütün milletlere kendi hudutları dahilinde emniyet içinde yaşıyabilmeleri için gerekli vasıtaları verecek ve bütün memleketler de, bütün insanlara, kendi hayatlarını korku ve ihtiyaçtan arî olarak yaşıyabilecekleri teminatını getirecek olan bir sulhün teessüsünü görmeği arzu etmektedirler.

7 — Böyle bir sulh, bütün insanlara, açık denizleri ve okyanusları hiç bir manie takılmadan geçiş imkânını vermelidir.

8 — İki memleket, bütün dünya milletlerinin, gerek maddî, gerek manevî sebepler dola-

yısiyle, kuvvet kullanmağı bırakmaları lâzım geldiği kanaatindedir. Kara, deniz ve hava silâhları, kendi hudutları dışında yaşıyan milletleri tecavüzle tehdit eden veya tehdit edebilecek olan milletler tarafından istimalde devam edildikçe hiç bir müstakbel sulh idame olunamıyacağından, iki memleket, daha geniş ve kollektif bir emniyet sisteminin teessüsüne intizaren, bu gibi milletlerin silâhtan tecridinin esas şartı teşkil ettiği kanaatindedir. Keza iki memleket, sulhü seven milletler üzerinde ezici silâhlanma yükünü hafifletecek bütün imkânları temin maksadiyle mümkün olan her tedbiri destekleyecek ve bu tedbirleri teşvik eyliyecektir.

ATLANTİK BEYANNAMESİNİN NE DEĞERİ VAR?

Bana, bu Beyanname, daha sonra işlenen ve Beyannamenin taşıdığı maddelerin tamamiyle hilâfına olan fiil ve hareketlerin ışığı altında incelendiği zaman hususî ve acı bir tarihî alâka ile dolu olarak görünüyordu. Günler geçip de yeni yeni hâdiselerle karşılaştıkça bu hususiyet ve acılık da gittikçe arttı.

Bir defa Beyannameyi ele alınca, önce ilk iki maddeyi şöyle bir kenara koyup üçüncü maddevi gözden geçirmek icap ediyordu.

Üçüncü madde incelenecek olursa görülür ki; bu madde Cava ve Endonezya halklarının

birçok münakaşalara ve kavgalara mevzu olmuş olan ihtiyaç ve dertlerine bir mâkes olarak doğmuştur.

Sonra dördüncü madde geliyor. Onu da şöylece bir kalem geçelim. Çünkü bu maddenin ihtiva ettiği cümlelerin esrarını ne akıl, ne de havsala alır...

Ya beşinci madde... Bu, bizim büyük ümitlerimizin riyakârca bir şekilde ifadesinden başka bir şey değildi. Altıncısı için ise o anda hemen bir hüküm verilemezdi. O, kâğıt üzerinde istikbalin kendisi hakkında vereceği kararı bekliyordu. Yedincisi o anda emin ve sağlam görünüyordu.

Ya en sonuncusu... O, bugün bile herkesi inandırabilecek bir kudret ve imkâna sahiptir.

Bu madde, bilhassa Major General Groves (*) gibi, Amerikanın kuvvetli, berrak ve daha müstakar bir haricî siyasete sahip olabilmesi için, gittikçe artan mikdarlarda atom bombası stokları tesis etmesi gerektiği fikri üzerinde israr eden adamların kulaklarında derin yankılar uyandırarak patlayacaktır.

(*) Major General Groves: Atom bombasının Hiroşima'ya atılışından sonra ismi sık sık duyulan bir Amerikan generalidir. Atom bombasının sırlarını muhafaza ve bomba istihsalâtını idare edilmek üzere Atom Bombası Muhafaza Komisyonuna askerî komutan olarak tayin edilmiştir.

İyi bir bekçi, kötü bir diplomat olarak tanınmıştır.

5

ZAMAN, İKİ ŞEFİN OYNADIKLARI KUMARDA MÜHİM BİR UNSURDU

Ertesi salı günü saat 5 sularında İngiltere Başvekilini ve İngiliz heyetini getiren *Prince of Wales* zırhlısı burnunu Atlantiğe, harbin yakıp kavurduğu harp sahnesine çevirerek hareket etti.

İngiliz harp gemisi Okyanusa açılırken Babamla yanyanaydık. Babam koluma girmişti.

Hava bozuktu, uçuş için hiçbir fırsat yoktu. Nihayet Lord Beaverbrook (*) ile beraber karaya çıktık. O, bir müddetten beri vazifesi olan Washington'da cereyan eden Ödünç verme ve Kiralama kanununa dair meseleleri takip için vazifesinin başına, ben de teftiş ve kontroldan ibaret olan vazifeme devam için üssüme dönüyordum.

(*) W. Beaverbrook (1879-) İngiliz editörlerindendir. 1918 de İngiliz Haberler Nazırı olmuş, 1940 ta Kabineye girmiş ve Hava Kuvvetleri İstihsalâtı Nazırlığı yapmış, 1942 de Amerikaya yollanmıştır.

Beaverbrook ile ayni trende seyahat ediyorduk. Hakikaten zeki ve hoş bir adamdı. Seyahat, trende rahatsız bir şekilde olduğumuz halde oldukça neş'eli geçti. Bir aralık tren memurunun yaptığı bir hata karşısında kaldığımız zaman Beaver, kendisine o Anglo-Saksonlara mahsus olan mektup ifadesi gibi harikulâde hoş bir şekilde bir nutuk verdi. Memur böyle bir şeyi dikkatle dinlediğine göre, ya bir filozof, yahut da bir budala olmalıydı.

Böyle anlık ve geçici hâdiselerin alâkamı dağıttığı zamanlar dışında son birkaç günkü hâdiselerin ehemmiyetini ölçmeğe çalışıyordum. Henüz, çok kuvvetli bir şekilde, geçirmiş olduğumuz günlerin ve hâdiselerin tesiri altındaydım. Bu tesir bugün bile halâ devam etmektedir.

Amerikanın mukadderatı hangi vasıtalarla olursa olsun, daimî bir surette millî menfaatleri göz önünde bulundurarak memleketi harp dışı tutmağa çalışmış ve tuttuğu yolda bugüne kadar muvaffak olmuş ve bu politikayı ilerisi için de devam ettirmeğe karar altına almış bulunan emin ve mûhkem ellerde idi.

Zaman, o agustos ayında Argentia koyunda Reis Roosevelt ve Genel Kurmayının oynadıkları kumarda çok mühim bir unsurdu.

Bugün pekâlâ bildiğimiz gibi, zaman o gün için çok süratle — hattâ istihsal kaynaklarımızın ve imkânlarımızın dahi ayak uydurmak hu-

susunda çok güçlük çekeceği bir süratle — gelip geçiyordu.

Amerikada, halâ matbuatın ehemmiyetli bir kısmının — Hearst gazeteleri blokunun, Washington Times Herald, Chikago Tribun ve Scripps-Howard gurubuna dahil gazetelerinin — uyandırdığı ağır bir kayıtsızlık ve hareketsizlik havası hüküm sürüyordu.

Bugün, halâ öyle bir gidişin hükmü altındayız ki, kanaat ve inançlarımızı tarihe göre değil ve fakat gazetelerin manşetlerine göre ayarlıyoruz.

Fikirlerimizi geçmiş zamanlarda, ekseriya hiç bir mes'uliyet hissi duymadan neşriyat yapmış ve bu sebepten önümüzdeki günlerde haklarında daha fazla şüphe edilmesi icap eden, muayyen bazı gazetelerin başlıklarına uyduruyoruz.

İKİNCİ BÖLÜM

KAZABLANKADA KAVGALAR

Müttefikler Afrika'ya çıkıyor. — Stalin toplantıya neden gelmedi? — Müstemlekecilik harp demektir. — Avrupanın Afrika'yı sömürmesi. — İngilizlerle Amerikalıların ayrıldıkları noktalar. — Churchill Kızıl Orduyu Avrupaya sokmak istemiyor. — Stalin memnun olmıyacak. — İki fransız generali nefretle el sıkışıyor.

1

PEK YAKINDA BULUŞACAĞIZ

«Bütün memleketlerde, bütün insanlara kendi hayatlarını korku ve ihtiyaçtan arî yaşıyabilecekleri bir...»

Bu, 1941 yılının karanlık harp günleri esnasında Birleşik Amerika Cumbhurreisi Franklin Delano Roosevelt ve İngiltere Başvekili Winston Churchill tarafından beraberce yayınlanmış olan Atlantik Beyannamesinde zikredilmiş bir vaad ve bir ümitti. Tarih boyunca sayısız tasavvur ve teşebbüslerin gerçekleştirmeğe çalıştığı bu vaad ve ümitlerin Atlantik Beyannamesinde zikredildiği günün üzerinden tam beş yıl geçti.

O vakit, kısa ve zorlu bir sulh yılı 1941 ağustosunda iki lideri buluşmağa mecbur etmişti.

Şimdi ise Washington cocktail-party'lerinin dedikodusunu başka bir harp, Rusya ile yapılacak bir harp teşkil ediyor.

Neden? Neden biz, bize harbı kazandıran ve sulh içinde o derece lüzumlu olan üç büyükler birliğinden uzaklaştırıldık? Neden daha iyisini yapabilecek kimseler tarafından yapılan kötü faaliyetler dolayısile birliğimizden uzak düştük.

İşte bu satırları, yukardaki suallerin cevaplarını vermek ve sulhun neden bu kadar çabuk elden kaçtığının sebebini araştırmak ve Franklin Roosevelt tarafından, oldukça iyi bir başlangıçla başlanarak mükemmelleştirmeğe çalışılan dünya sulhünün tavına getirilmesi işinin Roosevelt'in ölümünden beri bir takım kayıplara ve zararlara uğramış olması dolayısile yazdım.

Pearl Harbor (*) baskınından sonra, önce Afrikaya, sonra da İngiltereye tayin edildim.

1942 eylûl ayının sonlarına doğru bir gün hafta tatilini geçirmek üzere İngiltere Başve-

(*) **Pearl Harbor:** Japon uçaklarının Amerikan deniz filosuna taarruz ettikleri liman. Bu taarruz üzerine Amerika fiili olarak harbe girmiştir.

kili Churchill'in evine davet edildim. Misafirliğim sona erip de ayrılacağım zaman Başvekilin odasına, kendisinden, harcırahım meselesini telefonla Amerikayla konuşabilmem için müsaade istemek üzere girdim. Ağzında bir sigara, gururlu adımlarla odayı arşınlıyordu.

Ayrılmazdan bir gece evvel Churchill, Babamla bir telefon konuşması yapmış, bana da Babama bir «merhaba» demek müsaadesini vermişti. Babam telefonu kapatmazdan önce, biraz üstü kapalı bir şekilde pek yakında bizim aileye mensup birisini görmemin muhtemel olduğunu söyledi.

«Aileden birisi» Annemmiş. Bir kaç hafta sonra kendisile Londra'da buluştuk. İlk akşam soğuktan dişlerimiz birbirine çarpa çarpa sabahı ettik.

O zaman, Afrikaya ihraç için hazırlıklara girişilmiş olduğunu biliyordum. Daha sonra söylediğine göre o zaman bunu Annem de biliyormuş. O gece hep bu mesele etrafında, fakat bildiğimiz sırra ihanet etmemek için çok dikkatle konuşuyorduk. İkimizin de bildiği bu sırra ihanet etmiş olmak korkusu bizi her zamankinden dikkatli olmağa sevkediyordu.

Annem bana da bazı haberler getirmişti: Babam Churchill'le buluşup beraberce uzun zamandır çok şiddetle görüşmeği arzu ettiği Stalin'le konuşmak üzere seyahate çıkmağa çalışı-

yormuş. Bu, tabiîdir ki, benim de yollara düşeceğim mânasına geliyordu.

MÜTTEFİKLER AFRİKA'YA ÇIKIYOR

7 kasım 1942 de General Dwight D. Eisenhower'in kumandasındaki birlikler Kuzey Afrika kıyılarına çıktılar. Üç gün sonra da mensup olduğum birlik, düşmandan alınmış bir hava alanında vazife görüyordu. İhracı takip eden bir kaç hafta hepimiz için oldukça oyalayıcı geçti.

Nihayet 11 ocak 1943 te Müttefik Seferî Kuvvetleri Genel Kurmakına derhal baş vurmamı bildiren bir emir aldım. Annemin, Londra'da buluştuğumuz zaman ileride alacağımı bildirdiği vazifeye dair yapmış olduğu imaya teşekkür etmem icap ediyordu. Annemin, üstü kapalı bir kaç kelimesi dolayısile niçin çağırıldığım hakkında bir parça malûmatım vardı. Kazablanka hava alanında çalışan yarbay da kendisini epeyce sıkıştırdıktan sonra, alacağım vazife hakkında düşündüklerimi teyit eder mahiyette malûmat verdi.

Hakikaten tam kararlaştırılan saatte Babamı taşıyan C-54 uçağı ufukta göründü. Başımızın üzerinde bir kaç tur yaptıktan sonra muhteşem bir şekilde hava alanına indi.

Babam, seyahati ve seyahati esnasında görmüş olduğu şeylerden dolayı çok neş'eliydi.

Uçaktan iner inmez doğruca, bir Fransız hanımına ait olup da Kazablanka'da bulunduğu müddet zarfında Babam için ayrılmış olan villâ istikametinde hareket ettik. Köşk, bir yığın bayrak ve örtülerle süslenmişti. Hele üç yarda uzunluğunda açık ve hazır bir pufla yatak vardı ki, demeyin gitsin. Bütün bunların yanında siyah mermerden yapılmış gömme banyolarile bir banyo odası da hazırdı.

Babam, içeri girip de etrafa şöyle bir göz attıktan sonra bir ıslık koyverdi. Islığın arkasından da mütebessim bir tavırla:

— Bir de evin hanımı olsa, başka hiç bir şeye ihtiyacımız olmıyacak, dedi.

2

STALİN TOPLANTIYA NEDEN GELMEDİ?

İlk akşam yemekten sonra Babamla Churchill büyük bir sedirin üzerine çekildiler. Biz de iskemlelerimizi alarak etraflarında bir yarım daire çevirdik.

Aradan epey zaman geçtikten sonra gece yarısına doğru generaller ve amiraller birbiri ardına çıkıp gittiler. Odada yalnız Babam, Churchill, Harry Hopkins, Rusya elçimiz Averell Harriman ve ben kalmıştık. Konuşma geniş mikyasta iki mevzu üzerinde dönüp duruyordu: Birincisi Stalin, ikincisi de Fransız siyaset sahnesindeki keşmekeş...

Babam:

— İki sebep yüzünden Stalin toplantıya gelmeği reddetti, dedi.

Bu iki sebepten birincisi kendisinin halen Kızıl Ordu'yu doğrudan doğruya idare etmekte olması, diğeri ise eğer konferansa iştirak etseydi Stalinin ne söyliyeceğini hepimizin bilmiş olmasıydı. Evet, Stalinin ne istediğini hepimiz biliyorduk. Bu, ikinci cephenin açılmasıydı.

Daha konferansın ilk gecesinde hiç kimsede, kendilerini bekleyen bir yığın işe dalmak niyeti görülmüyordu. Hepimiz de iskemlelere kurulup bol bol esneme, ve bir iki kadeh çekerek kafayı tütsüleme ve rahatlama hisleriyle meşbu idik. Ben, boşalan kadehleri doldurmak işiyle oyalanıyordum.

Az sonra Babamla Harry Hopkins, Churchill'i De Gaulle hakkında sigaya çekmeğe başladılar.

Britanya Başvekili, Babamla Harry'nin kendisine sordukları suallere:

— De Gaulle mü? diyerek kaşlarını çattı ve mânidar bir tavır takınarak tahassüsle dolu bir sesle mukabele etti.

Babam:

— Sizin şu «Yaramaz Çocuğu» buraya getirmelisiniz, diye tekrar etti.

«Yaramaz Çocuk» De Gaulle'dü. De Gaulle'e bu ad takılmıştı. Ve o günden sonra De Gaule, Britanya Başvekilinin; Giraud da Babamın «Yaramaz çocuk» ları idiler.

Şunu söylemek icap eder ki, Müttefiklerin Mihver işgali altındaki memleketleri kurtarmak maksadile Afrika kıtasına çıktıkları gün başlayıp, gittikçe sert bir şekil alan siyasî hırlaşma hiç kimsenin hoşuna gitmiyordu.

Babamı bu meseleye yaklaştıran başlıca iki sebep vardı:

Birincisi; tahammül edilmez bir iş ortağı

ile hedefe, yani iki taraf arasındaki anlaşmazlığa en süratli bir şekilde ve en kolay usulle bir son vermek, ki bu mesele Babamı sinirli bir adam yapmıştı. İkincisi de; Hariciye Nezareti Babama bir vazife vermiş bulunuyordu. Bu vazife diplomatik münasebetlerimizin ilerisi bakımından çok mühimdi. Babam da mümkün olan gayreti sarfetmek suretile Hariciye Nezaretinin yüzünü ak çıkarmak istiyordu.

Churchill:

— De Gaulle'ün burnu havada, diye cevap verdi. Gönlü göklerde geziyor.

Bu işte karşılaştığı güçlüklerden İngiltere Başvekili âdeta zevk duyuyordu denilebilir.

Sözüne devam etti:

— Londradan bir yere kımıldatamıyorum onu. Fas ve Cezayir'in idaresini ele almak için kullanılan usullere müthiş kızmış. O adamda bir Jeanne d'Arc kompleksi var. Tabiî, İke (*) işin içinden çıkmak için Giraud'yu buraya getirip, üstelik de vazifelendirdikten sonra kızmağa da hakkı yok değil...

Churchill sözlerinin sonunda kederli bir tavırla başını salladı.

Önceleri hafiften, fakat sonraları gittikçe uzayan konferans günleri boyunca Babam her gün daha ziyadeleşen bir ısrarla bu mesele üze-

(*) İke: General Dwight D. Eisenhower'in lâkabıdır.

rinde duruyordu. Anlaşılan De Gaulle'ü yola getirmeğe, semalardan yere indirmeğe karar vermişti.

De Gaulle veya Giraud, hangisi olursa olsun muvakkat bir hükûmet tek bir adamın idaresine terkedilemezdi. Her iki Fransız generali de düşman işgalinden kurtuluncaya kadar Fransanın idaresini beraberce üzerlerine almalı idiler.

O akşam konuşmalar sürüp giderken, vaziyetten, winston Churchill ve Anthony Eden'in çok tehlikeli ve karanlık olan geçmiş günler esnasında, Fransanın yeniden kuruluşu işinde tek ses ve tek kudret olacağına dair De Gaulle'e teminat vermiş oldukları intibaına zahip oldum.

İngiltere Başvekili bu mesele konuşulduğu müddetçe uyanık bir tavırla oturduğu yerde kımıldanıp duruyordu.

3

BABAM «MÜSTEMLEKECİLİK HARP DEMEKTİR», DEDİ.

Gece yarısından bir müddet sonra, Churchill gitti. Babam yorulmuştu, fakat bir türlü de gevezelikten vaz geçmiyordu.

Onu yatağına yatırdıktan sonra yanına oturdum.

Babama hitaben:

— Ben mi öyle görüyorum, yoksa Churchill, hakikaten De Gaulle'ün surat asmalarına üzülüyor mu? dedim.

Babam güldü:

— Bilmiyorum, dedi, fakat içimde uyanan kuvvetli bir şüphe — bu son cümlenin üzerinde israrla durdu — bana, şu dostumuz De Gaulle'ün Afrikaya gelmemesi için kendisine dostumuz Churchill tarafından bir takım emirler verilmiş olduğu hissini uyandırıyor. Şuna iyice eminim ki, De Gaulle bu meselede Winston'un kendisine emretmiş olduğu yoldan kat'iyen dışarı çıkmıyacaktır.

— Peki ama, bu nasıl olur?

— Menfaatleri birbirine uyuyor da onun için. İngilizler İmparatorluklarını vikaye etmek yani müstemlekeler üzerindeki durumlarını muhafaza etmek istiyorlar. Bu vaziyet, İngilizlerin, Fransızların müstemlekeleri üzerindeki durumlarını muhafaza edebilmesi için onlara yardım edecekleri mânasına gelir.

Sözünün burasında Babam düşünceli bir tavır takınarak güldü.

Tekrar sordum:

— Neye gülüyorsun Baba?

— Mountbatten (*) aklıma geldi de ona güldüm, diye cevap verdi. Sonra sözüne devamla:

— Winnie, Mountbatten'i buraya neden getirdi, biliyor musun? Yalnız ve yalnız Güney doğu Asyasına çıkarma gemileri ve araçlar gönderilmesinin ne kadar mühim olduğunu iddia ederek, binbir delil ve vesika ile kafa şişirmek ve kulaklarımı doldurmak için...

Hayretle baka kalmıştım.

Babam:

— Tabiî, diye devam etti. Mesele Birmanya meselesi... İngilizler Birmanya'yı tekrar ele geçirmek için çırpınıyorlar. Bugüne kadar lâkaydî gösterdikleri halde nasıl oluyor da şimdi bir-

---

(*) **Mountbatten:** İngilterenin harb içinde Uzak Şark harekât sahnesine müttefik donanma komutanı olarak seçmiş oldukları Amiral Mountbatten halen, İngiliz İmparatorluğu müdafaa komitesinde âza ve Uzak Şark filosu komutanıdır.

denbire Pasifik harbine karşı bir alâka gösteriyorlar. Bu alâka neden? Kara kaşımıza gözümüze âşık oldukları için mi? Hayır, sadece İmparatorluk müstemlekeleri için. Birmanya meselesi bütün İngiliz müstemlekelerini alâkadar eden bir davanın mühim bir parçasıdır. Bu mesele Fransız Hindiçinisini, Hindistanı ve İndonezyayı çok yakından ilgilendiriyor. Bu meselerin hepsi birbirlerinin mütemmimidirler. Bu müstemlekelerden bir tanesi olsun hürriyet ve istiklâline kavuşacak olursa diğerleri de ayni fikre saplanacaklardır. İşte Winston bunun içindir ki, De Gaulle'ü bu kadar kıskançlıkla saklamağa çalışıyor. De Gaulle de tıpkı İmparatorluğunun dağılmasını istemiyen Churchill gibi Fransız müstemleke imparatorluğunun parçalanmasını görmek arzusunda değildir.

Sözlerini bitirince sordum:

— Bunun Mountbatten ile ne alâkası var Baba?

— Mountbatten yeni bir harp sahnesi — veya harp tiyatrosu — olan Güney doğu Asya Müttefik Kuvvetleri Baş Komutanlığı için İngilizlerin seçmiş oldukları adamdır. Fakat hiç üzülme Elliott. Onların bu işte Ernie King (*) i kandırabileceklerinden çok şüphe ederim. Pasifikte kullandığımız çıkarma vasıtalarından

(*) Ernie King: Amerikan Deniz Kuvvetleri Baş Amirali Ernest J. King.

bir kaçını onun elinden almağı hele bir tecrübe et bakalım. Yahut da bu harp sahasından, Atlantik çıkarma vasıtalarımızdan her hangi birisini iste bakalım. Ne haddine...

Babama, Giraud'nun vaziyetinin ne şekil aldığını sordum:

— Giraud mu? dedi. Hariciye Nezaretimiz mensupları onun hakkında çok iyi şeyler söylüyorlar. İstilâdan evvelki günlerden beri Fransızlarla olan münasebetlerimizi tanzim etmek işiyle vazifelendirilmiş bulunan Robert Murphy Amerikaya gönderdiği raporlarda De Gaulle'e karşı muvazene temin edebilecek biricik şahsın Giraud olduğunu bildirip duruyor.

Babam arkasından:

— Elbette, diye devam etti. De Gaulle, Fransada tek-adam hükûmetini kurmağa çalışıyor. Hakkında, De Gaulle kadar itimatsızlık beyan edebileceğim başka bir şahıs daha tanımıyorum. Hür Fransız teşkilâtını gizli polisler ve ajanlarla doldurdu. İdaresi altında bulunan halkı casuslayan gizli emniyet mensupları var. Ona göre söz hürriyeti, kendisinin tenkitten arî olması hürriyeti demektir.

Babam, yine düşüncelerini yüksek sesle tekrarlıyor, prova ederek biçimine sokuyor, ve yakında başlıyacak konuşmalarda kullanmak üzere onlara en mükemmel şekli veriyordu. Zihni yeniden müstemleke meselesine; müstakbel sulhün bütün imkânlarının özünü teşkil ettiğine

inandığı ve bütün meselelerin en mühimmi olarak kabul ettiği meseleye takıldı.

Dedi ki:

— Söylemek istediğim şey, oğlum, müstemlekecilik sisteminin harp demek olduğudur. Bir Hindistanın, bir Birmanyanın, bir Cavanın zenginlik kaynaklarını istismar etmek, bu müstemlekelerden her şeyi alıp, mukabilinde hiç bir sey vermemek, aldıklarının hiç birinin yerini doldurmamak... İşte bütün bunlar, bizi harp belâsına sürükleyen karışıklıklara sebep olmaktadırlar.

Bir an sustu, sonra devamla:

— Bunları geçen defa Churchill'e söylediğim zaman belki bana aldırmadı. Fakat bu sefer ciddiye alacaktır...

Sözlerini bitirmezden önce bana neler yapılması gerektiğini anlattı:

— Fransa bir dünya devleti olarak yaraları sarılıp yeniden ayağa kaldırılmalı ve arkasından da eski müstelmekeleri kendisine iade edilmelidir... Fransa da bir mütevelli olarak, her sene müstemlekelerinin vekâletine, halkın sıhhatine ve her sınıf halkın durumlarının ıslahına ve müstemlekelerde her türlü ıstırap, endişe ve hastalıkların nasıl giderildiğine ve vesaireye dair her yıl bir rapor tanzim ederek vermeli, ve...

Babamın sözünü kestim:

— Bir dakika; Baba. Fransa bu raporu kime verecek?

Babam cevap verdi:

— Birleşmiş Milletler Teşkilâtına. Hele bir kurulsun. Bütün bunları o tanzim edecek.

Bu meseleden ve bu teşkilâttan ilk defa olarak haberdar oluyordum.

Başka nasıl olabilir? diye devam etti. Dört Büyükler, yâni biz, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Çin harp kazanıldıktan sonra, dünya sulhünün de mes'ulleri olacağız. Bu kuvvetler geri kalmış ve her bakımdan bir çöküntü manzarası arzeden tekniğe ve medeniyete aşina olmayan müstemlekelerin sıhhî durumlarının ıslahı, hayat seviyelerinin yükseltilmesi, kültürel yetiştirme vazifelerini üzerlerine alacaklar. Bu memleketler hakikaten olgunluğa eriştikleri zaman, bu hususta, hürriyete ve istiklâle hak kazandıklarına dair, Birleşmiş Milletler organizasyonunun kendi haklarında bu iş için verdiği tam bir kararla, kendilerine bütün diğer hür memleketler gibi müstakil olmak hakkını vereceklerdir.

Sonra son bir cümle sarfetti:

— Eğer bu yapılmıyacak ve müstemlekeler hürriyete kavuşturulamıyacak olurlarsa biz, bunun kadar büyük yeni bir harp yapmağa muktediriz, Elliott.

*

Ertesi gün Amerikan ve İngiliz Genel Kurmay Şefleri arasında uzun konferans günleri başladı. Halâ açıkça münakaşa mevzuu olmakta devam eden mesele, o zamanlar *Round-up* tâbir edilen, fakat daha sonraları 1943 te «İkinci Cephe» adını alan Manş kanalını aşarak Avrupa istilâ teşebbüsü meselesiydi.

Bütün toplantı ve konuşmalarda olduğu gibi Amerikalılar Avrupa kıt'asına ihraç için şiddetle israr ettikleri halde İngilizler işi mütemadiyen geciktiriyorlardı.

General Dwight Eisenhower, doğrudan doğruya esasa girerek Afrika harbinin inkişafı hakkında hazırlamış olduğu raporu izah etti.

Babam, generalin levazım zorluklarına ve düşman mukavemetinin şekline dair verdiği malûmatı, kulak kesilmiş dinliyordu.

Harbe dair yeni yeni bir şeyler öğrenmeğe çalıştığımız şu günlerde, düşman mukavemeti oldukça sertti.

İlk günlerin toplantılarından sonra Babam, nihayet benim, kendisi için ele geçirmiş olduğum eski bir içkiyi tatmak fırsatını elde etti.

Sedirde rahatlayabilmek için yer değiştirip iyice yerleştikten sonra:

— Bunu kullanabilirim, Elliott, dedi.

Devam ederek:

— İngilizler, bugün öğleden sonraki toplantıda Birmanya meselesini ortaya attılar, dedi.

Memnun ve için için kaynayan bir insan sevincile içkiden bir yudum aldı:

— Elliott, sen bilirsin bunu. Harp etmekte olduğumuz Pasifik muharebe sahasından, Atlantik sahnesine çıkarma vasıtaları ve diğer bir takım malzeme göndermek için Amiral King'i kandırmak hususunda epey güçlük çekeceğiz. İngilizler Birmanya meselesinden bahsettikleri zaman King nasıl bir hal aldı bilemezsin. Çok büyük bir denizci şu King.

Babamın sözünü keserek:

— Baba size bir sürprizim var, dedim.

Ve birden sürpriz, yâni kardeşim Franklin Jr. içeri girdi. Mayrant'a muvazzaf subay olarak tayin edilmiş ve Kazablanka bombardımanı harekâtına iştirak etmişti.

ROOSEVELT CEPHEYE GİTMEK İSTİYOR

Yemekte çok şahane ve büyük bir gurup teşkil etmiştik. Kardeşim Franklin iştirak etmiş olduğu harekâta dair hikâye hikâye üstüne anlattıkça Babamı kıskandırıyordu. Babam da bunun üstüne bir aralık, geçen harpte Deniz Nazırı yardımcısı sıfatile cepheye gitmiş olduğunu hatırlattı.

Sözüne devamla:

— Bu sefer de doğruca cepheye gideceğim, dedi.

General George Marshall ve Eisenhover bir-

birlerine bakıştıktan sonra yemeklerinin üzerine eğildiler.

Eeee... diye Babam devam etti. Niye dut yemiş bülbül gibi susuyorsunuz?

General Eisenhower kısaca:

— Bu imkânsız efendim, dedi.

General Marshall da Eisenhower'i tasdikle:

— Böyle bir şey mevzubahis olamaz, diye cevap verdi.

— Neden? O kadar fazla bir tehlike yok ki! Değil mi? Ha, nedersin Elliott?

ROOSEVELT GENERALLERİNE BOYUN EĞİYOR

George Marshall ve Eisenhower bana bakıyorlardı. Ağzım yemekle dolu olduğu için bir dilsiz oyunu oynamağa çalışarak:

— Konuşamam, diye mırıldandım.

Babam birden bağırdı:

— Korkak!

Sonra, sabırla bahane etmekte olduğum lokmayı yutmamı bekledi ve:

— Eeee... dedi. Ne dersin, ha?

Çok müşkül bir vaziyetteydim:

— Vallahi Baba, dedim. Oran'dan Tunus'a kadar bütün yol boyunca taşıt uçaklarına karşı düşman uçaklarının vızır vızır taarruza geçmekle uğraştıkları şu günlerde generallerin sözlerinde haklı oldukları su götürmez bir hakikat. İsrar lüzumsuz.

Sözü Eisenhower alarak;

— Efendim, dedi. Etrafı bir alay muhafız uçağile çevrili bir C-54 uçağı, hususile bu toplantıya dair Nazi radyolarında yapılan bütün gürültü ve patırdıdan sonra çok tehlikeli bir durum yaratabilir. Düşman uçakları haber alırlarsa kafileye, bala koşan sinekler gibi üşüşeceklerdir.

Marshall ilâve etti:

— Emir, emirdir efendim. Fakat siz bu işe teşebbüs edecek olursanız, Amerika Birleşik Devletleri ordularında, benden başlayarak en küçük nefere kadar bu işin mes'uliyetini üzerine alacak bir tek kişi dahi bulamazsınız.

Marshall çok ciddî idi. Babam ise bütün ümitleri kırılmış gibi bir hal almıştı.

Ertesi gün, yâni 16 Ocak cumartesi günü, Winston Churchill, Babam için oldukça erken sayılacak bir saatte — saat 10 da — çıkageldi.

Öğleye kadar olan zaman Babam, İngiltere Başvekili, Robert Murphy (*) ve Müttefik Ka-

(*) **Robert Murphy:** Son zamanlarda İtalyayı Kontrol Komisyonunun müşavere encümenine âza tayin edilen, 49 yaşındaki bu diplomat, 1942 yılı kasım ayında müttefiklerin Şimali Afrika istilâsına zemin hazırlamak gibi nazik bir vazife almak suretiyle şöhret kazanmıştı. Bugün, elçi olarak Müttefik Kumanda heyetinde siyasî müşavirlik vazifesini de deruhde etmiş bulunmaktadır. Savaştan evvel Paris Elçiliğinde Kançılarlık yapıyordu. Da-

rargâhında İngilizlerin mümessili olarak bulunan Sir Harold Mac Millan ile muzakereyle geçirdiler. Fransız siyaseti yine mevzubahis olmuştu.

Yapılan münakaşaların Murphy'nin görüşüne yardım ettiğini işittim. Murphy'nin en mühim vazifesi, Fransız hükûmetinin karanlık harp yıllarından önceki yıllar esnasında muvaffak olmuş ve ara buluculukları ve yatıştırıcı siyasetleri malûm bulunan insanları da içine alması hususunu temin etmekti.

AVRUPANIN AFRİKAYI SÖMÜRMESİ

Öğle yemeğinde Babam, müstemlekelerin inkişafı ve ileri bir medeniyet seviyesine çıkarılmaları meselesini yeniden ortaya attı. Daha önce Afrikada hiç bulunmamış bir adam için şaşılacak derecede umumî malûmata sahipti.

Tunus'un güneyindeki geniş tuzlu topraklardan bahsettik — ki bunların eski ve büyük bir iç denizden kalmış olduğu söylenebilir —.

Babam, bize Atlas dağlarından doğarak Büyük Sahrada kaybolan ve birer yeraltı nehri halini alan suları hatırlattı.

Sözünün sonuna gelince düşünceli bir tavırla sordu:

— Neden bu nehirleri sulama işlerinde kul-

---

ha sonraları bir müddet de Vichy'de hizmet görmüş ve Şimalî Afrikadaki Müttefik zaferi için büyük yararlığı görülen şahsiyetlerin arasına girmiştir.

lanmıyorlar? Buna benzer sahalar bir vakitler Kaliforniya'da da mevcuttu. Fakat İmperial Valley gibi yerlerde bu çeşit topraklar bugün birer sebze bahçesi halinde! Bir de buradaki tuzlu toprakları düşünün. Üstelik buradakiler deniz seviyesinden de aşağıda; buraları yeniden hayata kavuşturmak için Akdenize bir kanal açmak suretile evvelce burada mevcut olan gölü yeniden yaratmak mümkündür.

Bir an durdu. Sonra yeniden devam etti.

— Böylece çölün binlerce millik bir kısmı yeniden çiçeklenebilir. Servete ve refaha kavuşulur. Ama, işte böyle Emperyalistlerin eline geçince, neler yapabileceklerini kendileri de bilmediklerinden memleket kupkuru, bomboş kalır. O Emperyalistler ki, bu kıtadan milyarlar çalmışlardır; halbuki, bunu mevcut imkânların ölçüsüne vuracak olursak onların kazandıkları milyarların, bu toprakların temin edeceği servet ve imkâna göre bir hiç derecesinde olduğunu bile anlıyamıyacak kadar kısa ve kıt görüşlü olduklarını anlıyabiliriz. Bu toprakların sahip olduğu imkânlar, bu topraklar üzerinde yaşayan insanlara daha iyi ve daha emin bir hayat sağlamalıdır...

İNGİLİZLERLE AMERİKALILARİN AYRILDIKLARI NOKTALAR

Ayni gün öğleden sonra Birleşik Genel Kurmay Şefleri, o güne kadar yapılmış olan

müzakerelerde hazırlayıp meydana getirdikleri plânlar ve bunların aldığı son şekle dair Babama malûmat verdiler ve bununla beraber bu plânlara karşı İngilizlerin muhalefetlerini ve mevcut münakaşaları bildirdiler.

Gün geçtikçe şu hakikat daha iyi meydana çıkıyordu: İngilizlerle Amerikalıların harekât meselesinde ayrıldıkları yollar bir değil, pek çoktu. İngilizler Amerikan tezine muhalif oldukları gibi, ayni zamanda İngiliz Genel Kurmay heyeti, Churchill'le beraber, bizimkinden çok daha farklı bir ajanda üzerinde çalışmışlardı.

Amerikalılar, Avrupaya direkt olarak yapılması icap eden bir taarruza hazırlandıkları halde, İngilizler Akdenizde ufak çapta harekâta girişmek fikrini ileri sürüyorlardı.

Meselâ; İngilizlere göre Yunanistana giden yolu açan On iki Ada, Sicilya ve zafere götüreceğinden bahsettikleri bazı ikinci derecede noktalar ve Balkan dağ silsilesine doğru bir hücum mavzubahis olabilirdi.

4

ROSSEVELT, DE GAULLE ALEYHİNDE

Pazar günü öğleden sonra General Mark Clarck (*) çıkageldi. Churchill biraz önce Babamın De Gaulle hakkındaki azarlarile kulakları dolu olarak çıkıp gitmişti. Çünkü her geçen gün Babamı, Churchill'in De Gaulle'ü perde arkasında keyfine göre oynattığı hususuna daha ziyade inandırıyordu.

General Mark Clarck'ta yeni haberler vardı. Clarck, Amerikanın «Yaramaz çocuğu» Giraud'yu Kazablanka'ya getirmişti. Giraud, Robert Murphy vasıtasile kendisine müşteri aramaktaydı. Ayni zamanda, Amerika Hariciye Ne-

(*) General Mark Clarck. (1896-). Amerikanın en genç generallerinden olup 1917 de Amerikan ordusuna inhisar etmiş ve 1940 ta general olmuştur. 1942 yılında ileride yapılacak çıkarma için zemin hazırlamak üzere Vichy işgalinde bulunan Şimalî Afrikadaki Fransız müstemlekelerinden birine gizlice çıktı ve Fransız işgal komutanlariyle anlaşmıya muvaffak oldu. İtalya harekâtında meşhur olan 5 inci ordunun komutanlığını yapmıştır. Askerler arasında kendisine «Cephe Generali» adı verilmiştir.

zareti de kendisinin, Fransada İngilterenin kurmak istedikleri tek-adam hükûmetinin mümessili De Gaulle'e karşı muvazeneyi temin edebilecek biricik şahıs olduğu hususunda Babamı iknaa çalışıyorlardı.

Babam, artık bu adamla karşılaşabilir ve kendisile müzakerelere girişebilirdi. O Giraud ile konuşmak için sabırsızlanır dururken, biz de heyecan içinde bulunuyorduk.

GIRAUD, ROOSEVELTİ HAYAL KIRIKLIĞINA UĞRATTI

Fakat Giraud, Babamda büyük bir ümit kırgınlığı yaratmıştı. Fransız generali, Fransanın kurtuluşu meselesile yakından alâkadar olduğu kadar da bu meseleden bîhaberdi. Ona göre bu işde hiçbir siyasî mesele mevzubahis olamazdı. Yalnız harbi alâkadar eden askerî bir mesele mevcuttu. Hakikaten Giraud, meşgul olduğu işe dair yalnız bir hususu düşünüyordu.

Mütemadiyen:

— Yalnız ve yalnız teçhizata muhtacız, deyip duruyordu. Bana askerin talim ve terbiyesi için bir kaç hafta müsaade edin, size harekâta hazır büyük ordular teşkil edeyim.

Bu orduların askerleri nereden gelecekti?

— On binlerce müstemleke halkı var. İnsan eksiklerimizi bunlarla tamamlarız. Talim, terbiye meselesine gelince, bu o kadar mühim bir dava değildir, diye haykırıyordu.

Babam kendisine dostça davranıyordu. Fakat Giraud hakkındaki kararı kat'î idi. Ona sorduğu bir takım suallerle Giraud'nun bu meselede ciddî olmadığını anladığı gibi, lâzım gelen ehemmiyeti de vermediğini öğrenmişti.

Giraud ve odadakiler dışarı çıktıkları vakit düşündüklerini hemen açığa vurdu:

— Korkarım ki çok ince bir saza dayanmış bulunuyoruz.

Sonra ellerini havaya kaldırarak kahkahaları bastı:

— Elliott, Bob Murphy'nin bize Fransızların etrafında toplanmış olduklarını bildirerek sağlık verdiği işte bu adam... Bu idareci olarak aptalın biri olduğu gibi, lider olarak da herhalde yine aptalın biri!...

O akşam yemekte, İngiltere Başvekili ile günün en mühim meselesi olan sevkiyat işi müzakere edildi. Müttefik Genel Kurmayı daha şimdiden İngilizlerin icrası için ellerinden geleni yaptıkları Birmanya harekâtı meselesini çoktan kaldırıp rafa koymuştu.

Şimdi herkesin zihninde, Akdeniz yolu ile Kızıldenize ve oradan da Rusyaya kadar uzayan ticaret yollarını emniyet altına almak maksadile yakında yapılacak taarruzun Sicilya'ya yönetilmesi düşüncesi en ön plânı işgal ediyordu.

Ertesi gün sabahleyin General Mark Clarckla Robert Murphy Babamla beraber Fransa meselesini bir defa daha gözden geçirdiler. Babam nihayet bu meselede işlenilen hatanın hududunu tayin ve tesbit etmiş bulunuyordu: Giraud'nun kıymetinin olduğundan çok fazla gösterilmiş olması ve Giraud'nun Vichy Fransası idaresi altında bulunan müstemlekelerle şüpheli görülen bir işbirliği siyaseti takip etmesi, zihinleri kurcalıyordu.

İngilizlerin tuttukları tek-adam hükûmetine karşı Giraud'yu öne sürerek mukabil vaziyet almış bulunan Amerikan muhalefeti çok müşkül bir durumda kalmıştı.

5

CHURCHILL, KIZIL ORDUYU AVRUPAYA SOKMAK İSTEMİYOR

Ertesi günü saat beşte Birleşik Kurmay Başkanları Husky (*) üzerinde uyuşarak hazırladıkları anlaşmayı Babama sundular.

Husky, Sicilyanın istilâsına dair olan plândı. Bu plân; 1943 senesi ilkbahar aylarında Amerikalıların Avrupayı Manş denizi üzerinden istilâ etmek plânile; İngilizlerin, Yunanistan, On iki Ada ve Balkanlar yolu ile istilâya girişmekten ibaret olan plânları arasında yapılmış bir uzlaşma neticesi meydana gelmişti.

Churchill, İtalyadan vaz geçerek «Avrupanın yumuşak karın altı» diye isimlendirdiği noktaya doğrudan doğruya bir taarruza geçilmesini tavsiye edip duruyordu.

O, daima, Avrupaya öyle bir noktadan girmeliyiz ki, Kızıl Orduyu Orta Avrupada karşılayalım ve Avrupa kıt'asındaki İngiliz nüfuz

---

(*) **Husky:** İngilizcede kudretli mânasında kullanılan bir kelimedir. Sicilya'ya yapılacak çıkarma plânını iyice gizliyebilmek için verilmiş olan bir **code** idi.

sahası mümkün olduğu kadar Doğuya doğru genişlesin, diyordu.

Müttefik orduları Sicilya harekâtına tahsis edilmiş bulunuyordu. Sicilyanın işgali ile İtalyanın harpdışı bırakılacağını tahmin ediyorduk. Böylece bu iki harekâta bağlı kaldığımız için Avrupanın kuzeyinden Manş kanalı tarikile yapılacak olan harekâtımızı da 1944 ilkbaharına kadar tehiri kabul etmiş bulunuyorduk.

Fakat, şunu da kaydetmeli ki, Husky, Amerikalılarla İngilizlerin beraberce atmış oldukları mühim bir adımdı.

6

CHURCHILL'İN OĞLU RANDOLPH, FRANKLİN ROOSEVELT'İ GÜLDÜRÜYOR

Ertesi gün Churchill, oğlu, parlâmento âzasına benzeyen Komando yüzbaşısı Randolph'la beraber geldı.

Ben, Randolph'la konuşabilmek için, Randolph'a doğru şöyle bir baktım. Fakat böyle bir bakıştan sonra öyle bir sukutu hayale uğradım ki, demeyin gitsin...

Randolph, insanın ağzını hayretten açık bırakan bir gevezelikle, her mevzu üzerinde en aşağı 50 dakika çene çalıyordu.

Harp sürüp gittiği müddetçe Akdenizde İngiliz nüfuzunu vikaye için tutulması icap eden en kestirme ve en kat'î yolu izah ediyor; Genel Kurmay Şeflerinin yaptıkları hatalardan bahis açıyor ve Fransız politika sahnesine ait meseleleleri, her ne olurlarsa olsunlar, bu Cumhurreisi ile bir Başvekil arasında halledilemiyecek şeylerden olmadıkları hususunda ısrar edip duruyordu.

Şunu da işaret etmeden geçemiyeceğim:

Randolph, kendisini dinleyenleri eğlendirecek ve alâkadar edecek bir karakterde idi. [Belki Randolph'un babasını bu bahsin dışında bırakabilirdim. Fakat içime doğan hisleri yok ettim ve Babam, genç Randolph odayı terkedip gidinceye kadar, dudaklarının ucuna gelmiş kahkahaları zor tuttu.]

★

O akşam Churchill biraz çakıştırmak ve De Gaulle ile Giraud'ya dair bir parça çene çalmak maksadile gelmişti. Fakat daha söz, Fransız politikacılarına dair açılmış bahsin başında iken, Babam bu mevzudan uzak kalmak arzusunda olduğunu açıkça hissettirdi.

Gece saat 1 sularında Babamın yatak odasında idik.

Babam dedi ki:

— İşte şimdi Winston'un hakikaten canı sıkılmağa başladı. Bugün günlerden salı. Elliott, seninle bahse girerim ki, cumadan önce Churchill, De Gaulle'ü buraya getirebileceğini ümit ettiğini söyleyecek.

STALİN MEMNUN OLMIYACAK...

Bir müddet de, sabahleyin gelmiş bulunan Randolph'tan bahsettik.

Babam:

— Bir yığın saçmaları ile hayrete şayan bir genç olsa gerek... dedi.

Babam, Birleşik Kurmay Başkanlarının al-

dıkları kararların Stalin üzerinde yapacağı tesirlerden üzüntü duyuyordu.

Bir aralık şöyle dedi:

— Joe amca (*) buraya bir gelebilse idi, çektiğimiz zorlukları ve sevkiyat ve istihsal meselelerinin gösterdiği keşmekeşi görüp öğrenebilseydi ne iyi olurdu...

✱

İki gün daha toplantı ile geçirildi.

Perşembe günü akşamı Churchill sevinçten âdeta zıplayarak içeri girdi:

— Bir dakikacık uğradım, diye bağırdı. Size en son ve en güzel haberleri vermek istiyorum.

Babam sordu:

— Müttefik Genel Karargâhından mı?

Başvekil sevinçten gözleri ışıl ışıl yanarak:

— Londradan, diye cevap verdi. De Gaulle'den... Öyle görünüyor ki, onu buraya getirme teşebbüsümüz hiç de boş olmıyacak.

Birden odaya derin bir sessizlik çöktü.

Babam kısaca:

— Âlâ... dedi. Sonra ağır ağır yatak odasına doğru yürüdü ve arkasından da oldukça sert ve ağır bir sesle:

— Siz bunu yapabilirdiniz Winston, dedi. Her vakit bilirdim bunu...

(*) Uncle Joe (Co amca): Amerikan gazete ve mecmualarının ekserisi göbek adı olan Joseph'e kinaye olarak Stalin'e böyle derler.

6

SULTANLA KONUŞMA. — CHURCHILL BUNALIYOR

Ertesi akşam sofraya ne cocktail, ne şarap, ne de domuz eti vardı. Hazreti Muhammedin evlâdı Sultan, misafirimizdi.

Sultan odaya, gayet muhteşem bir şekilde giyinmiş ve çok kıymetli hediyeler taşıyarak girdi. Annem için de mücevherli bir başlıkla, bir sürü bilezik getirmişti.

Babam, pırıl pırıl yanan başlığa şöyle yan gözle bir baktı ve bana meclise uygun resmî bir göz kırptı. Ayni anda ikimizin de kafasına ayni düşünce doğmuştu. Annem, başında bu pırıl pırıl yanan taç ile Beyaz Sarayda resmî bir töreni idare etse nasıl olur, diye düşünüyorduk.

İngiliz Başvekili Winston Churchill, ziyafete çok neş'eli olarak başlamıştı. Fakat konuşmalar ilerledikçe bu neş'e yavaş yavaş zail oldu ve gittikçe sıkıntısı, rahatsızlığı arttı. Çünkü Babamla Sultan, Fas'ın tabiî servet kaynaklarından bahsetmekteydiler.

Churchill mevzuu değiştirdi, fakat Sultan yeniden ayni mevzua döndü.

Babam, İngiliz ve Fransız kapitalistlerinin müstemlekelerin servet ve zenginlik kaynaklarını nasıl istismar ettiklerinden bahsediyor ve Fas'ın ihtiva etmesi muhtemel bulunan petrol kaynakları meselesini münakaşa ediyordu. Fas'ı, zamanla bütün servet membalarını tamamile idarèsi altına alabilecek bir vaziyete getirecek olan ve memlekete kısa zamanda büyük bir terakki yaratacak bir program tatbik etmek suretile, Sultanın bir takım yabancı firmalarla — ezcümle Amerikan firmalarile — anlaşabileceğinden bahsetti.

Sultan, yüzü gülerek:

— Memleketim için yeni bir istikbal açılıyor, dedi.

Yemek çok neş'eli geçmişti. Herkes — yalnız bir kişi müstesna — tam bir zevk ve neş'e havası içinde eğleniyordu.

Salonda, vaziyetten memnun olmıyan yegâne şahıs olan İngiliz Başvekili, pürosunu hiddetle ağzında çevire çevire, yüzü garip bakışlarla dolu, Sultanı takip ederek yemek odasını terkedip gitti.

7

ORTA ÇAĞDAN KALMA İMPARATORLUK FİKİRLERİ YIKILMALI

Charles De Gaulle, mağrur başının etrafında kara bulutlar ve zavallı fazilet süslerile çıkageldi.

Babamla yaptıkları ilk buluşma yarım saat kadar sürdü. Babam ne kadar güler yüz gösterdi ve açık kapı bıraktıysa De Gaulle de o kadar inatçı ve tatmin olunmamış bir adam tavrını takındı.

O akşam, geç vakit Babam, yatak odasında bu Fransızdan bahis açtı:

— De Gaulle, herhangi bir adamın kurduğu herhangi bir muvakkat hükûmete iştirak edecek herkes hakkında oy verebilecek yegâne ve müstakil oy sahibi hakemin kendisi olması gerektiğine inandığını söyledi. Ayrıca bütün Fransız müstemlekelerinin tekrar Fransaya geri verilebileceklerini ümit ettiğini de ilâve etmeyi unutmadı.

Bir parça durakladı, sonra devamla:

— Ama, sen de bilirsin ki, Elliott, onlara

karşı ne gibi bir yol tutacağını, ne gibi bir hattı hareket ittihaz edeceğini bana bildirmeden Fransız müstemlekelerinin Fransaya dönmesine kat'iyen razı olamam.

Babamın sözünü kestim:

— Fakat Baba! Müstemlekeler Fransaya aittir.....

Babam bana baktı:

— Nasıl oluyor da Fransaya ait oluyor? Neden Fas, içinde oturan Faslılar tarafından idare edilmiyor da Fransızların oluyor? Hangi mantık, hangi ahlâk, hangi örf ve adet ve hangi tarihî nizamla? diye bağırdı.

Sesi birden keskinleşmişti:

— Yeni ve bambaşka bir harpten bahsediyorum, Elliott, dedi. Eğer bu harpten sonra da milyonlarca insan yine böyle müstemlekelerde yarı esir bir vaziyette yaşayacak olurlarsa, dünyamıza ne olacak, işte ondan bahsediyorum. Şöyle bir düşün ki; İngilizlerin, Fransızların ve Hollandalıların yarı esaret sistemine dayanan dar görüşlü müstemlekecilik hırsları yüzünden bugün binlerce Amerikalı Pasifikte ölüyorlar!....

KAYITSIZ ŞARTSIZ TESLİM NASIL DOĞDU?

Ertesi gün sabahleyin, oturduğumuz villânın sahibesi meçhul Fransız hanımının kütüphanesine şöyle bir göz attım. Daha ziyade macera eserleri ve romanlarla doluydu. Nihayet

gözüme çarpan bir kitap yakalayıp Babama götürdüm.

— Hiç okudunmu bu kitabı Baba? diye sordum.

Bu, André Maurois'nın yazmış olduğu Franklin Roosevelt'in biyografisiydi.

Kitaba bir göz attıktan sonra memnun ve gururlu bir tavır takınarak:

— Bana bir kalem ver Elliott! dedi.

Ve o meşhur Fransızcasile, bizim şu meçhul ev sahivesine hitaben, tok bir eda taşıyan ve hoş hislerle dolu olduğu kadar, gururla dolu bütün kelimeleri de muhtevi bir ithafiyeyi kitabın başına yazdı:

— Şimdi al da tekrar raftaki yerine koy şunu, dedi. Sonra: *Ne fena,* diye ilâve etti. Şu hanımın bu kitabı tekrar raftan çıkardığı zaman yüzünün ne hal alacağını görmek isterdim. Ya hiç dokunmazsa?...

O gün öğle yemeğinde, yalnız Churchill, Babam, Harry Hopkins ve ben vardık. İşte, «kayıtsız şartsız teslim» cümlesi bu yemekte doğdu. Kıymeti ne olursa olsun bu formülü bulan da Babamdı.

Churchill, tıka basa doldurduğu ağzındaki lokmaları çiğnerken, Babamın bu cümlesi üzerinde düşünüyordu.

Önce kaşları çatıldı, sonra düşünür gibi oldu, en nihayet gülümsedi ve:

— Mükemmel, dedi. Şimdi artık Goebbels

ve hempalarının inilti ve sızıltılarını duyar gibi oluyorum.

Bir müddet sonra da Birleşik Kurmay Başkanları, Babam ve Churchill'le birlikte son bir defa olarak çıkarma hazırlıklarını bahis mevzuu etmek üzere bir konferans akdettiler. Bütün anlaşmazlıklar sona ermiş ve pürüzlü noktalar üzerinde birer karara varılmıştı. Husky için uzun boylu düşünüp taşındıktan sonra bir gün tayin edildi. Churchill, Balkan yarımadasının iki tarafından birine — hangisi olursa olsun — yapılacak bir çıkartma için İngilizlerin İtalyaya dair olan çıkarma isteklerinden vazgeçebileceklerini tahmin ettiğini açıkladı.

Yemekten sonra Babam, İngiltere Başvekili ve Harry Hopkins, Kazablanka konferansına dair dünyaya hitaben yayınlayacakları tebliğle ve Staline çekecekleri telgraf üzerinde meşgul oldular.

Saat 2,30 da Churchill her zaman dolu duran kadehini havaya kaldırarak:

— Kayıtsız, şartsız teslim şerefine, diye bağırdı.

Cümlesinin sonuna hiç bir nida falan da koymamıştı. Bu, sade bir karardı. Hepimiz kadehlerimizi diktik.

✱

Ertesi sabah Giraud tekrar gelmişti. Babam onunla beraber çalışmak için odasına çekildi.

Babam söze başlıyarak:

Bizi temin etmelisiniz ki, General, dedi, siz ve De Gaulle taahhüt ettiğiniz...

Giraud Babamın sözünü kesti:

— De Gaulle ha? O, yalnız kendi çıkarına çalışan biridir.

Babam, De Gaulle'le olduğu gibi, Giraud ile de yarım saatlik bir mülâkat yaptı.

Konuşmanın sonunda Giraud:

— Kabul, sayın Reis, kabul, diyerek odadan dışarı çıktı.

Biz Giraud ile içerde iken, De Gaulle dışarda, holde âdeta çileden çıkıyordu. Giraud odadan çıkar çıkmaz, âdeta onu göğüsleyerek Babamın yanına girdi.

Artık sahne hazırdı. Fakat bu sefer de Primadonna acele ediyordu. Babam söze aşağıdan alır bir tavırla başlayarak, gittikçe sözlerindeki sert ifadeyi arttırdı, nihayet kat'î bir tavırla arzusunu — iki generalin barışıp anlaşması dileğini — ileri sürdü.

Nihayet başıyla bana bir işaret yaptı. Ben de, dışarıda beklemekte olan Giraud'yu alıp içeri soktum.

İKİ GENERAL BARİZ BİR NEFRETLE EL SIKIŞIYORLAR

Babam, iki tarafın da kendisile yapmış oldukları anlaşmayı tamamlamak ve tasdik et-

mek için iki tarafın el sıkışmasını temine çalışıyordu.

İki general, iki düşman gibi birbirlerini süzüyorlardı. Nihayet, birbirlerine karşı olan nefretlerini açıkça gösterir bir şekilde el sıkıştılar.

Birden Churchill odaya girdi. De Gaulle kendisine kısaca:

— İki tarafı da memnun edecek bir hareket plânını — burada durakladı —... beraberce... en iyi bir şekilde yapmağı kararlaştırdık, dedi.

Babam derin bir nefes aldı.

Hep beraber resim aldırmak üzere dışarı çıktık. Babam ve Winston Churchill, resimler çekildikten sonra herkesin ellerini sıkarak ayrıldılar. Sonra Babamla beraber kendisinin odasına döndük.

Babam sordu:

— Eeee... ne dersin buna Elliott?

— Enfes, derim, Baba, dedim. Enfes...

— Evet, bu işin bir kısmını becerdik. Hem de iyi becerdik. Sonra devam etti. Bu sefer Winston'a şunu açıkça anlatmağa çalıştım ki, biz onların müttefikiyiz, fakat onlar bu ittifaktan, kendilerine mahsus olan, o ortaçağdan kalma, köhne imparatorluk fikirlerini devam ettirmek ve yaşatmak için İngiltere'ye yardım edeceğimiz düşüncesini çıkarmasınlar. Ümit ederim ki, hakikati görüp, bu harbi kazandıktan sonra da onların Asyadaki memleketlerin ve Avrupanın yarısının tekâmülüne mâni olan

ve onları bunaltan idare sistemlerinin, sadece sessizce oturup seyircisi kalmıyacağız. Bunu beklemeyeceklerini ümit ederim.

Sonra ilâve etti:

— Allaha ısmarladık oğlum...

— Güle güle Baba. Anneme selâmlarımı götür. Bir defa da benim için öp onu...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAHİRE KONFERANSI

Stalin'le Çang-Kay-Şek bir arada bulunamazlar. — Eisenhover madalya istemiyor. — Yunan Kralı Jorj ve Yugoslâv Kralı Peter. — İngilizler Amerikalıların Pasifik hareketlerini beğenmiyor. — Çin'e ait hava haritalarımız İngilizlerden saklanıyor. — Çin, İngiltere aleyhine Amerikalılardan yardım istiyor. — Eisenhover'in en mesut anı.

1

STALİN'LE ÇANK-KAY-ŞEK BİR ARADA BULUNAMAZLAR

Kazablanka konferansı üzerinden henüz 11 ay geçmişti. Böyle olmasına rağmen, Babamla Winston Churchill nihayet uzun zamandanberi görüşmek istedikleri Stalin'le buluşmak maksadile hazırlıklara başlamışlardı.

Ben İtalyaya dönmüş bulunuyordum. Bu esnada İtalyadaki taarruzumuz gittikçe yavaşlayarak âdeta bir kaplumbağa yürüyüşünü andırır bir hale gelmişti.

1943 kasım ayında idik. Havalar çok soğuk

gidiyordu. İşte o günlerden birinde, bir müddettir beklemekte olduğum bir emir aldım ki bunda, «mühim bir şahısla» «hemen buluşmak lüzumu gerektiği» nden bahsediyordu.

Babam, bir aralık bana, birisi Winston Churchill ve Mareşal Çang-Kay-Şek ile Kahirede; diğeri de Stalinle olmak üzere Tahranda yapılacak ikinci bir konferanstan bahsetmişti. Stalinle Çang-Kay-Şek o zaman henüz ayni konferansta beraber bulunamazlardı. Çünkü Rusya o günlerde Çinin yıllardan beri kendisile mücadele etmekte olduğu Japonyaya karşı henüz harbe girmiş değildi.

Emri alır almaz hemen Mısıra hareket ettim. Kahireye vardığım zaman Babamı, Churchil'i, Mareşal Çang-Kay-Şek ve Bayan Çang-Kay-Şek daha önce gelmiş buldum. Ben gelmezden evvel «Büyükler» Müttefik Genel Kurmayı ile beraber iki toplantı yapmışlardı.

— Neler mi oluyor? Ufak tefek bazı şeyler. ğında sabah kahvaltısını yaparken yakaladım. Neler olup bittiğini sordum.

— Neler mi oluyor? Ufak tefek şeyler. Elliott, ister inan, ister inanma, Avrupada açılacak (Batı cephesi) hakkında İngilizler herkeste bazı şüpheler uyandırmağa başladılar, dedi.

— Overlord hakkında mı?

Overlord, Manş denizinden Avrupa kıtasına yapılacak çıkarma için tesbit edilmiş bulunan plâna verilen gizli isimdi.

Söze devam ettim:

— Fakat zannederim ki, bu mesele hakkındaki her husus kararlaştırılmıştı.

Babam cevaben:

— Evet, böyle yapmıştık, dedi. Sonra sözüne devamla: Fakat Winston herkese karşı şüphelerini muhafaza ediyor. Birmanya istikametinde, Andaman adalarına denizden bir taarruz yapılması hususunda ısrar ediyor. Zannederim ki sen «O»nun canı azizi olan Balkanlar istikametindeki hareket plânını düşünmekle meşgulsün. Şu anda zihnen bu mesele ile meşgul olduğunu zannederim. Evet oğlum. Winston halâ Balkanlar istikametinde bir taarruz yapmak plânında ısrar ediyor.

Sonra sözüne devam ederek:

— General Marshall çok tedbirli ve çok nazik olduğu kadar da çok kat'î hareket eden bir adam, dedi. Zannederim ki Winston, George Marshall'dan pek o kadar hoşlanmamağa başladı. Marshall onun, taktik ve strateji hususundaki görüşlerini pek hoş bulmuyor. İster öfke, ister mantık, isterse yaltaklanma yoluyla, her ne şekilde olursa olun Marshall'ın taktiği Winston'un hoşuna gitmiyor. Marshall, daima olduğu gibi, Hitleri mahvedebilmek için onu kıskaç

içine almaktan ibaret olan stratejiyi en mükemmel şekil olarak buluyor.

EISENHOVER MADALYA İSTEMİYOR

Babam sözlerinin sonunda bahsi değiştirdi:

— Oğlum, sana hakikaten bir madalyaya liyakat kazanmış birisinden bahsedeceğim. Bu adam *İke Eisenhower*'dir, dedi.

— Ne? diye bağırdım. Bu sözün bana bazı şeyleri hatırlattı. Baba, İke'nin bir madalyaya hak kazandığından bahsederken ciddî misin?

— Tamamile... Hem de yalnız bir tane değil. Ayni zamanda General Mac Arthur'da İke'ye Şeref madalyasını takdim ediyor. Fakat İke reddetti. Bu madalyanın cesaret ve kahramanlıga karşı verildiğini, kendisinin ise bu nişanı hakkedecek hiçbir cesaret ve kahramanlıkta bulunmadığını söyledi.

Babama bu mesele hakkında düşündüklerimi söyledim.

— Baba, bu mesele hakkında evvelce General *Beedle Smith* (*) le bir konuşma yapmıştım. Smith, İke'nin yalnız bir tek madalyayı arzu ettiğini söylemişti. O da Liyakat madalyasıymış. İke'nin hoşlandığı şeylerden bahsederken Smith, onun hoşlandığı madalyaların herkese

---

(*) **General Beedle Smith:** Birleşik Amerika Devletlerinin Moskova sefiri olup, yeni tayin edilmiş olduğu bu vazife ile Moskova'da bulunmaktadır.

verilen cinsten (hattâ şu Allahın gazabı ordu ahçılarının aldıkları cinsten bile olsa) bir madalya olduğunu söyledi. Fakat İke'ye böyle bir madalya dahi olsun verilmedi.

Babam bir an mütebbesim bir tavırla düşünceye daldı.

— Şimdi sana söyleyeceğim şeyi bir sır olarak saklıyalım, dedi. Sonra sözlerine devamla: Eğer doğruca Smith'e bir mesaj götürebilirsen, ona, toplantımıza gelme teklifini yap. Sonra bir an düşünceye daldı. İke'yi kastederek söylendi:

— Kuzey Afrika hareketi, Sicilya hareketi, bunların hepsi... Madalyayı ona, Tahrandan ayrılmazdan önce bizzat elimle takacağım, diye ilâve etti.

YUNAN KRALI JORJ VE YUGOSLAV KRALI PETER

Öğleden sonra vaktimiz, protokol ziyaretleri için ayrılmıştı. O esnada ikamet etmekte olduğu Mısır büyük elçimiz Kirk'in villâsına Babamı ziyarete gelenler o kadar çoktu ki, villâ âdeta hareket saatinde New-York'un Grand Central istasyonunu andırıyordu. Bunlara ilâveten Başvekiller, nazırlar ve aralarında Yunan Kralı Jorj'un bile bulunduğu bir takım kimseler, kabine âzaları ve generaller, velhasıl herkes gelmiş bulunuyordu.

Babama, Yunan Kralı Jorj hakkında fikrini sorduğum zaman:

— Boş kafasile düşünen sevimli bir arkadaş, dedi.

— Ya Yugoslavya Kralı Peter? Onun hakkında ne düşünüyorsun?

Babam, kendisine bu suali sorduğum zaman, bana bir an şaşırmış gibi baktı, sonra:

— Başkalarının öğrettiklerini tekrarlayan biri, diye cevap verdi.

Sonra devam ederek:

— Tamamile bir çocuk. Bazı kimselerin onun hakkında düşündükleri gibi, hiç bir fikre sahip değil.

Sonra beraberce Çang'ların cocktail-party'sine gittik.

Churchill'in kızı Sarah, babasınınkine benzer bir işle meşguldü. Fakat onunla konuşabilmek için elime münasip bir fırsat geçmedi.

Bir aralık, bayan Chang yanıma sokuldu ve beni evvelce herhalde bir tek koltuktan ibaret iken sonraları iki iskemleye çevrilmiş bir sete doğru götürdü. Oturduk.

Tam bir aktör tavrı ile beni itti. Mütemadiyen öne doğru eğiliyor, parlak ve açık bakışlarla bana bakıyor, bahsettiğim herşeyle alâkadar ve mutabık görünüyor ve arada sırada ellerini dinlendirmek için sıkıca dizlerimin üzerine dayıyordu.

Bir an için, epeyce gecikmiş olan müstak-

ne kadar mühim olduğunu düşündüm. O vakit anladım ki, Bayan Çang-Kay-Şek şimdiye kadar muhtelif cinsten insanlarla olan konuşma ve anlaşmalarında ikinci tabiati olan güzelliği ve cazibesini kullanarak, bilhassa erkekleri kazanmağa çalışmış durmuştu.

Ve işte bunun içindir ki, onun bu ikinci tarafını faaliyette görmek beni korkutacaktı. Samimî olarak söyleyeyim ki, bu beni dehşet içinde bırakacaktı.

Mareşal Çang-Kay-Şek, ingilizce konuşmuyordu, ve kendisile bir tercüman yardımı ile, o da ancak bir kaç söz teati edebiliyordu.

Cocktail-party'den döndükten sonra Babam gerek Mareşal Çang-Kay-Şek, gerek Bayan Çang-Kay-Şek'le ne gibi münakaşalarda bulunduğumu öğrenmek istedi. Ona bilhassa Bayan Çang- hakkındaki fikirlerimi anlattım.

Düşünceli bir tavırla ve kaşlarını çatarak sözlerimi dinledikten sonra söze başladı:

— Bu meseleyi senin kadar kuvvetle tesbit edip edemediğimi bilmiyorum. Şüphesiz ki, Bayan Çang fırsat düşkünü bir kadın. Fakat onun kendi memleketinin ve kendisinin düşmanı olarak bilinmeyi istemem. Çin, bu harpte Japon askerlerine karşı safımızda bulunmalı, yoksa Çinde bugün için Çang'ların yerini kim tutacak? Bütün hatalarına ve kusurlarına rağmen onlara itimat etmemiz lâzım.

★

Bu esnada toplantılar ve konferanslar bitip tükenmek bilmeyen bir şekilde sürüp gidiyordu. Halâ büyük bir ısrarla İngilizler Overlord için hazırlanmış olan plânın ihtiva ettiği hayalî veya hakikî kusurlardan, eksikliklerden ve zaaflardan bahsedip duruyorlardı.

Babam, bütün bu itiraz ve münakaşaların İngiltere Başvekili Churchill'in parmağının altından çıkmakta olduğuna kani idi.

Halâ, yeni bir takım kararlardan sonra bile — ki ben bu kararların Babam ve General Marshall tarafından alınmış olduğunu tahmin ediyorum — Amerikalılar harekâtın Norveç veya Akdeniz yolu ile değil de doğrudan doğruya Avrupa karasının göbeğinden başlamak hususunda kat'î olarak ısrar ediyorlardı.

2

İNGİLİZLER AMERİKALILARIN PASİFİK HAREKETLERİNİ BEĞENMİYORLAR...

Bir gece Babam, beraberce oturup sigara içerken Çin'in durumunu alâkadar eden bazı şeylerden bahsetti. Anlattığına göre İngilizler Pasifikte takip ettiğimiz tabiyeye bile muhaliftiler.

Babam şöyle diyordu:

— Bizim Pasifik adalarına yaptığımız sıçrama hareketini de beğenmezler.

Sonra sözüne devam ederek:

— Ve müstakbel harekât için de Filipin'leri bir üs olarak kullanmağa dair olan düşüncelerimizi de anlamamazlığa gelirler, dedi ve sözünün sonunda gülümsedi, sonra da canı sıkılmış gibi yüzünü ekşitti:

— Belki de İngilizler Filipinleri, bugün bayrağımız etrafına toplanmalarına ehemmiyet vermez görünecekler, çünkü; imparatorluklarına ait olan müstemlekelerinin İngiliz bayrağı etrafında toplanacaklarını söyleyebildek onları biraz sıkar. Her ne olursa olsun şu tezi müdafaa

ediyorlar: Biz bütün kuvvetlerimizi Malaya yarımadası üzerine temerküz ettirip, orasını temizledikten sonra — okuyucularımız Malaya'nın kurtuluşunun, İngilizlerin, kurtarılması için ötedenberi israr edip durdukları Birmanya'nın da kurtuluşu demek olacağını hatırlarlar — Malaya'dan Çin sahillerine süzülerek orada üsler tesis etmek ve bu arada da adalara sıçramaktan ibaret olan Amerikan tâbiyesini bize unutturmağa çalışmak.

Arkasından da, Çin sahillerine yapılacak çıkarmanın tamamile kâğıt üzerinde olduğunu ve fakat bu plânda bile, çıkarma yeri olarak tesbit edilmiş, noktanın İngilizlerin istedikleri noktadan çok daha şimalde olduğunu ilâve etti.

Bahse devamla:

— Bizim kafamız, bu meselede bize, İngilizlerden çok daha başka bir şekilde düşünmemiz gerektiğini bildiriyor. İngilizler, Çin sahilleri denince, gözlerinin önüne Japonların asıp kestikleri, yakıp yıktıkları bir yer getiriyorlar. Halbuki biz, başka türlü düşünüyoruz. Çünkü Çin sahillerinin büyük bir kısmının öyle İngilizlerin iddia ettikleri gibi Japonların elinde olmayıp, Çin çetelerinin işgali altında bulunduğuna dair geniş bilgiye sahibiz.

Babama, bu çetelerin, Çinli komünist kıtaları olup olmadığını sorduğumda, başıyla bir «Evet» işareti yaptı.

Bir noktayı işaret etti:

— Tesadüfen, dedi, Çang-Kay-Şek, bizi, Çin komünistlerin Japonlara karşı hiç bir mücadelede bulunmadıklarına ikna edebilirdi belki... Fakat bizim bu hususta aldığımız malûmat bir defa daha, onların bize anlattıkları ile taban tabana zıt...

ÇİN'E AİT HAVA HARİTALARIMIZ İNGİLİZLERDEN SAKLANIYOR. — ÇİN, İNGİLTERE ALEYHİNE AMERİKADAN YARDIM İSTİYOR

Babama, Çinde, hava yollarına ve hava keşiflerine ait olan bütün haritalarımızın İngilizlerden kat'î olarak saklandığı hususunun doğru olup olmadığını ve bu meseleye dair neler düşünmekte olduğunu sordum.

Cevaben bana:

— Bir müddet önce Çinlilerle bu hususta bir anlaşma yaptık, dedi. Çinliler hava haritalarımızı İngilizlere göstermeyeceklerine dair bize söz verdiler. Çinliler de, İngilizlerin ticarî gayelerle bu haritalarla alâkadar olduklarına dair bazı malûmat edinmişler. Evet, İngilizler ticarî ve bir takım harp sonrası maksatları için bu haritalarla alâkadar oluyorlar. Hakikatte Çang, İngilizlerin, en iyi eyaletleri olan Hong-Kong ve Kanton limanlarına harpten sonra tekrar dönmelerine mâni olmak için, ne kötü ki bizim müzaheretimizi istiyor.

Kendisine, Çang-Kay Şek'e müzaheret edip etmiyeceğimiz hususunu sordum.

— Hiç bir şey mukabilinde olmadan... diye cevap verdi. Çang hükûmetinin karakterile alâkalı bir davayı halletmeyi taahhüt eyledim. Kendisine halen içinde bulunduğu hükûmetin modern demokrasi ile hiç bir suretle kabili telif olmadığını söyledim... ve bütün harp esnasında Japonlara karşı savaşmış olan Yenan'daki Çin komünist hükûmeti ile beraber bir koalisyon hükûmeti kurabileceğini bildirdim. Bana bu hususu tatbik etmeyi kararlaştırdığını bildirdi ve Sovyetler Birliğinin Mançuri hududu üzerindeki Çin haklarına hürmetini temin için de kendisine teminat verdik.

Bu mesele Tahran'da yapılacak konuşmanın gündemine alındı.

Arkasından da ilâve etti:

— Dönüşte, Çinde fevkalâde toprak hakları temin etmiş olan İngiltereye ve diğer memleketlere karşı yapılacak münakaşalarda kendisini destekliyeceğiz.

Kendisine fikrimi açıkladım.

— Böyle bir mesele üzerinde Churchill ile pazarlık herhalde çok zor olacak.

Babam, sert ve kat'î bir tavırla, cevap verdi:

— Bu hususta fazla münakaşa edilemez, çünkü Japonyanın mağlûbiyetini yüzde doksan dokuz Amerikan malzemesi ve Amerikan erleri hazırlıyorlar.

ÇANG, BİR KURTULUŞ ÜMİDİYLE ETRAFINA BAKINDI

Babam ve Mareşal Çang-Kay-Şek, Malaya yarımadasındaki hükûmetlerden, Birmanyadan, Hindiçiniden ve Hindistandan bahsediyorlardı.

Babam, kendisine, bir vakitler kendilerine ait müstemlekeler oldukları için bu toprakların tekrar kendilerine iadesini istemeğe ve Hindiçiniye geri dönmeğe Fransızların hakkı yoktur, diyordu. Nihayet Fransızlar, bu müstemlekeler üzerinde bir vesayet sistemi kurabilirlerdi. Bu vasilik Birleşmiş Milletler Organizasyonuna karşı mes'ul olacaktı ve sonunda da Hindiçinin istiklâlini temin edecekti.

EISENHOVER'İN EN MESUT ANI

Ertesi gün, İke için istetilmiş olan Liyakat madalyasının geldiğini, Babamın bir suali üzerine kendisine bildirdim.

Babam:

— Mükemmel! diye bağırdı ve General Eisenhower geldiği zaman kendisine küçük bir sürprizi olduğundan bahsetti.

Babamın askerî yardımcısı olan Pa Watson, madalyanın verilmesine ait tebliği okuduğu esnada İke ayakta, bir tüfek harbisi gibi, dimdik duruyordu. Sonra yavaşça öne doğru eğildi. Babam madalyayı göğsüne iliştirdi.

— Bunu hak ettiniz, İke, dedi. Hem de çok fazlasıyla...

İke'nin gözleri yaşlarla dolmuştu:

— Bu, hayatımın en mes'ut anıdır Sir, dedi. Bu sahneye, bana verebileceğiniz her şeyden daha fazla değer veriyorum.

Öğleden sonra, son defa olarak bir siyasî toplantı daha yapılmıştı.

Mareşal ve Bayan Çank-Kay-Şek, Churchill, Büyük Elçi Harriman ve Anthony Eden iki saat kadar bahçede Babamla konuştular.

Bir tebliğ tertip ve tanzim etmekle meşguldüler. Burada Mançuri'nin, Formoza'nın, Pescadore adalarının Çine geri verilmesi hususu kararlaştırılmış olduğu ve Kora'nın uzun yıllardan sonra hürriyetine kavuşturulmasına karar verildiğini bildiren kelimeler tesbit ediliyordu.

Bu tebliğ bütün dünyaya hitaben yayınlanacaktı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TAHRAN KONFERANSI

Tahran. — Stalin nasıl bir adamdır?. — Stalin'le Churchill birbirlerinden hoşlanmadılar mı? — Stalin'le Churchill'in münakaşa ettikleri meseleler. — Stalin, büyük, küçük, bütün milletlerin hükümdarlık haklarına saygı göstereceğini bildirdi. — Churchill, Balkanlara çıkarma yapmakta ısrar ediyor. — Stalin topyekûn bir katliöm istiyor..

1

TAHRAN

Tahran, parke döşeli caddeleri, oldukça modern hastahaneleri, bir üniversitesi, müzeleri, işe yarar bir muhavvile merkezi, hattâ bir telefon şebekesi bile bulunan ve geniş arazi üzerine dağılmış bir şehir. Fakat su, şehre çok uzaklardan ve üstü açık kanallar vasıtasile geliyor.

Böylece, eğer şehrin daha yukarı varoşlarında yaşıyorsanız, suyu ilk defa olarak kesmek ve kullanmak fırsatına nail olabilirsiniz; fakat ayni zamanda lâğım ve pisliklerin de açık

kanallar içinde aktığını bir kalem işaret etmek gerektir.

Eğer şehrin daha merkezî ve alçak mahallelerinde oturuyorsanız içmek ve kullanmak maksadile alacağınız su, komşunuzun kullanıp kirlettiği ve sonra tekrar kanala döktüğü su olacaktır.

Ben Tahrana gitmek üzere yola çıktığımda Kahirede bir müddet gecikmiştim. Tahrana vardığım zaman Babam, Mareşal Stalin ve Molotov'la konuşmuş bulunuyordu. Babam, Stalin ve Churchill ilk toplantılarını yapmışlardı.

Babama sordum:

— Stalin hakkında ne düşünüyorsun, onu nasıl buldun Baba?

STALİN NASIL BİR ADAM?

— Joe amcayı mı soruyorsun? dedi.

Stalin için kendisi hususî olan «Joe amca» tâbirini kullanırdı.

— Evet, dedim.

— Oh, dedi. Sert ve ağır yapılı bir adam. Cetin bir ceviz... iyice düşünerek konuşuyor. İtimada değer bir adam görünüyor. Kendisinden çok emin, hareketleri ağır, bununla beraber insana oldukça tesir yapabilen bir adam.

— Winston ne diyor, Stalin için?

— İlk buluşmada Winston, ben, Stalin ve Stalinin tercümanı ile hep beraberdik.

Babama, Amerikan hükûmetinin Rusyaya

dair meselelerde Hariciye nezareti mütehassısı sayılan Charles Bohlen'in toplantıda hazır bulunup bulunmadını sordum.

— Evet, diye cevap verdi. Bu benim de hatırıma gelmedi değil ama, üç kişiden başka, yabancı olarak bir tek kişinin ki, o da Stalinin tercümanının bulunduğu bir toplantıya tutup da Charles Bohlen'i getirmem belki de bu konferans ve konferansın mevzularına dair bazı şüpheler ve emniyetsizlikler taşıdığım kanaatini uyandırabilirdi. Hakikaten yalnız oluşumuz da bir çok meseleleri çok daha kolay halledilebilir bir şekle soktu. Böyle olması iyi oluyor, hem de zamandan tasarruf ediliyor.

— Stalinden hoşlandın mı Baba? diyerek kendisini mühim bir suale cevap vermeğe mecbur ettim.

Başıyla «Evet» mânasına gelen kat'î bir teyit işareti yaptı.

«Ve» diye mütebessim bir tavırla ilâve etti:

— Stalin'e bizim Avrupa karasına yapacağımız çıkartmanın bir plânını da gösterdim. Gözden geçirdi ve plâna dair bir iki sual sorduktan sonra birden bana:

— Ne vakit? diye sordu.

Babam arkasından sözüne devam etti.

STALİN'LE CHURCHILL BİRBİRLERİNDEN HOŞLANMADILAR MI?

— Eminim ki Stalin ve ben birbirimize uy-

gun düşünüyoruz. Onunla anlaşabileceğiz. Önümüzdeki bir kaç gün içinde mazinin büyük bir kısmını doldurmuş olan itimatsızlık ve anlaşmazlıkları ortadan kaldıracağız. Bu anlaşmazlıkların ortadan kaldırılış münasebetlerin dostça bir şekle sokulması hususunun yalnız bugün için değil, her zaman için mevcut olmasını arzu ediyorum. Joe amca ve Winston'a gelince...

— Araları o kadar hoş değil, sanırım?

— Bu iki adam arasında kendim için çalışmağı yarıda bırakmak zorunda kalacağım. İkisi de birbirlerinden o kadar farklılar ki...

Babam konuştuğu müddetçe ben zihnen meşguldüm. Kafamı hep buluştukları zaman Stalinin Churchill'le ne gibi meseleler üzerinde çalıştıkları hususu kurcalayıp duruyordu. Mütemadiyen, nasıl münakaşa ettiklerini öğrenebilmek düşüncesile kıvranıp duruyordum. En nihayet bu meseleyi kendisine sordum:

STALİN'LE CHURCHILL'İN MÜNAKAŞA ETTİKLERİ MESELELER

— Stalin'le Churchill toplantıda ne gibi münakaşalar yaptılar Baba?

— Münakaşa mı? Hangi hususta mı? Akla gelen her şey hakkında. Düşünebileceğimiz her husus üzerinde münakaşa ettiler, dedi. Stalin, harpten sonra yapılacak olan sulhtan bu sulhun yapısının üç millet tarafından muhafazası gerektiğinden bahsetti. Ayrıca her sulhü milletle-

rin birleşmesile tesis edeçekleri ve şekil verecekleri bir takım sarih anlaşmalardan, ve bu sulhü şekillendiren, tertip ve tanzim eden memleketlerden birisinin menfi bir hareketile — ki bu nokta cidden çok mühimdi — konulacak teklifi, bir veto hakkıyla tamamile önleyebileceğinden bahis açtı.

Babam bu veto meselesinin henüz tamamile konuşulup halledilmemiş olduğunu da ilâve etti. Fakat bir kere bu meseleye parmağını basmıştı. Müstakbel ve devamlı bir birligin kaya gibi sert ve sağlam olabilmesi için veto mükemmel bir prensip olarak görünüyordu.

Babam sözüne devamla:

— Ve sulhün icabında silâhla müdafaa edilmesini temin hususunu da karar altına aldık, diye ilâve etti.

— Belli başlı işimiz, harp sonrası dünyasında memleketlerimizin her birinin umumî emniyet sahasında tesis edeceğimiz esaslar hususunda bir anlaşmaya varılması meselesi idi. Bu mesele kalem kâğıt üzerinde duruyor, fakat üzerinde çalışmağa başlamış bulunuyoruz.

2

STALİN, KÜÇÜK VE BÜYÜK, BÜTÜN MİLLETLERİN HÜKÜMRANLIK HAKLARINA SAYGI GÖSTERECEĞİNİ BİLDİRDİ

O gün öğleden sonra, Stalin ve Molotov, Babamı görmeğe geldiler. Şaşarak söylemek istediğim bir şey varsa, o da evvelce duyduğum halde, Stalin'in boyunun vasattan çok daha kısa olduğu hususudur.

Konuştuğu müddetçe, onun hakkında yeni yeni bir çok fikir ve kanaatlere de sahip oluyordum: Kısa yapılı, sakin bir adamdı. Derin ve ölçülü bir sesle konuşuyordu. Müthiş denecek kadar dinamik bir yaratılışa sahip, fakat ayni zamanda, içinde büyük bir itimat ve tedbir hissi taşıdığı da görülüyordu.

Stalin'in yanında ise, soluk ve kül rengi çehresile tıpkı amcam Theodor Roosevelt'in karbon kâğıdı ile çıkarılmış bir kopyasına benzeyen Molotov duruyordu.

Buluşmayı takip eden 45 dakika içinde Babam ve Stalin; Babamın bir kaç gün evvel Çang-Kay-Şek ile münakaşa ettiği meseleler

üzerinde, Uzakşark ve Çin hakkında bir konuşma yaptılar.

Babam, Mareşal Çang-Kay-Şek'in harp sona erdiği zaman İngilizlerin Çindeki fevkalâde haklarının ne olacağı, Mançuri meselesi ve Mançuri cephesinde Sovyetler Birliğinin hudut ve toprağa müteallik duygularına karşı kuruntularını anlattı.

Stalin, bütün dünyanın, Sovyetler Birliğinin hükümranlığını ve onun esaslı haklarını tanıması hususuna işaret etti ve bu yapıldığı takdirde tabiîdir ki Sovyet Rusyanın da ister küçük, ister büyük, bütün milletlerin hükümranlık haklarına karşı hürmet ve saygı göstereceğini bildirdi.

Stalin, sözleri İngilizceye çevrildiği esnada başıyla mütemadiyen teyit isareti yaparak sözlerindeki sebatı göstermeğe çalışıyordu.

O akşam yemeğe gitmek üzere giyinmemizden önce Babam yorgunluktan şikâyet etti.

Kendisine:

— İçki iyi gelir mi? diye sordum.

— Hayır. Teşekkür ederim, diye cevap verdi. Sonra sözüne devam etti:

— Bu akşam ev sahibi Stalin; bunun mânası tamamile Rus usulü bir akşam yemeği yiyeceğiz demektir. Eğer Hariciye Nezareti mütehassısları tekrar yanılmıyorlarsa. Rus usulü ye-

mek demek, bütün yemek müddetince şerefe kadeh kaldırmak demektir, diye içini çekti.

Stalini kastederek:

— O, iş için harikulâde bir adam, dedi. Onunla beraber çalışmak insana zevk veriyor. Yanlış ve hatalı hiç bir söz veya hareketi yok. Konuşmak ve mânakaşa etmek istediği meselelerin önce çerçevesini ve hudutlarını çiziyor, sonra da ısrarla üzerinde duruyor.

— «Overlord» üzerinde mi? diye sordum.

— Evet. Bu, onun mevzubahsettiği mesele. Biz de bu mesele üzerinde duruyor ve ondan bahsediyoruz.

— İngilizler yine «Overlord»'a itiraz edip duruyorlar mı?

— Eh!... bir parça... Winston şimdi artık bir seferde iki hareketten bahsediyor. Tahminime göre Batı cephesinin açılması fikrine muhalefet etmenin hiç bir fayda vermediğini anladı. General Marshall, bu meseleden son defa bahsettiği sırada Churchill'in söylediği sözler karşısında kendisini âdeta rüya görüyor zannetti.

Babam birdenbire bir şey hatırlayarak güldü:

— Winston'un boyun eğmediği bir tek Amerikan generali varsa, o da General George Marshall'dır. Winston'la kapıştıkları bütün bahislerde Marshall'ın haklı olduğunu söylemeğe lüzum bile görmüyorum. Ümit ederim ki, bir

gün Amerikada herkes, George Marshall'a ne kadar çok şey borçlu olduğunu anlayacak.

Bir sual sordum:

— Baba, Churchill'in bu sefer de «bir seferde iki hareket», diye bahsettiği şeyden kastı ne?

— Birinci harekât Batı cephesinde; diğeri de senin de bildiğin bir yer istikametinde.

— Balkanlar istikametinde mi?

CHURCHILL AVRUPAYI GÜNEY DOĞUDAN YARMAK HUSUSUNDA İSRAR EDIYOR

Babam tekrar için için gülen tavrını takındı:

— Tabiî, diye ilâve etti. Elliott, oğlum, burada toplantılar, bütün tahminlerin fevkinde, fevkalâde bir şekilde cereyan ediyor. Başvekil, Balkanlar istikametinde bir taarruz gerektiği meselesini her ne zaman münakaşaya koyarsa koysun, odada bulunanların hepsi bu taarruzun maksadının ne olduğunu derhal anlıyorlar. Bunun için Churchill, Kızıl Orduyu Avusturya ve Romanyanın dışında tutmak, hattâ mümkün olursa bu guruba Macaristanı da katabilmek için Avrupayı doğudan kesmek işinden asabiyetle bahsediyor. Joe Amca, Batı cephesinden yapılacak bir çıkarmanın faydaları ve kuvvetlerimizin basiretle hareket ederek yapmaları îcap eden yarma hususunda münakaşalar yapıldığı esnada, bütün siyasî karşılıkların iç yüzlerine daima vakıf ve bu hususta kendisine iti-

madı olan bir insan gibi konuşuyordu. Churchill'i hiç rahat bırakmadılar.

— Zannetmem ki... diye söze başladım.

Babam fikrimi söylememe meydan vermedi.

— Churchill'in belki de haklı olduğu hususunu hayretle karşılıyorsundur... dedi.

— Ama...

— Elliott, bizim Genel Kurmayımız beni bir husus için ikna etti ki o da: En az Amerikan askeri kaybı ile en çok sayıda Alman askeri öldürmek için gidilecek yolun, Avrupa sahilindeki dağlar ardına doğru büyük ve tek bir taarruz yapmak ve elimizde bulunan her şeyi kullanarak vuracağımız sert ve kat'î bir darbeyle Nazileri harp dışı etmek hususudur. Bu, beni düşündürüyor. Joe Amcayı da düşündürüyor. Bu zafere erişebilmek ve harbi bitirebilmek için en kısa yoldur.

— İsin kötüsü, diye devam etti, Winston, harp sonrası dünyasında İngilterenin nerede olacağını çok fazla düşünüyor. Sovyetlerin çok kuvvetlenmelerine müsaade edilmesi onu ürkütüyor. Belki de Sovyetler Avrupada kuvvetlenecekler. Bunun da iyi veya fena olup olmadığı meselesi çeşitli hallere göre, çeşitli şekiller arzeder.

Biraz sonra ilâve etti:

— Bir tek seye, şuna eminim ki; eğer Amerikan askerlerinin hayatını kurtarmak istiyor-

sak tutulacak yol, mümkün olduğu kadar kısa bir harp yapmak gerektiğidir. Ve böyle bir harp de, ancak ve ancak hem Doğu cephesinden ve hem de Batı cephesinden ayni zamanda yapılacak iki taraflı bir harekâtla olabilir. İşte bu kadar!

Sözlerinin ardından suratı asılmış gibi bir tavır takınarak güldü:

— Avrupadaki hayalî veya hakikî — herhangisi ise — İngiliz menfaatlerini korumak maksadile Amerikan erlerinin hayatlarını tehlikeye koymak için hiç bir sebep görmüyorum.

Bahsi değiştirerek söze devam etti:

— Ve şimdi de o bahsettiğimiz kokteyl'e gelelim... diye ilâve etti.

— Eski-usul kokteyl hakkında mı? diye sordum.

— Evet Elliott. Ama şöyle hafif tertip olsun... Unutma ki bu akşam önümüze şu şerefe içilen bir yığın içki geliyor!

3

RUS ZİYAFETİ

Rus ziyafetleri hakkında ne işitmişseniz hepsi doğrudur. Buna votka hakkında işittiklerinizi de katabilirsiniz. Fakat bereket versin ki votkanın yanında iyi bir beyaz şarapta hazırdı.

Samimî olarak şunu söyleyebilirim ki, konuşmaya başlayabilmek için yapılabilecek en iyi şey içkilerin ortasına şöyle bir dalmaktır. Böyle bir vaziyette votka sizin en kötü dostunuz olabilir.

Fakat şunun farkına vardım ki, Stalin, bütün yemek müddetince votka içmek hususunda israr etti. Fakat şuna şüphe etmemelidir ki; içtiği su değil, halis muhlis votkaydı. Hattâ bir seferinde kadehini doldurduğu şişeden benim de bardağımı doldurdu. O vakit anladım ki, eğer içtiği şey %100 votkadan başka bir şey değilse, bir daha votkaya elimi sürmem.

STALİN TOPYEKÛN BİR KATLİAM İSTİYOR

Yemeğin sonuna doğru Stalin, kaçıncı de-

fa bilmem, kadehleri şerefe kaldırmağı teklif etti. — Artık, maalesef şerefe kaldırılan kadehlerin sayısını unutmuştum. — Kadehini bu sefer havaya kaldırdığı zaman ne söylediğini kelimesi kelimesine hatırlıyamıyorsam da zannederim ki, aşağı yukarı şu mealde bir şeyler söylemişti:

— Derhal kurşuna dizilecek bütün Alman harp canilerine tatbik edilecek en çabuk adalet şerefine kadehimi kaldırıyorum. Onları, onların hepsini, en azından 50.000 harp mücrimini, mümkün olduğu kadar çabuk ele geçirmek için daha çabuk harekete geçen birliğimiz şerefine içiyorum.»

Churchill, bir şimşek gibi birden ayağa fırladı.

Bütün yemek müddetince o, çok sevdiği Brandy'yi çekip durmuştu; Rus usulü bir muhavere için de zannederim ki, iyi hazırlanmıştı; fakat öyle bir gecede böyle müthiş bir ayyaşın bile lisanını her zamankinden daha ağır ve saminî bulabileceğinden şüphe ederim.

— Bu şekilde bir hareket tarzı, diye Churchill bağırdı, İngilizlerin adalet duygularına, anlayışlarına tamamile zıt bir hareket tarzıdır! İngiltere halkı bu şekilde topyekûn bir katliâm için mücadele etmiyor. Bu fırsattan istifade ile şunu kat'iyyetle söylemek isterim ki, icap eden muhakemeleri yapılmadıkça Nazi olsun veya olmasın hiç kimse kurşuna dizilemez!

Staline baktım. Yerinde duramayacak kadar gıdıklandığı görülüyordu. Fakat çehresi ciddiyetinden hiç bir şey kaybetmemişti. Sanki Churchill'in bütün soğukkanlılığını kaybedip, bağırıp çağırmasının farkında değilmiş gibi, onun kendisini mücadeleye davet eden teklifini kabul ederek, yavaştan ve alttan alta, bazı hafif iddialarla Churchill'i söyletirken gözleri pırıl pırıl ışıldayarak yanıyordu.

Nihayet Stalin, Babama doğru döndü.

Babam, dudaklarına kadar gelen kahkahaları zor zaptederek:

— Şu meydandadır ki, diye söze başladı, burada bu iki fikir arasında bir uzlaşma tesis etmek mecburiyetindeyiz. Meselâ 50.000 harp mücrimini çok bularak, yerine daha az sayıda bir rakam alabiliriz. Meselâ 49.500 e ne dersiniz Winston?

Amerikalılar ve Ruslar demindenberi zorla tuttukları makaraları artık daha fazla tutamayıp salıvermişler, salon kahkahalara boğulmuştu.

İngilizlerin yüzlerindeki ifadeler Britanya Başvekilinin gittikçe artan hiddetinin aksi olduğundan heyet mensupları gergin ve donuk çehrelerile sessizce oturuyorlardı.

Stalin'in neş'elendiğini ve artık mevzu değiştereceğini zannettim. Fakat o, bu mevzu üzerinde ısrar etti. Birden bu meseleye dair benim fikrimi sordu.

Ben çabucak düşünüp taşınmağa çalışarak:

— Acaba bu mesele oldukça akademik değil mi? dedim. Sovyet, Amerikan ve İngiliz askerleri bu 50.000 harp mücriminin çoğunu muharebelerde yokedecekler. Ve ben öyle ümit ederim ki, değil yalnız bu 50.000 kişilik harp mücrimleri kitlesi, daha yüz binlerce kişilik Nazi kitlelerinin de hesabının görülmesi icap eder.

Sözümü bitirdikten sonra yerime oturdum. Fakat birden kızgın bir parmak burnuma doğru dikilerek tehditle sallandı:

— Müttefikler arasındaki münasebetleri tahrip etmeğe mi uğraşıyorsunuz? Ne söylediğinizi biliyor musunu? Böyle bir şeyi nasıl oluyor da söylemeğe cesaret edebiliyorsunuz?

Bunları söyleyen Churchill'di. Çok kızmıştı. Fakat bu hiddet anında bile aklı başındaydı. Bir parça irkilmiş bir vaziyette yerime oturdum ve sessizce yerimde kaldım.

Bereket versin ki yemek biraz sonra bitti. Hareketimden dolayı hemen özür dilemek için Babamın dairesine gittim.

Yanına girer girmez kahkaha ile güldü:

— Yok canım, üzülüp durma Elliott. Bu, bir saniye olsun düşünmeğe değmez, dedi. Winston, toplantıdakilerin meseleyi ciddiye almadığını gördüğü zaman âdeta aklını kaybetti. Joe Amcanın kendisini iğnelemesi üzerine herkes bir şeyler söyleyince o da kendisini müdafaaya

kalkıştı. Üzülme oğlum, Winston hele bir uyuyup uyansın; o zaman hepsini unutmuş olur.

WINSTON UNUTMUYOR

Fakat hiç zannetmem ki Churchill bir daha bunu unutmuş olsun. Herkesin malûmudur ki, Churchill hiç bir vakit, hiç bir şeyi unutmaz.

Babam Rus, Amerikan ve İngiliz Genel Kurmaylarının yaptıklar son toplantıdan çok memnun görünüyordu.

— Son defa olarak kararlaştırıldı, dedi.

Sonra ilâve etti.

— Dördüncü defa olarak Batı cephesinin açılması hususu kat'î bir karara bağlandı. Hattâ tarihi bile tesbit edildi.

Bundan dolayı artık tamamile teskin edilmiş görünüyordu. Ümit ettiği ve düşündüğü gibi son karar verilmişti ve karar kat'ileşmişti de. Yalnız kumandanlık meselesi henüz askıdaydı.

— Akdenizden her hangi bir yolla doğruca bir hamle yapılabileceği hususunda da kararlar aldık, diye ilâve etti.

Heyecanla sordum:

— Ne? Bütün münakaşalardan sonra yine Balkanlar istikametinde bir hareket mi mevzubahis?

— Yok canım. Güney Fransa istikametinde bir hareket. Her şey ayni anda harekete getiri-

lecek. Ruslar Doğudan, biz de Güneyden ve Batıdan... Ben 1944 yılı sonunda Avrupa harbinin sonunu göreceğimize tamamile kani bulunuyorum. Kendilerine karşı taarruza geçtiğimiz günden itibaren dokuz ayın sonunda hiç kimsenin, Nazilerin ayakta duracaklarını göreceğini zannetmiyorum.

4.

RUSYA NE ZAMAN JAPONLARA HARP İLÂN EDECEK?

Tahrandaki toplantıları müteakip, Babam, İngiltere Başvekili ve Müttefik Genel Kurmay Başkanları toplantılarına yeniden Kahirede devam ettiler.

O sırada konuşmalarımız esnasında Babam bir gün bana Stalin'le yaptığı hususî bir mülâkattan bahsetti.

— Bir mesele üzerinde beraberce bir karara vardık, dedi. Stalin, Japonya'ya karşı Rusyanın harbe girmesine ait olan teklifimi uygun buldu. Rusya, Japonyaya karşı harbe girecek.

— Ne diyorsun? diye bağırdım. Bu çok müthiş bir haber! Neden bunu bana daha evvel söylemedin?

Güldü:

— Vücuduna baştan aşağı dövme yaptırmış kadına, düğün gecesinde kocasının söylediği gibi söyleme. Bana bu meseleyi hiç sormadın ki, bahsedeyim.

Sual sual üstüne sormağa başladım:

— Japonyaya karşı süren harbe Sovyetler ne vakit katılacaklar?

— Oooh! Şimdilik bir kaç ay daha böyle geçecek... Ruslar halen bütün kuvvetlerini Doğu cephesinde Hitler'e karşı mücadele için toplamış vaziyetteler. Bu hal insanı askerî bir mesele hususunda daha hassas yapıyor. Hitler'e karşı zaferi kazandıktan sonra da Sovyetlerin Japonlara karşı döğüşebilmeleri için epeyce zaman var. Hitlerin nihaî mağlûbiyetinden altı ay sonra, diye, Stalin harbe giriş hususunda bir tarih bile zikretti.

Sözüne devamla:

AMERİKA RUSYA İLE ÇİN İŞİNDE UYUŞUYOR

— Her ne suretle olursa olsun, onun görüşünde benim de kendisine bahsetmek istediğim meselevi kurcalayan bazı kısımlar vardı. Stalinin görüsünde varlığını hissettiğim ve kendisile konusmak istediğim mesele harpten sonraki Çinin ne olacağı meselesi, Çin komünist hükûmeti meselesi, ve diğer bir takım meselelerdi. Joe Amca Mançurinin Çinlilere geri verilmesi fikrinde bizimle mutabık. Kendisile ayrıca, bizim İngilizlere karşı desteklediğimiz Çang-Kay-Sek'i destekleme hususuna Rusyanın da yardım etmesi işi üzerinde uyuştuk. Pat Hurley de bu hususdaki konuşma ve kararlarımızı

tekemmül ettirmek ve daha çok ilerilere götürebilmek için Moskova'ya gitti.

Sonra sözlerine devam etti:

— Bilirsin Elliott, şu Pat Hurley (*) gibi adamların kıymetine paha biçilmez. Neden mi diyeceksin? Çok kıymetli adamlar, çünkü sadık ve itimat edilir insanlar. Hariciye Nezaretinde hiç kimsenin eline teslime güvenemeyeceğim bir şeyi ona hiç tereddütsüz havale edebilirim.

Sözüne devam ederek:

— Çok iyi bilirsin ki, Elliott, dedi, Hariciye Nezaretindeki adamların zamanlarının çoğu bana gönderilen mesajları saklamakla geçer. Her nasılsa ellerine bir kere geçmiş bulunan mesajları geciktirmek için uğraşıp dururlar. Çünkü bu ihtiras sahibi diplomatların çoğu kendi malûmları olduklarını zannettikleri düşüncelerimle uyuşmazlar. Benim için değil, Winston için çalışabilirler. Doğruyu söylemek icap ederse, hakikaten vakitlerinin çoğunu Winston hesabına çalışmakla geçiriyorlar.

Arkasından ilâve etti:

(*) **Pat Hurley:** Bugün 63 yaşında, Çin'de çalışmakta olan Patrick J. Hurley, tahsilini George Washington Üniversitesinde yapmıştır. 1929-33 seneleri arasında Amerika Harbiye Bakanlığında bulunmuş ve 1942 ye kadar çeşitli vazifeler ifa etmiştir. 1942 de general olmuş ve 1943 te Roosevelt tarafından Orta Şark'a şahsi mümessil olarak yollanmıştır. 1944 senesinde Çin elçiliğine gönderilmiştir.

—.....Şu Hariciye Nezaretindeki adamları düşünmekten vazgeçmeli; içlerinden çoğu beni şuna ikna ettiler ki; Amerikanın haricî politikasına rehber olacak şey bu hususta İngilizlerin yaptıklarının aynını yapmak ve İngiliz dış politikasını aynen kopya etmektir.

Sonra sustu ve yüksek sesle güldü.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE HARP

Türkiye harbe neden girmedi?. — Sovyetler Türkiyenin harbe girmesini istemiyor. — İNÖNÜ'yü getirmeğe gidiyorum. — İNÖNÜ Amerikan uçağını tercih ediyor. — TÜRKİYE Müttefik dâvasına hizmet etmiştir. — Amerika Rusya ile Türkiyenin arasını bulmak istiyor. — Roosevelt'in *harp sonrası düşünceleri.*

1

TÜRKİYE HARBE NEDEN GİRMEDİ?

Son zamanlarda Türkiyenin durumu Babamı çok meşgul etmeğe başlamıştı. Babam zaten uzun müddetten beri bu mesele ile alâkadar oluyordu. Müttefik genel kurmayı da Türkiyenin vaziyetile yakından alâkadardı.

İşte Türkiyenin bu mühim durumu yüzünden Türkiye Cumhurreisi İsmet İnönü ile Kahirede Müttefik siyasî şefleri arasında yapılan görüşmeleri ayni zamanda hem Babam, hem de İngiltere Başvekili Mr. Churchill dikkat ve alâka ile takip ettiler.

O günlerde Ankarada Amerikan büyük elçiliği vazifesini Steinhard ifa ediyordu. Steinhard Türkiyeye dair pek çok ve çeşitli malûmata sahipti. Bu malûmatın arasında bilhassa en mühimmi Türkiyenin, Müttefikler safında harbe iştirak etmek üzere hazırlandığına dair olan haberdi.

Babama Türkiyenin durumunu sordum.

— Türkiyenin harbe girmesi hususu için kat'î bir karar tesbit edildi mi Baba?

Babam cevap verdi:

— Hayır, kat'î bir karar alınmadı. Fakat ben her hususta takip edeceğim yolu kararlaştırdım.

Babamla konuşmamız sürüp giderken yanımızda bulunan Harry Hopkins, Babamın son sözü üzerine:

— Bir anlaşmazlık var arada... diye mırıldandı.

Ben tekrar sordum:

— Baba, Türkiye hakkında takıp etmeği kararlaştırdığınız usul veya hareket tarzınız büyük bir sır mı?

— Senin, sır dediğim her şeyi ben herkese söyledim zannederim. Türkiye, bizim cephemizde ve bizim yanımızda harbe girecektir. Şimdilik bize lüzumlu olan maddeleri lâzım geldiği mikdarda veriyor. Türkiye bir taarruza maruz kalmadıkça harbe girmeyecektir.

— Harbe girmek için bizden ne istiyor?

Müstakbel dünyada kuvvetli bir devlet olmak mı?

— Winston da böyle düşünüyor. Halbuki bugün için Türkiyeye lâzım olan malzeme ve teçhizat Batı cephesinin açılması için çok lüzumludur.

SOVYETLER, TÜRKİYENİN HARBE GİRMESİNİ İSTEMİYOR

Bu konuşmanın üzerinden oldukça uzun bir zaman geçmişti.

Babamın yanında bulunmadığım zamanlarda meşgul olduğum iş La Marsa'da idi. Beraber çalıştığımız komutanın uçakla İtalyaya gitmesi üzerine Tahran'dan Tunus'a geri dönmem icap etmişti. La Marsa'da komutansız ve idaresiz kalmış olan 2800 er ve subay o cepheyi zayıf düşürmüşlerdi.

Vazifeme döndükten bir müddet sonra bir aralık fırsatını bulup şöyle ufak yollu bir ziyaret için Kahireye döndüm. Babamla, Mr. Churchill'in Türkiye Cumhurreisi İsmet İnönü'nü Kahireye çağırmağı kararlaştırdıklarını öğrenmiştim.

O vakit General Eisenhower Tunusta bulunuyordu. Kahireye dönerken bir aralık kendisine uğradım, bir parça çene çaldık.

Kahireye geldiğim zaman gördüm ki, Türkiye meselesi yine ele alınmıştı.

Bu sefer artık kat'î olarak öğrenmiştim ki,

Kahirede harbi kazanmak ve zafere ulaşabilmek için başarılması mutlak olarak gereken harekât plânı en ufak noktasına kadar tekmil olunmuştu.

Mühim bir tek mesele kalmıştı. O da, Türkiyenin durumu meselesiydi. Bu mesele gittikçe büyüyordu. Çünkü bu mesele Müttefikler arasında bu hususta çeşitli ihtilâflara sebep olmuştu.

Ruslar, bizim tuttuğumuz teze, mukabil bir tezle mukabele etmişlerdi.

Şunu kat'iyetle söyemek mümkündür ki, Sovyetler Birliği, harp sonrası dünyasında söz sahibi bir millet olmaması için Türkiyenin harbe girmesini istemiyordu.

2

İNÖNÜ'YÜ KAHİREYE GETİRMEĞE GİDİYORUM

Aralık ayının beşinçi pazar günü sabahı Kahirede mühim bir toplantı yapılacaktı. Sabahleyin erkenden Leon Gray ile beraber Kahireye hareket ettik. Akşam üzeri geç vakit A. T. C. hava meydanına inmiştik.

Ben uçaktan yere iner inmez hemen Babamın Kahirede bulunduğu müddetçe içinde oturduğu Büyük Elçi Kirk'in villâsına yollandım. Kendisi evdeydi. Daha mühimmi, olup bitenler hakkında en doğru haberleri veren Jan Boettiger'i de villâda gördüm. Hemen yanına sokuldum. Ne olup bittiğinden beni haberdar etmesini istedim.

— Reis Roosevelt'le Winston Churchill arasında bir konuşma yapıldı, dedi. Türkiye Cumhurreisini Adanadan uçakla Kahireye getirtmeğe karar verdiler.

Bu, mühim bir haberdi. Bir müddet sonra daha mühim bir haber de verdiler. Bu haber de Türkiye Cumhurreisi İsmet İnönü'yü Adana-

dan Kahireye, Babamın uçağile benim getireceğim haberiydi.

İNÖNÜ AMERİKAN UÇAĞINI TERCİH EDİYOR

Hakikaten bu vazife bana verilmişti. Hemen Adanaya uçmam emredildi. Babamın seyahatlerini daima içinde yaptığı ve benim kullandığım uçakla Kahireden doğruca Adana istikametinde havalandım.

Türkiye Cumhurreisinin bir Amerikan uçağile getirilmiş olması memnuniyet verici bir hâdisedir. Cumhurreisi İnönü'nü Kahireye götürmek üzere Churchill de bir uçak yollamağı teşebbüs ettiyse de İnönü, benim idare ettiğim uçağı tercih etmişti.

TÜRKİYE HARBE GİRMİYECEK

Babamı görmek üzere odasına gittim. Yataktaydı. Her vakitki gibi yine bir cinayet romanı okumakla meşguldü. İnönü Kahireye geldikten sonra Babamın kendisile yaptığı mülâkat iki saat kadar sürmüştü.

Daha sonraları öğrenildiğine göre, Overlord plânı mucibince Türkiyenin harbe girmesi meselesi tamamile kararlaşmışken, sonraları Türkiyeden icap ettiği kadar ham madde ve malzeme alınmasına ve ancak taarruza uğradığı takdirde harbe girmesi hususuna dair bir karar alınmıştı.

Babam, İnönü ile iki saat süren konuşması-

nı yaptıktan sonra Amerikan Genel Kurmay şeflerile de uzun bir görüşmede bulunmuştu.

Bir gece önce Türkiye Cumhurreisi bir ziyafet vermişti. Pazar akşamı da Mr. Churchill'in yemeğine davetliydik.

Babama, Kahiredeki ikametinin daha ne kadar süreceğini sordum:

— Perşembeye kadar, dedi.

Herhalde o gece Türkiye Cumhurreisi ile beraber Yakınşark vaziyeti bir daha gözden geçirilecekti.

3

İNÖNÜ-CHURCHILL KONUŞMALARI TÜRKİYE MÜTTEFİK DAVASINA HİZMET ETMİŞTİR

Türkiye Cumhurreisi İnönü, Babamla yaptığı konuşmadan başka, İngiltere Başvekili Winston Churchill ile de iki saat kadar süren bir görüşmede bulunmuştu.

Quebec'ten beri bahis mevzuu olan Türkiyenin durumu meselesi artık Kahirede en kat'î şeklini almış bulunuyordu. Babam, Türkiyenin harp dışı durumunun ve silâhlı bitaraflığının devamında fayda görüyordu. Çünkü, Türkiye; plânı son şeklini almış bulunan Akdeniz harekâtında aktif bir rol oynayabilmek için, Ödünç verme ve Kiralama kanunu mucibince çok geniş mikyasta yardıma muhtaçtı.

O gece, çok yorgun bir halde, kendisinden erkenden ayrılmak istediğim zaman bana içini çekerek baktı:

— Ben de mânen müsterihim, dedi. Türkiyenin durumu meselesi halledildi. Türkiye, Müttefik davasına hizmet etmiştir. Bizimle be-

raber müşterek düşmana karşı harbe girmeğe hazırdır. Asıl mühim olan mesele, iyi asker olan Türklere bu hususta yapacağımız yardımın kâfi gelip gelmiyeceği meselesidir.

Kendisine sordum:

— İngiltere nasıl düşünüyor bu meselede?

Babam bir an müteredditi bir tavır takındı, fakat sonra sualime müphem bir cevap verdi:

— Winston da harbi bir an evvel ve ne kadar çabuk mümkünse o kadar zamanda bitirmeğe taraftar.

Ertesi gün sabahleyin, hususî bir vazife ile Babamın mesajını hamil olarak Tunusa gittim.

Mesaj, Dwight D. Eisenhower'e verilecekti. Kendisine mesajı verdiğim esnada İke, bana. Kahirede neler olup bittiğini sordu. Ne görüp, ne biliyorsam hepsini anlattım.

Türkiye için verilmiş olan kararla çok yakından alâkadar göründü ve:

— Bu cesur Asyalıların nasıl harbettiklerini görmek enteresan olurdu, dedi.

EN BÜYÜK VAZİFEMİZ ÇOCUKLARIMIZA SULH DÜNYASI KAZANDIRMAKTIR

Beş ocak günü, Leon Gray'le beraber yine Kahireye döndük.

Babamı biraz yorgun buldum. Görüşülmesi gereken meselelerin hepsi üzerinde birer neticeye varılmıştı. Halledilmiş değil, neticeye bağ-

lanmıştı. Çünkü bütün bu konferanslar, toplantılar ve konuşmalar esnasında hâsıl olan tecrübeme dayanarak söyleyebilirim ki, karışık karışık meselelerin mevzubahis olduğu büyük konferanslarda işlerin halledilmesi başka şey, bir neticeye bağlanmaları ise yine başka bir şeydir.

Kahiredeki konuşmalar Türkiye Cumhurreisinin konuşmalara iştiraki üzerine dört, beş gün kadar uzamıştı.

Bu esnada Babam bir gün bana dedi ki:

— Evden ayrılalı bir ay oldu. Anneni ve yuvamızı göreceğim geldi Elliott.

Sonra üzüntülü bir tavırla ilâve etti:

— Fakat Pearl Harbor'dan beri evine gidemiyen milyonlarca insanı düşününce bunu söylemeğe utanıyorum.

Babam, yaşadığı müddetçe devamlı ve hakiki bir sulh taraftarı olmuştu. İnsanların tabiî haklarının hiç bir kayıt ve tahdit altında olmasına tahammül edemeyen ve zafere erişmek için hiçbir şeyden çekinmeyen bu adamın kalbi, çok müşfik ve merhametli bir aile babasının kalbini dolduran hislerle dopdoluydu.

Bir defasında Tahranda Churchill'le Stalin'e şöyle demişti.

— Bir neslin iki harp görmesi acınacak bir şeydir. En büyük vazifemiz çocuklarımızın ve torunlarımızın devamlı bir sulh dünyasında yaşamalarını temin etmekten ibaret olmalıdır.

O cumartesi akşamı Türkiye Cumhurreisi şerefine Babam, bir akşam yemeği vermişti. Bu ziyafette Churchill ve Türkiye Cumhurreisi, Babamla beraber Yakın Şarkın durumunu bir defa daha gözden geçirmişlerdi. Resmî konuşmalar biter bitmez Babam derhal Kirk'in villâsına dönmüş ve döner dönmez de yatmıştı.

RUSYA NİÇİN TÜRKİYENİN HARBE GİRMESİNİ İSTEMİYOR?

Pazar sabahı saat sekiz buçukta uyanmış olduğunu görerek yanına gittiğimde, Babam gazeteleri gözden geçirmekle meşguldü.

Gazeteleri işaretle:

— Sağlam haber alıyorlar, dedi. Türkiyenin bizim safımıza harbe gireceğini yazıyorlar...

Bu sözü üzerine kendisine sordum:

— Buna karar verildi mi Baba?

— Prensip olarak evet; fakat bugünkü duruma uygun düşmediğinden hayır! Evvelce söylediğim gibi, son görüşmelerimizde de Akdeniz istikametinden ve Güneyden başlayacak Müttefik taarruzuna, Türkiyenin faal bir unsur olarak iştirakine lüzum ve sebep olmadığına; çünkü Türkiyeye Ödünç verme ve Kiralama kanunu mucibince yapılması gereken yardımın önümüzdeki kısa zaman için yetiştirilemeyeceği neticesine vardık. Bunun için Türkiyenin harbe girmesine dair konuşmalar sonunda, girmemesine karar verdik.»

Konuştuğumuz bahsin ilk kısmını, yani Türkiyenin Müttefikler yanında harbe girmesinin Rusya tarafından pek istenilmediğini bildiğim için Babama sordum:

— Bu netice Sovyetler Birliğini tatmin ediyor mu?

— Evet. Stalin, Tahrandaki münakaşalar esnasında, Türkiyeye yapılacak yardımın Garp cephesinin açılmasında kullanılacak malzemeden alınarak yapılacaksa, belki de bu yardımın yapılmasının, Manş sahillerinde başlayacak taarruzu geciktireceği ihtimalini düşünerek itiraz etmişti. İsmet İnönü ile buradaki konuşmalarımızda da Türkiyenin bizden istediği şeyler hususunda izahat aldık. Türk ordusu müdafaaya hazır vaziyettedir. Bu müdafaa durumundan taarruz durumuna geçebilmesi için yeniden hazırlanması ve strateji değiştirmesi gerekecektir. Bu da uzun bir zamana mütevakkıftır. Ve bizim için Batı cephesinde çok lüzumlu olan levazım ve silâhları Yakın Şarka göndermek demektir. İşte Rusya bunu istemiyor.

O gün öğleden sonra Babamla Churchill tekrar buluşmuşlardı. Artık Kahireden ayrılmak zamanının geldiğini hesaplayarak umumî vaziyeti tekrar gözden geçirdiklerini öğrendim.

Kahire görüşmelerinin sonuna doğru Mihver cephesine mensup radyolar ve basın, Müttefikler arasında görüş ayrılığı olduğundan bahsediyorlardı; Tahranda belli başlı hiç bir kara-

ra varılmadığını ve bir hal çaresi bulmak kaygusuyla Babamla Churchill arasında Kahirede ikinci defa görüşmelerin tekrar edildiğini, ve Stalinin Tahrandan dargın olarak memleketine döndüğünü yazıyorlardı.

AMERİKA, TÜRKİYE İLE RUSYA'NIN ARASINI BULMAK İSTİYOR

Babam Kahire görüşmelerinden belki biraz yorgun olarak çıkmışsa da mânen müsterihti. Türkiyenin durumu halledilmişti. Harp o günlerde o kadar genişlemişti ki, dünyanın küçük bir parçasını bile olsun ateşten koruyabilmek insana az saadet vermiyordu.

Babamda hâkim olan ruh haleti şöyle bir manzara arzediyordu: Stalini, herhangi bir hal ve vaziyet tahtında Rusyaya karşı Amerikanın da iştirak edebileceği bir cephenin bulunması gibi bir durum, korkutuyordu. Onu bu şüpheden uzak tutmak lâzım geliyordu. Ruslar çok kapalı insanlardır. Aslen Gürcü olan Stalin'de ise bu pakalılık bilhassa göze çarpıyordu.

Türkiye Cumhurreisi ile yapılan müzakerelere ait yayınlanacak resmî tebliğin hazırlanması için hususî bir dikkat sarfedildi. Babam tebliğin hazırlanması işini iyi bir diplomat olan ise bu kapalılık bilhassa göze çarpıyordu.

Hopkins, bir müsvedde hazırladıktan sonra bunu Türkiye Cumhurreisine gösterdi. Ame-

rika; İngiltere ile Rusya arasında olduğu gibi; Rusya ile Türkiye arasında da bir anlaşma zeminini bulabilmek maksadile mutavassıt bir rol oynamağa çalışıyordu.

Hopkins'in hazırlamış olduğu müsvedde, üzerinde en küçük bir tadilât dahi yapılmadan kabul edildi.

Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki soğukluğun neden hâsıl olduğunu ve niçin devam ettiğini bilmiyorum. Yalnız ilk günlerde hâsıl olan kanaatim, Kahire konuşmalarının sonuna doğru daha kat'î bir şekil almıştı. Bende gittikçe kuvvetlenen inanç şuydu ki, Sovyetler yarınki sulh masasında Türkiyenin fazla bir söz sahibi olmasını istemiyorlardı. Babamın ise bu meselede Türkiye tarafını tuttuğu muhakkaktı.

Kahire görüşmelerine dair olan tebliğin hem tam bir görüş birliğini ifade etmesi ve hem de alâkadar devletler üzerinde menfi bir tesir bırakmaması icap ediyordu.

Babam çok aşikâr bir şekilde:

— Türkiye bizim müttefikimizdir, diyordu.

İsmet İnönü'nün, Babam tarafından çok büyük bir hayranlıkla takdir edilen Kemal Atatürk'ün eski bir iş arkadaşı olmasının da bu kanaatin vücut bulmasında büyük tesiri olduğunu tahmin ederim.

Tebliğin hazırlanması esnasında; Mr. Churchill'in vermiş olduğu ziyafette bulunuyorduk.

Ziyafetten kalktığımız zaman tebliğin met-

ni gazetecilere tevdi edilmiş bulunuyordu. Tebliğde, Türkiyenin Amerika, İngiltere ve Rusya ile mutabakat halinde olduğu bildiriliyor ve bu hususu ifade maksadile son cümlesi, bilhassa Mr. Churchill'i çok memnun edecek bir şekilde bitiyordu:

«.....Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika ve Sovyetler Birliği arasında sıkı bir dostluk mevcuttur ve Türkiye ile İngiltereyi kuvvetli bir ittifak muahedesi birbirine bağlamaktadır.»

Yemekten sonra İsmet İnönü ile, Konferansta Sovyetler Birliği delegesi ve ayni zamanda Stalinin şahsî mümessili olan Sovyet Rusyanın Türkiyedeki Büyük Elçisi Vinagradof arasında neticeyle alâkalı çok samimî bir görüşme yapılmıştı.

Toplantıdan ayrılıp Kirk'in villâsına döndüğümüz zaman Babamın eski neş'esi yerine gelmişti. Artık bu sıcak iklimli Kahireden ayrılıyorduk. Babam çok nikbindi.

İki gün önce söylediği gibi memleketini ve evini çok özlemişti. Fakat memleketinden ve evinden uzak kalmış milyonlarca insanı düşünerek bu hislerini etrafındakilere açmağa utanıyordu.

Villânın, Kahirenin düzlüklerine bakan geniş bir tarasası olan salonuna girdiği zaman, bütün bu faaliyetlerin neticesi hakkındaki kanaatini şu bir cümleyle ifade etti:

— Harbi, umulduğundan daha çabuk bitireceğiz Elliott!

Mihver ve peyk devletler basını o günlerde Atlantik Beyannamesinin tatlı bir hayal haline geldiğinden bahsile yaygarayı koparıyorlardı.

Atlantik Beyannamesi... Bu beyanname, hakikaten İkinci Dünya harbinin en idealist vesikasıdır. Küçük bir okul talebesi iken okumuş olduğumuz 1789 Fransız İnkılâbının «Hukuku Beşer Beyannamesi» ile, daha sonraları Woodrow Wilson'un prensipleri ve H. G. Wells'in insan haklarına dair müdafaa ettiği fikirler Atlantik ortasında bu beyanname ile vücut bulmuş ve birer hakikat oluvermişti.

Babamın bu Beyannamesinin her kelimesile ayrı ayrı alâkadar olduğunu söyleyebilirim.

Halbuki başka meselelerde, birinci plânda gelen meseleler bile olsalar, daima esaslarla meşgul olur, ondan sonrasını yanında çalışanlara bırakırdı. Teferrüatla hiç meşgul olmazdı.

Bir gün kendisine şöyle bir sual sormuştum:

— Amerikanın dış politikasının sizden sonra tesis ettiğiniz muayyen kaidelerden ayrılmaması için hiç bir tedbir almağı düşünmüyor musunuz?

Babamın gözünde Amerikanın dahilî siyaseti, haricî siyasetinden çok daha mühimdi. Bir müddet evvel N. R. A. kalkınma plânı için Ge-

neral Johnson'a gönderdiği mektup bu bakımdan çok enteresandır. Mektubun bir yerinde şu satırlar vardı:

— Haricî harpleri kazanmak nihayet bir vasıta ve plân işidir. Fakat içerdeki memnuniyetsizliği ortadan kaldırmak ve haksızlıkları düzeltmek?... İşte asıl meydan muharebesi budur.

4

ROOSEVELT'İN HARP SONRASI DÜŞÜNCELERİ

Artık Mısırda hiç bir işimiz kalmamıştı. Dönüyorduk.

O akşam Franklin Roosevelt, İngiltere Başvekili Mr. Churchill ile son bir konuşma daha yapmıştı.

Yine heyecan verici bir sürü meseleler... Münakaşalardan sonra görülen tavır ve asabî hali yine üzerindeydi. Yatmazdan önce odasına girdiğim vakit her zamanki gibi bir polis romanı okumakla meşgul olduğunu gördüm. Yanıbaşına oturdum.

— Çok meraklı bir yerine geldim, dedi. Hakikati arayan adalet temsilcisi göz önündeki delillerin en zayıfı üzerinde duruyor. Ortadaki vakanın kuvvetli sebepleri yanında bir de zayıf sebep var ki, eğer katili cinayete sevkeden sebep o ise, adalet mümessili bir faraziye kuracak. Tıpkı, bizim dünya sulhünü insanlara kabul ettirmek için sarfettiğimiz kuvvet gibi...

Biraz durdu, sonra şu sözleri ilâve etti:

— Bugün Mr. Churchill'le Amerikan ve İngiliz dış siyasetleri arasındaki münasebetleri görüştük.

— Resmî olarak mı?

— Hayır, diye cevap verdi. Zaten bu sahada söyleyeceğim sözler, resmî olsun, hususî olsun, tamamile ayni olacaktır. Biz, tabiî kaynakları her bakımdan bol ve müsait olan memleketimizde çalışarak, bu iş sonundaki emeklerimizin neticesini de dünya milletlerinin faydalarına sunmak arzusundayız. Bundan dolayıdır ki, maddî, mânevî, her ne şekilde olursa olsun, mevcut olabilecek her çeşit kıymetler mübadelesinde inhisarcı bir şekil gözeten bir politikayı benimseyemeyiz. Bütün dünya milletleri bu emeğe hasrettirler. Bizim için sömürge veya Dominyona ihtiyaç yoktur. Sonra bizim, dünyanın sanayileşmesinden de korkumuz yok. Çünkü bu sanayileşme işinde elzem olan vasıta, âlet ve malzemeleri yapmak meselesinde daima diğer milletlere nazaran üstünlüğümüz mevcuttur. Halbuki, İngiltere hiç de böyle değildir. İngilterenin, Metropolü besleyebilmek ve yaşatabilmek için sömürgelere ve dominyonlara ihtiyacı vardır. İmparatorluk yolları üzerindeki memleketler de İngilizlerin politika ve ticaret sahalarındaki ölçülerine aykırı olmayan görüş ve prensiplere sahip olmaları iktiza eder.

Kendisine bir sual daha sordum:

— Acaba bu işte Rusya nasıl düşünüyor Baba?

— Rusya, dedi, bu harpte çok büyük zararlara ve kayıplara uğradı. Bu kayıplar hem maddî, hem de mânevi sahada. Bu harp, Rus milletinin bugüne kadar temas etmediği Merkezî Avrupaya, bilhassa teknik ve kültür bakımından ileri bir durumda olan Cermen medeniyeti ile temasına imkân verecek ve Rusya geniş mikyasta Batı medeniyetinin tesiri altında kalacak. Bu da, Rusya için her bakımdan tesirli olacaktır.

— Peki, Türkiye meselesinde İngiltere ne gibi bir vaziyet alıyor Baba?

— Tahmin ederim ki, İngiltere Cenuptan yapmak istediği taarruz işinde Türkiyeyi harbe yaklaştırmak gayesile son kozunu oynadı.

— Ya Stalin ne diyor Türkiye işine?...

— Onunla Türkiye meselesinde anlaştık. Joe Amca, eğer Batı cephesine tesiri olacaksa Türkiyeye Ödünç verme ve Kiralama kanunu mucibince silâh vermemeğe taraftar.

İKE MÜHİM BİR VAZİFE ALIYOR

Babam şöyle devam etti:

— En mühim mesele Birleşik Amerikanın İngiltere ile beraber Sovyetler Birliğine karşı aynı gayelerle mücehhez müşterek bir blok kurmak için yanyana gelmeyecekleri düşüncesini

Stalinc açıkça anlatabilmektir. Ben, bu fikri bugün için de, bundan sonrası için de bertaraf ettiğimiz kanaatindeyim. Böyle ümit ediyorum. Harpten sonra ancak bir mesele her şeyi altüst edebilir ki, o da; dünyanın İngiltere ve Amerika ile, bize karşı bir Rusya arasında bölünmesi meselesidir.

Bu konuşmadan bir müddet sonra Babama yakında Eisenhower'i görmemin mümkün olduğundan bahsettim.

Babam dedi ki:

— İke'ye benden selâm götür. Kendisine pek yakında çok mühim bir vazifenin verileceğini söyle. Zavallı İke, onu kıskanarmıyorum bile...

Evet. Ben de zavallı İke, diye düşündüm. Bu onun için tekrar Pentagon (*)'a dönüş demekti. Bu işlerle onun ne derece alâkası olduğunu biliyordum. O da diğer birçokları gibi Washington'da bir makama postu serar ve pek çoklarının yaptığı gibi, şöyle rahatça Avrupa çıkartmasının filminin gösterileceği gala gecesini hasretle bekleyebilirdi.

— Bu, resmî bir haber mi Baba? dedim.

— Henüz mutlak olarak kararlaştırılmadıysa da Elliott, bana öyle görünüyor ki. Winston, bu işin General George Marshall'a bırakılması-

(*) **Pentagon**: Washington'da Harbiye Nezareti binasına verilen isim.

na razı olmayacak. Marshall, pek çok defalar askerî hareketler ve meseleler hakkında Winstonla bir yığın münakaşa yaptı ve pek çoğunda da münakaşadan galip çıktı.

Bir an Babamın bu sözlerle ne kasdettiğini anlayamadım.

— Yani İke, geriye, Pentagon'a dönmeyecek mi demek istiyorsun? diye sordum.

— Şimdi öyle görünüyor ki, İke, hayatında ne kendisinin, ne de diğer hiç kimsenin almadığı kadar büyük bir vazife almak üzere, Pentagon'a gidip de ne yapsın? İşi ne orada?

Tabiî ki bu haber İke hesabına çok mühim bir haberdi. Fakat ben George Marshall'ın bu hal karşısında ne gibi bir vaziyete düşeceğini düşünüyordum. Herkesin malûmu idi ki Marshall nevi şahsına münhasır kabiliyet ve hususiyetlere sahip, mükemmel bir kumandandı. Ve onun bu hususiyetleri kendisini yüksek vasıfları haiz bir kumandan yapmıştı. Hem de yüzbinlerce insanı harpte idare edebilecek ve mes'uliyetlerini üzerine alabilecek bir adam... Öyle bir adam ki, harpten harbe ve konferanstan konferansa koşuyor. Ve zaten onun bu hususiyetleri ve bütün bu işlerin altından çıkarabilecek kabiliyetleridir ki, Churchill'i kendisine düşman yapmıştı.

✱

Artık Babamın Kahiredeki vazifesi sona er-

mişti. Amerikaya dönmezden bir gece evvel bana konferans ve toplantıların tamamlanmış olduklarından bahsetti.

Büyük bir sevinç ve gururla:

— Birleşmiş Milletler... dedi. Amerikada halk — Kongre âzaları, gazeteciler — Birleşmiş Milletlerin harbin bir neticesi olarak doğduğundan bahsediyorlar. Bu teşekkülün meydana gelişini yalnızca böyle bir görüşe bağlamak apaçık aptallıktır, çünkü biz böyle bir birlik içine girmek için harp tarafından zorlandık. Fakat harp, birlik olabilmek için zarurî olan hakikî bir kudret değildir. Birlik için hakikî kudret «sulh» tür. Harpten sonra — ki bu artık bugün demektir — Birleşmiş Milletler fikrini hakikat yapmak maksadile şimdi artık yurda dönüyorum.

ALTINCI BÖLÜM

AMERİKAN-İNGİLİZ ANLAŞMAZLIĞI

Babamı ihtiyarlamış buldum. — Uzak Şark müstemlekelerine istiklâl

Kahire ve Tahranda yapılan müteaddit konferanslardan sonra kulaklarımıza kadar gelen ve rahatımızı kaçıran bir dedikodu üzerine İtalyaya, harp sahnesine döndüm.

İtalyadaki Nazi müdafaasına karşı son bir harekete geçilmek üzere bulunulduğuna dair bazı şeyler işitmiştik. Kahire ve Tahranda iyice düşünüp taşındıktan sonra, kararlaştırılmış olan stratejiye dair öğrendiklerimden sonra böyle bir hâdisenin ciddî telâkki edilmesine — doğruyu söylemek icap ederse — inanamıyordum bile...

Fakat az sonra öğrendik ki, ortalıkta dönüp dolaşan rivayetler hakikatmış. Bu, şimdi hakikat olmuş olan inanılmaz şayia, Anzio kumsallarına bir çıkarma yapmak meselesiydi.

Anzio'ya çıkarma yapılacağını öğrendiğim günden bir hafta kadar sonraydı ki, Avrupa karasına yapılacak çıkartma için lüzumlu bütün malûmatı elde etmek ve bu işte Amerikalıların görüşlerine nezaretle vazifelendirildim.

Bu hususlar hakkında edindiğim malûmatı ve görüşlerimi, aldığım emir mucibince o esnada İngilterede bulunan General Spaatz kargâhına raporla bildirecektim. Fakat daha sonraları Eisenhower'le beraber bulunduğum günler esnasında öğrendim ki, Anzio'ya çıkartma hususunu derpiş eden plân üzerinde Churchill çok israr etmiş, karşısındakileri yıldırmıştı.

Onun bu hareketi, aşikârdı ki, Avrupa işgalinin Batıdan ziyade, mümkün olduğu kadar Doğuya yakın bir yerden açılması prensibinden ibaret olan eski fikrinin, nihayetsiz bir şahsî cüret ve teşebbüsü ile meydana gelmişti.

BABAMI İHTİYARLAMIŞ BULDUM

6 haziran 1944 günü General Eisenhower kumandası altındaki birlikler, Batıdan yapılması uzun zamandır plânlaştırılmış bulunan, şekle göre Avrupa karasını işgal maksadile Normandy kıyılarına çıktılar. Arkasından da 1944 yılı sonuna Birleşik Amerikaya dönmek emrini aldım.

Babamla karşılaştığımda kendisini son defa gördüğümden çok daha ihtiyarlamış buldum;

pek yorgun görünüyordu. Fakat yanakları kanlı canlı bir adamınki gibi idiler.

Kendisini göremek üzere içeri girdiğim esnada kaşları çatılmış bir vaziyette resmî tebliğleri gözden geçirmekle meşguldü. Yerde buruşturulup atılmış bir yığın gazete vardı. Bir kaç dakika şaşkın şaşkın önündekileri okumakla meşgul oldu ve sonra memnuniyetsizlik ifade eden bir şekilde mırıldandı.

Memnuniyetsizliğinin sebebini anlamak için merakla kendisine bakarken başını kaldırdı ve yüzüme baktı.

— Yunanistan meselesi Elliott, dedi. Yunanistandaki İngiliz kıtaları meselesi canımı sıkıyor. İngiliz, kıtaları, dört yıl işgal altında bulundukları müddetçe Nazilere karşı mücadele etmiş bulunan Yunan Anti-Faşistlerine karşı soğukkanlılıkla döğüşüyorlar.

Sözlerini bitirdikten sonra yüzündeki aşikâr kızgınlığı yok etmeğe çalışmadan, can sıkıntısı ifade eden bir tavırla devam etti:

— İngilizler buna nasıl cüret edebiliyorlar?

Kendisine hatırlattım:

— Belki de Yunan Anti-Faşistlerile döğüşen İngilizler, bu mücadelede Amerikanın Ödünç verme ve Kiralama kanununa göre verdiği teçhizatı kullanıyorlardır.

— Bundan sıyrılma yolunu bulacağız, diye Babam cevap verdi. Sonra ilâve etti: Fakat faz-

la bir şey yapabileceğimi de zannetmiyorum Elliott.

— Halka hitaben bir tebliğ neşredilse?

— İngilizleri itham ederek mi? Olamaz, diye başını salladı. Bugün değil. Ve her ne suretle olursa olsun...

Birden mevzuu değiştirerek devam etti:

— Sen de bilirsin Elliott, geçen sene bugünlerde Hollânda Kraliçesi Wilhelmina buradaydı. Bir gezinti masadile gelmişti. Kendisile konuşmuş ve Hollânda müstemlekelerinin harpten sonra alacağı şekle dair müzakereler yapmıştık. Konuşmamıza Cava, Borneo ve bütün Felemenk Hindistanı dahildi. Kendisine bu müstemlekelerin Japonların elinden Amerikan silâhları sayesinde kurtarıldığı hususunu işaret ettim ve Filipin'lerin tarafımızdan ne şekilde idare edildiklerini de anlattım. Sözünün burasına gelince bir şey hatırlayarak gülümsedi:

— Ve nihayet oğlum, benimle, harpten sonra Felemenk Hindistanında takip edeceği politikanın, bizim bugün Filipinlerde tatbik ettiğimiz siyasetin bir örneği, nümunesi olacağı hususunda mutabık kaldı. Japonya yenilir yenilmez, kendi hükûmetinin ilk işi olarak Şarkî Felemenk Hindistanının dominyon statülerinin tasdik edileceğini Kraliçe vaadetti.

Sonra sözüne devam etti:

— Böylece, eğer bu müstemlekeler halkları serbest seçimle tam olarak istiklâllerine kavuşmak arzularını bildirecek olurlarsa, Hollanda hükûmeti bu kararı da kabul ederek onların istiklâl arzularını tasdik edecek. Yani tamamile bizim Filipinlere tatbik ettiğimiz şeklin aynını yapacaklar. Bu, tam mânasile bir teslim...

Bu da tam mânasile İngilizlerin liderliği ile tamamile münasebetleri kesmeleri demektir.

Kendisine, tekrar, biraz önce kapatmak istediği meseleye dair bir sual sordum. Sözünün yarısında bıraktığı Yunanistan meselesi merakımı mucip olmuştu.

— Yunanistan meselesi hakkında niye İngilizleri itham eder mahiyette bir tebliğ neşredemezsin Baba? dedim.

— Oğlum. Yunanistanda harekâtta bulunan İngilizlere karşı cephe almayışımın sebebi, bunun bugün için böyle olması icap ettiğindendir. Böyle bir harekette bulunduğum takdirde Mihver propaganda makinesinin bu hareketi nasıl tefsir edeceğini ve bu mesele üzerinde nasıl işleyeceklerini bîtaraf bir insan olarak şöyle bir düşün bakayım.

Bir müddet sustu. Sonra tekrar etti:

— Meselenin asıl ehemmiyetli tarafı, İngilizler üzerine yaptığımız tazyikin, İngilizleri gitgide bizim gibi düşünmeğe ve bizim takip ettiğimiz yolu takip etmeğe icbar etmesidir. Şar-

kî Felemenk Hindistanı, Fransız Hindiçinisi, Hindistan, Çindeki fevkalâde İngiliz hakları... Bunların hepsi ayni torba içine sarılıdır. Olup bitenlerin hepsinden sonra bu asrı yirminci asır yapmağa muktedir olabilecek imkânlara sahip oluyoruz. Bak ve seyreyle oğlum Elliott!

Bir müddet sonra Noel günüydü ki, bana, İngiltereye gitmeyi düşündüğünü söyledi:

— Bunun en iyi şekil olduğunu düşünüyorum, dedi. Evet. İngiliz halkına ve İngiliz parlâmentosuna, İngilterenin menfaatinin, İngiliz ümitlerini Birleşmiş Milletler Organizasyonunun istikbaline bağlamaları için, kendilerine fikir satmağa gidiyorum. Evet, bütün Birleşmiş Milletlerin istikbali için... Yoksa İngiliz İmparatorluğunun ve İngiliz iktidarının sayesinde diğer bir takım memleketleri de elde ederek Sovyetler Birliğine karşı herhangi bir şekilde kurulacak bir blok birliği için değil.

Sesi, sert ve kuvvetli bir edaya bürünmüştü:

— İngiltere halk ve parlâmentosu, İngilterenin ihtiyaçlarına ait olan ümitlerini, İngiliz İmparatorluğunun ve İngiliz iktidarının himmetiyle elde ettikleri bir kaç milletle ve gayesi Sovyetler Birliğine karşı herhangi bir blok'a değil, Birleşmiş Milletlerin — Bütün Birleşmiş Milletlerin — birleşerek kuracakları müşterek bir birliğe bağlamalıdırlar.

Kendisine bir tehlike mevcut olduğuna da-

ir olan düşüncelerinde ciddî olup olmadığını sordum.

Çok ciddî bir tavırla:

— İşte biz de böyle bir tehlike umuyoruz. Ve işte hazırladığımız plân da şimdi bu çekişmeye karşıdır, dedi.

YEDİNCİ BÖLÜM

YALTA KONFERANSI

Köpeğimin başıma açtığı işler. — Reisicumhur oğlu olmanın zararları. — Stalin'le Roosevelt Veto'yu beğeniyor. — Babam İbni Suud'u beğeniyor. — Babam Suriye'nin istiklâline kavuşmasına yardım etti.

Yeni sene ile beraber yine geriye, Avrupaya dönüp beni bekleyen bir yığın işin içine daldım.

Birden müthiş bir skandalın kahramanı oldum. Kendimi Nazilere karşı olan harpten çok daha ağır bir harple karşı karşıya buldum. Şaşırıp kalmıştım. Gürültü, patırdı ayyuka çıkmıştı. Skandal, *Blaze* meselesiydi. Blaze, bana ait bir buldok köpeğiydi. Skandala sebep de Blaze'in bir uçakta, izinden dönen iki askeri ısırması ve memlekete geç dönmelerine sebep olmasıydı.

Hepsinden kötüsü de çok az ele geçer bir fırsat yakalamışken ve Allahın belâsı bir zamanda Harbiye Nezaretinin, rütbelerini terfi ettirmek istediği ve ismimin de içinde bulun-

duğu subaylar terfi listesi tasdik edilmek üzere Babamın masasına kadar gelmişken...

Bana ait olan dosya, General Spaatz'ın, General Eisenhower'in ve General Doolittle'nin hakkındaki takdirlerile lebalep doluydu. Kongre hesabına düşen diğer tahkikatın da kâfi olduğuna emindim.

Fakat Blaze'in, talihsizlik yıldızının başıma açtığı işler daha henüz sona ermiş değildi. Ocak ayının sonlarına doğru Harry Hopkins Fransaya gelmiş bulunuyordu. Bu münasebetle bir görüşme yaptık. Bana dair haberleri bana bildirme şeklindeki mükemmeliyet dolayısile kendisini şükranla anıyorum.

Harry, konuşmalarımız arasında, tesadüfen, yeni kararlaştırılmış olup Yalta'da yapılacak diğer bir Üç büyükler toplantısından bahsetti.

REİSİCUMHUR OĞLU OLMANIN ZARARLARI

Babam beni tekrar askerî yardımcısı olarak yanına almak ve benimle beraber çalışmak istiyordu, fakat gördüğüm hizmetler ve Blaze meselesini bir müddet düşündü.

Gazeteler ve mecmualar mal bulmuş mağribî gibi Blaze meselesini ellerine almışlar, alevlendirip duruyorlardı. Ne olup bitmişti sanki? Hepsi hepsi bir köpek iki askeri ısırmıştı. Bir meselede ancak bu kadar büyütülebilirdi.

Babamın Yaltaya giderken evvelce olduğu gibi beni yine askerî yaver olarak alma mese-

lesinde düşündüğü şeyleri yaptığımız uzun bir konuşma esnasında Harry Hopkins söylemişti. Harry sözlerinin sonunda Blaze vakası üzerine Yaltaya Reisle beraber gitmeğe kalkarsam muhaliflerimiz olan Cumhuriyetçilerin kıyameti koparacaklarından emin olduğundan bahsetti.

Zaten Reisicumhur oğlu olmam sıfatile bütün yıldırımları üzerine çeken bir paratoner vaziyetindeydim. Haklı veya haksız bir çok Amerikan gazeteleri mütemadiyen bana hücum eder dururlardı. Tabiî bu gazeteler ekseriyetle muhalif taraf olan Cumhuriyetçilere ait gazete ve risalelerdi. Reise kızan acısını benden çıkartmak isterdi sanki...

İşte Harry Hopkins, Babamın, ne Harbiye Nezaretinin hakkımda bazı ikazlarda bulunmasına, ne de Cumhuriyetçilerin bağırıp çağırmasına sebep olmamı istemediğini söylemişti.

YALTA'YA NİÇİN GİDEMEDİM?

Böylece Yalta yolunun kapıları bana kapanmış oluyordu. Ve bu yukarıda yazdığım sebep yüzünden Yaltayı görmek nasip olamadı.

Yalnız Yaltayı değil, Babamı da bir daha hayatta görmek imkânına malik olamadım. Bu onu son görüşümmüş.

Çünkü artık ölümüne kadar birbirimizi görmedik.

Babam Yaltaya giderken kendisine yol ar-

kadaşı olması için kız kardeşim Anna'yı beraberine almıştı.

Yalta konferansına dair olan intiba ve notlarım kız kardeşim Anna'dan alınmış haberlerdir. Ayrıca Harry Hopkins'in de bu hususta geniş yardımı oldu. En nihayet de Babamın, ölmezden önce bana yazdığı mektuplar da eksik kısımları tamamladı.

CHURCHİLL YALTAYI BEĞENMİYOR..

Kırım Konferansı ve ondan önce Maltada ve Mısırda şimdiye kadarki konferansların en uzunları yapılmıştı. Yaltada Üç Büyüklerin toplantı yaptıkları sekiz gün esnasında, sekiz büyük ve bir çok küçük irili ufaklı gayrı resmî konuşmalar yapılmıştı, fakat bu konferans muhakkak ki harp konferanslarının en mühimmi değildi.

Bunun başlıca sebebi de burada verilen kararların başka yerlerde evvelce alınmış olması meselesiydi. Bu kararlar önceden Washington, Kahire ve Tahran'da alınmışlardı. Yaltada Sovyet Mareşalı, İngiliz Başbakanı ve Amerikan Cumhurreisi askerî ve diplomatik hedef ve maksatları üzerinde umumî bir anlaşmaya varmak için çalışmışlardı. Daha hususî meseleler de mevzubahs edilmişti. Bu sefer, her zamankinden daha fazla müşaviri de Üçler beraberlerinde getirmişlerdi. Ve mevzubahis meselelerin ehemmiyeti de hiç söz götürmezdi.

Ve konuşulan bütün meseleler daha evvelce Tahranda kararlaştırılmış bulunuyordu. Eğer Babam yaşasaydı, Potsdam'da yapılmış olan Üçler konferansının daha basit bir konferans olacağı hususu da hiç şüphe götürmezdi. Daha evvel Tahranda alınmış kararlar Dumbarton Oaks da sessizce ve sakince tatbik mevkiine konulmamış olduğu için Yaltada yeni bir konferans lüzumluydu. Yaltada, her seferki gibi yekpare bir birlik kendisini göstermiş ve harp sonrası dünyasının çatısı meydana getirilmişti. İşte Yalta konferansının ehemmiyeti de bundan ileri geliyordu.

Bu konferansın Yaltada yapılmasına sebep de Stalin'i ikna edebilmek içindi. Mesele şuydu: Rusların çoktanberi beklenen kış taarruzu Babam Yaltaya doğru Washington'dan yola çıkmazdan tahminen bir hafta kadar önce başlamıştı. Bu taarruz, bize resmen bildirilmişti, fakat hakikatte ise tarruz kararlaştırılan ilk plânda tesbit edilen tarihten bir hafta önce başlamış bulunuyordu. Bu hal Nazileri sindireceği yerde bilâkis onların batıdaki Müttefik birlikleri üzerine daha ağır bir baskı yapmalarına sebep olmuştu.

İngiltere Başvekili, konferans yeri olarak Yaltanın seçilmiş olmasından memnun olmamıştı. Harry Hopkins, Churchill'in itirazlarını Babama resmen bildirdi.

Churchill, eğer bu konferans için kötü bir

yer aramak hususunda on senemizi sarfetmiş olsaydık, yine de Yaltadan daha kötü bir yer bulamazdık, diyor.... Yalta civarının tifüse tutulmak için birebir bir yer olduğundan ve öldürücü bitlerle kaynadığından dem vuruyor.

Bir veya bir kaç gün sonra Churchill, Babama gönderdiği bir mesajda, Saki hava meydanından Yaltaya giden yolun otomobille altı saat sürdüğünü ve yolun büyük bir kısmının ârızalı ve güç geçilir olduğunu ve Almanlar çekilirlerken memleketi harap etmiş ve kötü bir durumda bırakmış oldukları için bu yazdığı hususlara istinaden konferans çalışmalarının ârızaya uğrayacağını bildiriyordu.

Churchill'in, mesajında bildirdiği hususlar çarçabuk unutulmuş gitmişti. Çünkü Babam, ocak ayının ikinci günü Maltaya çıkar çıkmaz Averell Harriman'la buluşmuş ve Harriman kendisine gerek Saki-Yalta otomobil yolculuğunun ve gerek sıhhî durumun mükemmel olduğunu bildirmişti. İşte hepsi bundan ibaretti.

İlk askerî kurmay konferansı Maltada toplanmıştı. Bu konferansta Birleşik Kurmay Şefleri bir takım Müttefik muvaffakıyetleri üzerine hakikî mücadele cephesini seçme hususunu kararlaştırmağa çalıştılar. Başlıca mesele kuvvetlerimizin ne kadarının Avrupa cephesinde kalıp, ne kadarının da Pasifik harp sahnesine gönderilmesi gerektiği meselesi idi. Amiral King ve Bahriye subayları, Avrupada Nazilerle ya-

pılan harbi mümkün olduğu kadar çabuk bir zamanda bitirebilmek için bütün kuvvetleri Avrupa kıtasına toplamak gerektiği fikrini israrla müdafaa eden General Marshall'e muarızdılar, çünkü onlar, her zaman Japonlara karşı yapılan harble daha ziyade alâkadar oluyorlar ve bu hususa daha ziyade önem veriyorlardı. Birleşmiş Kurmay Şefleri, Babamla Churchill arasında mevcut ufak tefek anlaşmazlıkları hallüfasl için Maltada geçmiş bir çok günler esnasında ikisi Babamla, biri de Churchill'le olmak üzere üç büyük toplantı yapmışlardı.

YALTAYA DOĞRU

Bu esnada Babam, Anna ile beraber, Maltanın etrafında şöyle otuz millik zevkli ve sıcak güneş ışıkları altında ufak tertip bir gezinti yapabilecek zamanı da bulmuştu.

Ayni gece, Kırıma kadar 1400 mil uzunluğundaki hava seyahati başlamıştı. Büyük C-54 uçağı Luga hava meydanından, Güney Yunanistandan Kuzey doğu Ege'den ve Karadenizden Saki'ye vardı.

1 Numaralı uçak Babamın uçağıydı. Uçakta Amiral Leahy, Melntire, Brown, Pa Watson, Babamın yanındaki gizli servis şefi Mike Reilly ve Arthur Prettyman vardı. Atina'dan kendilerini korumak üzere seçilmiş bulunan altı savaş uçağına bakıyorlardı. Uçaklardan birisinin

motorundaki bir bozukluk yüzünden yarıyolda geriye dönmesi icap etmişti.

Babamın uçağı öğle üzeri, Sovyet toprakları üzerine indi. Karşılamak üzere Molotov, Stettinius ve Averell Harriman gelmiş bulunuyorlardı. Yirmi dakika sonra da, İngiliz Başbakanının uçağı yere indi. Misafirler, hava alanında bir Kızıl Ordu bandosu ve bir Kızıl Ordu resmî tazim kıt'ası tarafından karşılanmışlardı. Bando, önce Amerikan millî marşını, sonra İngiliz millî marşını ve en sonda da International'i çalmıştı.

Babam ve Anna bir Sovyet şoförü tarafından idare edilen bir Rus limuzinine binerek karla örtülü dağlar boyunca uzayıp giden yoldan yaltaya hareket ettiler. Saki'den Yaltaya kadar uzayan yol boyu, Sovyet birlikleri tarafından muhafaza altına alınmıştı. Anna, bir aralık Babama hayretle kıt'aları göstermiş:

— Bak! Askerlerin çoğu kız! demişti.

YALTADA ALINAN İLK KARARLAR

Bir zamanlar Çarın yazlık sarayı, sonraları tüberkülozlu Sovyet vatandaşları için istirahat yeri, daha sonraları ise, Nazi canavarları için kurmay karargâhı olan Livadia Sarayının önüne gelince, Amerikalıları getiren otomobil kervanı durdu. Naziler, Livadia Sarayından çekilirlerken, sonraları Babamın ikameti için ayrıl-

mış olan odanın duvarında asılı iki küçük resim müstesna, hiç bir şey bırakmamışlar, her şeyi beraberlerinde alıp götürmüşlerdi. Fakat Ruslar, Moskovadan tam bir otel takımı getirerek etrafı ellerinden geldiği kadar döşeyip dayamışlardı.

General Marshall'e, Rus İmparatorlarının yatak odası; Amiral King'e ise Çariçe'nin buduar'ı isabet etmişti.

Churchillin ikameti için ayrılmış olan villâ, on iki mil, Stalinin oturduğu villâ ise altı mil uzaklıktaydı. Mareşal, ertesi gün sabahleyin erkenden çıkageldi. Ayni gün öğleden sonra Molotov'la beraber Babama ilk gayrı resmî buluşma teklifini yaptılar; saat 5 te toplantı hararetli bir safhaya girmiş bulunuyordu. Bu ilk toplantı, Livadia'nın büyük salonundaki büyük masanın etrafında yapılmıştı. İlk toplantı iki saat kırk dakika sürmüş ve her gün bir tane yapılmak üzere daha yedi toplantı yapılması karar altına alınmıştı. Yalnız en sonuncu toplantı diğerlerine nisbeten daha az sürmüştü. Çalışmaların neticeleri şunlardı:

1) Hitlerizme karşı yapılan harbin topyekûn bütün safhaları hazırlandı. Konferans konuşmaları devam ettiği esnada da Kızıl Ordu, Nazileri hiç de nümune teşkil etmiyecek bir şekilde çiğneyip geçiyordu. Meseleyi bu şekilde ortaya atmak da, İngiliz ve Amerikan askerî ve bahrî

delegelerinin Sovyetlere karşı yapmakta oldukları bir spekülâsyondu. İki tarafta Sovyetlerin, Almanların doğu cephesindeki hatlarını kat'î olarak kıramamış olduklarını ve dünyanın en kuvvetli faşist devlet makinesinin de konferans bitinceye kadar yıkılmayacağını öne sürüyorlardı. İşte bu husus halledilmeğe çalışıldı

2) Almanyayı işgal ve kontrol etmek meselesi kararlaştırıldı. Babam, Kırıma geldiği zaman Almanyanın işgalden sonra tamamiyetini kabul ile tam bir kontrola tâbi tutulması ve işgal dairelerine bölünmemesi hususuna arkadaşlarını ikna edeceğini ümit ediyordu. O, bu şekilde bir kontrolün en üst çalışma sahalarında yapılabileceği gibi, en ehemmiyetsiz sahalarda da yapılabileceği fikrini müdafaa etmeği tasarlamıştı. Fakat hem İngilizler ve hem de Sovyetler bu meseleyi pek kayıtsızlıkla karşılamıslar ve Almanya için işgal mıntakalarının tesisi fikrinin zarurî olduğu hususuna Babamı ikna etmişlerdi. Böylece Yaltada nüfuz bölgeleri ve işgal mıntakaları tesbit edildi. Ayni zamanda işgalden sonra her devletin kendi mıntakasını kendi ordusile kontrol etmesi hususu da kararlaştırıldı.

Ve üç arkadaş, «Esas gayemiz, Alman militarizmini ve Nazizmi, Almanyanın bir daha dünya sulhunu bozamıyacağı bir sekilde tahrip etmektir. Bütün Alman endüstrisini kontrol veya tasfiye hususunu kararlaştırdık...» diye de

bir kayıt aldılar. Babam, Amerikada Morgenthau plânı diye anılan plânı teklif etmişti. Mareşal Stalin, Babamın bu plânını dikkatle dinlemişti. Daha sonraları, bu hususun tatbikinde devam edilmediyse, bu iki arkadaşın hatası değildi.

3) Almanyanın vereceği tazminat meselesi de, sınaî malzemeleri, tazminat şekillerini ve yollama tarihlerini de ihtiva edecek bir şekilde hazırlanmıştı. (Bu hususta hazırlanan vesika, Amerikalılar tarafından da İngilizler tarafından da takip edilmemişti.)

4) Esas fikri, geniş olarak Tahranda kararlaştırılmış ve en aşağı iki ay içinde toplanmak üzere San Francisco'da açılması kararlaştırılmak üzere Birleşmiş Milletler Organizasyonunun ilk kuruluş fikirleri Dumbarton Oaks'da tesbit edilmişti. Yalnız, Dumbarton Oaks'da büyük münakaşalara sebep olan mesele, veto meselesiydi. Meselâ, herhangi bir millete tecavüz suçuyla itham edilen Büyük Devletlerden biri Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin kendi hakkında yaptığı yukarıdaki şekilde bir tecavüzü aleyhine aldığı kadar veto ile reddedebilecek miydi?

Buna lâzım gelen şekli de Yaltada Babamın tezi verdi. Üç Büyükler, Çin ve Fransanın iltihakiyle mütecaviz bir devlete karşı dünya organizasyonu harekete geçmedezden önce iktisadî ve askerî bir takım tedbirler alabilecekler

kararını verdiler. Fakat ayni zamanda Güvenlik Konseyinin 11 âzasından 7 si mütecaviz bir devlete karşı oy verdikleri takdirde ona dünya efkârının önünde hesap sorabileceklerdi.

Babam, bütün milletler arasında, hususile Üç Büyükler arasında en mükemmel bir tamamiyetin devamı lüzumuna israrla işaret ediyordu. Ve işte bu tamamiyetin mahfuz tutulması meselesi de vetoya yaklaşmakla tam bir şekilde temin edilmiş bulunuyordu.

5) Üçler Yaltada ayrıca hürriyete kavuşmuş Avrupa milletlerinin israrla sordukları suallere cevap verdiler. Ve Atlantik Beyannamesinde ilân edilmiş olan hususlara kat'iyetle riayet edecekleri hususunu tekrar belirttiler. Bu, her milletin kendisinin idare etmesi demekti; bu, bütün insanların kendi hükûmet şekillerini seçme hakkına sahip olmaları demekti. Bu, serbest seçim demekti.

6) Stalin, Polonya haklarına hürmetle beraber Curzon hattına kadar olan arazinin Sovyetler Birliğine verilmesi, müstakbel tehlikelere karşı Polonyanın kuvvetli ve kendi kendini idareye muktedir bir millet haline konulması ve bu hususların temin edilmesi için de Polonyaya Kuzey ve Batıya isabet eden topraklardan — Almanya topraklarından — bir miktarının verilmesi lüzumunu ileriye sürdü. Ayni zamanda Polonyada millî birliği temin edecek bir kabine teşkili hususunda da anlaşmaya varıldı:

Birisi Moskovada, Rusların kurmuş oldukları bir Polonya hükûmeti, diğeri ise İngilizlerin desteklemekte oldukları ve Londrada bulunan eski Polonya hükûmeti olmak üzere iki hükûmet mevcuttu. Babam, bu meselede bir uzlaştırıcı ve bir hakem rolü oynamıştı ve bu Polonya millî birlik hükûmetinin hem kurulması ve hem de devamı için çok mümkün bir husus idi.

7) Churchill, Akdenizdeki ve Balkanlardaki İngiliz menfaatleri meselesinde çok kıskanç davranıyordu. Yugoslavyanın istikbali meselesi mevzubahis olduğunda ancak Alman İşgali altındaki son Yugoslav parlamentosu âzalarını da ihtiva etmesi şartile Yugoslav muvakkat hükûmetini kabul edeceğini bildirdi. Fakat bu şahısların da, Stalinin emirlerinde düşmanla işbirliği yaptıkları hususu öne sürüldüğünden kendilerile bir anlaşma yapılamıyacağı bildirilmişti.

8) Babam, Üç Büyüklerin devamlı bir şekilde toplantılar yapmalarının lüzumu hususuna ikna edilmişti. İşte daha Tahran Konferansının üzerinden henüz bir sene geçmişken, Kırımda yapılan bir konferansta bunu ispat ediyordu. Bunun için Üç Büyüklerin dış işleri bakanlarının muntazam ve devamlı bir şekilde toplantılar yapmaları hususu da kararlaştırılmıştı.

STALİN'LE ROOSEVELT VETO'YU BEĞENİYOR

Yaltada veto meselesi gayet açık bir şekilde ortaya konmuş ve münakaşa edilmişti.

Babam ve Stalin beraberce vetonun kudreti hakkında zihne gelen düşünceleri, şöylece basit bir mülâhaza takibi ile hoş bir şekilde yürütmüşlerdi. Babam ve Stalin, vetoya bir kudret tanımak meselesini çok beğenmişlerdi. Ve eğer sulh yalnız en büyük kuvvetlerin birleşmesi ile tesis ve korunulacaksa, veto hakkındaki münakaşa ve ihtilâflar da sulh için mevcut, basit ve berrak; en büyük kuvvetlerin birleşmesi hakikatine dayanarak münakaşa edilmeliydi.

Akıllıca, alenen ve doğru olarak Üç Büyükler inançlarını şöylece bir araya getirdiler ve ifade ettiler: «Üç memleketin devamlı ve gittikçe büyüyen bir şekilde yapacakları işbirliği, gerek üç millet arasında ve gerek sulhsever bütün milletler arasındaki anlaşma ile emniyeti tesis edilecek ve milletler bekalarını nihaî bir sulh içinde canlandırabileceklerdir...»

Bu beyannamenin ilk cümlesi hakkıyla na-

zarı dikkati celbediyordu. Üçler böylece büyük bir numara yapıyorlardı.

Yaltada Stalin, Roosevelt ve Churchill birliği Tahranda olduğundan çok daha muhkem ve her zaman için teması mümkün hale getiren iyi bir şekil almıştı.

Bu netice, aşikârdı ki, daha evvelki konferanslarda lider olarak bulunduğu zamanlardakinden çok daha fazla olarak Babamın oynadığı liderlik rolünün neticesi idi.

Evet, liderlik etmişti. Hem Winston Churchill'e, hem de Joseph Stalin'e...

Yaltada Winston Churchill'i eskisinden daha mükemmel bir şekilde sevk ve idare ettiği gibi, Joseph Stalin'i de dünya meselelerine uzak kalmadan, her işte diğer milletlerle beraber çalışmanın doğruluğuna ikna etmişti.

Resmî tebliğde zikredilmemiş ve kapalı kalmış bütün noktalara rağmen Üç Büyükler Sovyetlerin, Pasifik sularındaki emniyetini temin için Kuril adalarının, Sahalin adasının cenup yarısı kadar ehemmiyetli olduğu meselesi kararına varmışlardı.

Bir müddet sonra Babam ve arkadaşları «gizli anlaşmalar» üzerine kritiklerini yaparlarken şunun üzerinde israr etmişlerdi ki, halka bu hazırlıklardan bahsedilmesi mümkün değildi Cünkü bu yapıldığı takdirde, yanlış bir yol tutulmuş olacaktı. Bunun sebebi Rusyanın

o zaman Japonyaya karşı henüz harbe girmiş olmaması hususuydu.

Daha doğrusunu söylemek gerekirse, şunu açıklamalıdır ki, Kuril adaları, Sovyet Rusyanın, Japonyaya karşı harbe girmeğe mukabil olacağı «ücret» de değildi. Çünkü Tahran konferansından daha bir yıl önce, Stalin bu işe gönüllüydü.

BABAM YURDA ÇOK YORGUN DÖNDÜ. — BABAM İBNİ SUUD'U BEĞENDİ

Yalta konferansı bittikten sonra Babam uçakla Mısıra, Kahireye dönmüştü.

Kahireye gelmesinin sebebi resmî bir vazife dolayısile değil, kendisini Amerikaya götürecek olan *Quincy*'nin Mısırda beklemekte olmasıydı.

Sonraları Anna'nın bana söylediğine göre Babam çok yorulmuş ve bilhassa konferansın son iki haftasındaki münakasaları yüzünden bitkin bir hale gelmişti. Çok zayıflamış ve sinirleri harap olmuştu.

Quincy'nin güvertesindeki ziyaretcileri arasında Suudî Arabistan kralı İbni Suud da bulunuvordu. Daha sonraları Bernard Baruch'un söylediğine bakılırsa. Babam, Baruch'a bu demir gibi bir iman sahibi olan Arapla yaptığı konusmadan duvduğu zevki havatında konusmuş olduğu şahısların hiç birinden duymadığını söylemiş.

BABAM, SURİYENİN İSTİKLÂLİNE KAVUŞMASINA YARDIM ETTİ

Babam, kendisini *Quincy*'nin güvertesinde ziyaret edenlere Fransız hükûmetinin Suriye ve Lübnan'a dair yazılı bir garanti vermiş olduğunu söyleyebilirdi.

Evet; mühim miktarda Arap halkının ikamet etmekte olduğu bu Fransız müstemlekelerindeki halka istiklâllerinin garanti edilmiş olduğundan artık bahsedebilirdi.

Babam ziyaretçilerile çeşitli meselelere dair konuşmalarda bulundu.

Beyaz Saray'a döndüğü zaman ölü gibi yorgundu. Fakat döner dönmez, halâ kaybetmemiş olduğu o eski samimiyet ve sıcaklığile anneme şunları söylemişti:

— Kırım'dan yayınladığımız şu tebliğe bak. Yürümekte olduğumuz yolu kat'ileştirip tesbit ediyoruz! Yaltadan Moskovaya, San Francisco'dan Mexico City'ye, Londra'ya, Washington'a, Paris'e« Bir gün Berlinden de bahsetmeyi unutmayacağız!

Sonra sözüne devam ederek:

— Harp, bir dünya harbi olmuştu. sulhü de bir dünya sulhü yapmak işine başlamış bulunuyoruz, demişti.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

HARPTEN SONRA

Sulhu neye kaybediyoruz. — Rusya ile bir harpten bahsediliyor. — Roosevelt'le beraber ölen ümitler. — Roosevelt'le Çang-Kay-Şek'in birbirlerine vaitleri. — Çank-Kay-Şek Amerikaya niçin darıldı? — İngilizler Uzak Şarka vaad edilen hürriyeti öldürüyor. — Sulhü tehlikeye düşüren kötü hareketler.

Bir çok konuşmalarda kararlaştırılan meseleler, uzun uzadıya yapılan pazarlıklar, ve beş büyük harp konferansından bahisle, Franklin Delano Roosevelt'in, dünya sulhünün tesis ve yapısı için sarfettiği harikulâde mesai ve faaliyetin şöylece ana hatlarını çizmeğe çalıştım.

Fakat bazı yerlerde ve bazı hususlarda Babamın başlamış olduğu bir çok işler ve meseleler onun ölümünden beri ziyaa uğramağa başladı.

Bu hususu isbat için bir nefeste bir yığın delil ibrazdan daha kolay bir şey yoktur. Yüzlerce delil ve vesika Babamın başarmağa çalıştığı meselelere ait pek cok hususun zarar ve ziyaa uğramağa başladığını açıkça gösterebilir.

Fakat bütün bu kararsız, yanlış ve hesapsız işler, onun ölümünden sonra hükmünü yürütmeğe başlamıştır.

RUSYA İLE BİR HARPTEN BAHSEDİLİYOR

Halen, Washington cocktlail-party'lerinin en malûm dedikodu mevzuu harptir. Evet, Harp... Hem de Rusya ile ve 1948 den evvel yapılacak ve üstelik kaçınılması imkânsız bir harp...

Bugün, halâ gazete muhabirleri ve ajanlar «Avrupadaki her devlet adamı» nın harbe doğru gidildiğine dair bir inanca sahip olduğunu ve ona göre hareket edilmesi icap ettiğini düşündüklerini yazmağa cesaret edebiliyorlar.

Bize düşen vazife, sulhü kaybetmemize sebep olan, görünen ve görünmeyen sebepleri ve harp olması icap ettiğine inanan devlet adamlarının kimler olduğunu tesbit etmektir.

Avrupa zaferini takiben, Uzak Şark zaferini kazanmaktan nasıl emin idiysek, önümüzde bulunan dünya sulhü için de öylece mücadele etmenin gerektiğine inanmalıyız.

Vazifemiz ilk önce şunu belirtmektir:

«Hangi mesele ve hangi tarzı hareket bizi sulh yolundan döndürerek, tamamile sulha aykırı bir yol olan anarşiye sevketti?.»

ÜMİT ETTİĞİ ŞEYLERİN BİR KISMI ROOSEVELT İLE BERABER ÖLMÜŞTÜ

Harp sonrası siyasî olaylarının kıymetini artıran ve onları izah edilmeğe sevkeden ve idrak eden bir tek hakikate inanıyorum.

Bu tek hakikat da Franklin Delano Roosevelt'in ölümü ile modern dünyanın ileri kuvvetlerinin, en nüfuzlu ve en müşevvik avukatını kaybettikleri hakikatidir. Onun ölümü ile bir çok milletler ve halklar arasındaki bütünlük ve tamamiyet için en birleştirici olan ses, sustu.

Fazla olarak, dünyanın her tarafındaki milyonlarca insan için, o, Amerikanın, sulh ve sükûn içindeki yeni bir dünyanın ve kurtuluş ümitlerinin bağlanmış olduğu hürriyetin bir sembolüydü. Öldüğü anda, ümit ettiği şeylerin bir kısmı da onunla beraber öldüler ve ardından sulha olan iman da öldü.

Şurası aşikârdır ki, bütün insanlar, onun varlığının ve ölümünün, insanlık tarihi için, yalnız ebediyetin bir kaç dakikasını dolduracak bir varlık olmaktan çok daha başka ve çok daha değişik bir şey olarak kabul ediyorlar. Onun ölümile — ebediyetin bir kaç dakikalık bir zamanını bile doldursa — insanlık için sonsuz bir boşluk açıldığına inanıyorum.

O, harbin döğüşmek veya statüko'yu muhafaza etmek için yapılan bir şey olmadığına

inanan, dünyanın ileri kuvvetleri ve ileri fikirleri için büyük bir kayıp olmuştur.

Onun ölümü ile, ileri fikirli insanlara karşı, beynelmilel irticaın avukatları harekete geçtiler.

Bu hususu ispat edecek delillerden bir yığını ortada mevcuttur.

Meselâ Çin meselesi...

ROOSEVELT'LE ÇANG-KAY-ŞEK'İN BİRBİRLERİNE VAİTLERİ

Franklin Roosevelt, Kahire konuşmaları sırasında Çinin derebeyi Çang-Kay-Şek'i tazyik ederek kendisinden bir vaid almıştı.

Şait şuydu: Kuomintang ile Yenan hükûmeti arasında mevcut husumetlere bir fasıla verilmezden önce Çinin millî birliğini hakkıyla temsil eden bir hükûmet tesis ve teşkil edilecekti. Ve bunun arkasından da mümkün olduğu kadar kısa bir zaman içinde millî seçimler yapılacaktı.

Doğrusunu söylemek lâzım gelirse, bu, şarta bağlı bir vaatti. Bu hususta Çang, iki şart ileri sürüyordu:

1 — Babam, Rusyadan, Mançurinin Çine geri verilmesi hususunda kat'î teminat alacak, Rusya müstakbel Çin hudutlarına karşı saygı gösterecek ve Çinin dahilî meselelerine müdahale etmiyecekti.

2 — Çin, harpten sonra İngilizlerin Çinde

evvelce elde etmiş oldukları fevkalâde hakların kendilerinden alınması işi için bir mücadele kampanyası açtığı zaman Amerika kendisini destekliyecekti. Buna bir şekil de bulunmuştu.

Çang, harp sona erdiği zaman, Çindeki fevkalâde haklarını yeniden ele geçirmek isteyecek olan İngilizleri hareketsiz bırakmak ve bu fevkalâde hakları İngilizlerden almak istiyordu. Japonya harbi biter bitmez İngilizlerin fevkalâde haklar elde etmiş bulundukları Çin limanlarına evvelâ Amerikan harp gemileri girer ve böylece İngiliz gemileri de dışarda bırakılarak, İngiliz donanmasının Çin limanlarile irtibatı kesilirdi.

Fakat tatbikata gelince ne oldu?

ÇANG-KAY-ŞEK AMERİKAYA NİÇİN DARILDI?

Babamın hususî murahhası Pat Hurley, enteresan bir iş yaptı. Rusyadan, Çang'ın istemiş olduğu bütün teminatı elde etmişti. Böylece bu meseledeki bütün mes'uliyet şimdi Birleşik Amerikaya devredilmiş oluyordu. Fakat biz, verdiğimiz sözü tutmadığımız gibi bu mes'uliyeti de yüklenmeğe yanaşmadık.

Çin limanlarına ilk giren harp gemileri, İngiliz harp gemileri oldu. Amerikan gemilerini limanlara daha evvel sokarak İngilizlerin Çinle irtibatını kesmek emri, bütün mes'uliyeti Hariciye Nezaretine ait olmak üzere Amerikada geciktirilmiş, daha doğrusu hasıraltı edilmişti.

Netice ne oldu?

Yerine getirilmemiş bir Amerikan vaadiyle Karşılaşan Çang, Amerikaya darıldı.

Bugün Çindeki manzara devamlı bir irtica manzarası arzediyor. Bugün Çinde işbaşında bulunan hükûmet en son haddine gelmiş bir kıtlık, irtişa, irtikap adiliği en son derecesine varmış bir sürü sinizmle dolu bir muhit içinde çalışan zalim ve cebbar bir hükûmettir.

UZAK ŞARKA VAAD EDİLEN HÜRRİYETİ İNGİLİZLER ÖLDÜRÜYOR

Doğu Holanda Hindistanı meselesini ele alalım:

Kraliçe Wilhelmina, bu müstemlekelerin düşman işgali altından kurtulmasiyle beraber onlara önce dominyon statüsünün tatbik edeceğini ve bunun arkasından da bu müstemlekelere hürriyet ve istiklâllerine kavuşabilmeleri için derhal bir fırsat vereceğini de söylemişti.

Doğrusunu söylemek lâzım gelirse, bu vaad, bu müstemlekelerin Amerikalılar tarafından kurtarıldığını Babamın, Wilhelmina'ya işaret etmesi üzerine alınmıştı. Fakat sonraları bütün dünyanın da çok fena karşıladığı bir hâdise oldu. İngilizler, Cava'nın istiklâline kavuşmasının kendi müstemlekelerindeki halklarının kafasında ne gibi fikirler uyandıracağını bildikleri için, tepeden tırnağa kadar silâhlı olarak Cava'ya çıktılar ve kurtuluşları için mücadele

eden halka karşı muharebeye tutuştular. Bu işi yaparken de Amerikalıların kendilerine Ödünç verme ve Kiralama kanunu mucibince verdiği malzeme ve silâhları kullandılar.

Onlara hürriyet vaad edilmişti. Bugün hürriyete kavuşmak yerine kurşunlanıyorlar.

Gelelim Fransız Hindiçinisi meselesine...

Babam, bilhassa bu meselede çok israr ediyordu.

Fransız Hindiçinisinin başlıca mıntakalarını ve esas büyük kısmını Amerikan silâhları ve Amerikan kıtaları düşmandan istirdat etmişlerdi. Bu memleketi, yeniden emperyalistlerin sağmal bir ineği olması için tekrar Fransızların eline teslim etme işi kat'iyen o kadar basit bir mesele olarak halledilemezdi.

Halbuki İngilizler hiç de boş durmuyorlardı. Fransız Hindiçinisi toprağında ilerleyen İngiliz birliklerinin beraberinde Fransız kıtaatı ve Fransanın Hindiçinideki tesislerini idare etmiş veya edecek olan birçok müdür de bulunuyordu.

«Çabuk! Tam zamanı!» diye elele vererek fırsattan istifadeye bakıyorlardı. Acele etmeli, müstemlekeyi yeniden eski emperyalistlerin menfaatperest ellerine terketmeliydiler. Çünkü kimse o anda buna dikkat etmiyordu.

Fransız Hindiçinisinin Japonlar elinden kurtarıldığı o dakikalar mühim ve dönüm noktası mahiyetini taşıyan anlardı.

Bundan başka çok mühim inkişaf ve terakki plân ve vesikalarına, mürteciler tarafından mâni olunmuş ve yerine irtica hareketleri kaim olmuştu.

Görülen manzara Üç büyükler birliğinin yıkılışıdır. O birlik ki, bütün dünya ümitlerini ona bağlamıştı. O birlik ki, hakikaten sulhün temel taşıydı.

Sulhün bu temel taşını Franklin Delano Roosevelt işlemiş ve yerine yerleştirmişti.

Onun ölümünden beri nüfuz sahibi bir takım büyük kimseler bu taşı parçalayıp dağıtabileceklerini ümit ederek, Franklin Roosevelt'in koyduğu yerden kaldırdılar.

Bu millî birlik baltalayıcıların başında veto meselesinin hatalı olduğu hususunda ısrar edip duran bir takım adamlar bulunmaktadır. Bu adamlar böyle hareket etmek için ya budala, yahut da gözlerini hırs kaplamış kimselerdir.

Bu şaşkın insanlar eğer sulhün idamesi gerekiyorsa Üçlerin hep beraberce çalışmaları icap ettiğini ve dünyanın üç büyükler tarafından idare edilmesi gerektiği hususunu anlamamazlıktan ve görmemezlikten geliyorlar.

Halbuki şu, gün gibi aşikâr bir hakikattir ki, bütün dünya Üç Büyükler Birliği hakikatini gördü, onu bir çok uzun aylar ve yıllar boyunca tecrübe ederek, faaliyetlerini beğendi ve

1945 aralık - 1946 ocak ayları arasında Moskovada yapılmış olan Hariciye Nazıları konferansı (*) boyunca dikkat kesilerek gözledi ve notunu verdi. Asıl not bu konferans esnasında ve onu müteakiben verilmişti.

Bundan başka, ilk defa olarak bu konferanstan sonra Amerikada şüpheli bir takım Kongre âzaları ve Amerikan basınının şüpheli bir kısmı «Rusyaya karşı kat'î hareket» parolasını ilâna çalıştılar.

Ve işte, o günden itibaren bizim birliğimiz, Üç Büyükler birliği zayıflamağa başladı.

MÜSTAKBEL SULHU TEHLİKEYE DÜŞÜREN KÖTÜ HAREKETLER

Üç Büyüker birliğinin tedrici bir şekilde yıkılmağa başladığı tarihi olduğu gibi tesbit edebiliriz.

Bu tarih belki de harbin sona ermesinden önceye rastgelir.

Nazi yıkılışından üç ay kadar önce Üç Bü-

(*) **Moskova Konferansı:** 1943 senesi ekim ayında müttefik Devletler Hariciye Nazırları, Mr. Anthony Eden, Mr. Cordell Hull ve M. Molotof arasında yapılmış olan ve harp içinde müttefik devletler Hariciye Nazırları arasında yapılmış olan konferansların en mühimmidir ki, bu konferans günleri esnasında Alman orduları henüz Rusya toprakları üzerinde bulundukları halde, Sovyetler, Anglo-Saksonlardan mühim tavizler elde etmeğe muvaffak olmuşlardı.

yüklerin Hariciye ve Harbiye Bakanları teslim maddelerinin ne şekilde olacağını tesbit edecek muhtıranın müsveddesini hazırlamak maksadile Moskova, Washington ve Londra arasında mekik dokumağa başlamışlardı.

Müteaddit toplantılar ve uzun münakaşalardan sonra esasları tesbit ederek, teslim vesikasına alması icap eden son şekli verdiler. Bu vesikalar, Nazilere, yıkılışları anında sunulacak teslim şartlarını havi idi.

Bu vesikanın kopyalarından biri plân mucibince Moskovadan Mareşal Zhukov'a gönderilmişti.

Halbuki, beraberce kararlaştırılan plânın tam aksine *Shaef*'ta bulunan General Eisenhower'e ne Londra, ne de Washington'dan teslim vesikasının hiç bir kopyası gönderilmedi.

Halbuki gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Ve hakikatte Eisenhower, Üç Büvükleri Hariciye ve Harbiye Bakanları tarafından tesbit edilmiş bu vesikanın mevcudiyetinden malûmattar olmadığı için, ileri sürdüğü ve kullandığı teslim hususatı, hazırlanan vesika olmayıp kendi Genel Kurmayı tarafından hazırlanmış bulunuyordu.

Ve bu yüzden, bir müddet sonra, Ruslar, Amerikalıların ve İngilizlerin Yaltada tesbit edilen işgal mıntakalarını hemen ihlâl ettiklerinden dolayı bize gücendiler.

DOKUZUNCU BÖLÜM

DEMİR PERDE NEDEN BÜYÜYOR?

İran meselesi. — Vatandaşlar Yardım etmeli.

Demir perde basit bir şekilde büyümüyor. Eğer bir Churchill çıkar da Avrupada bir demir perdenin mevcudiyetinden bahsederse, Stalin de, demir perdenin mevcudiyeti için lüzumlu sebepleri kendisine bir çırpıda sayabilir.

Bizim bugünkü kritik durumumuzu meydana getiren esaslı ve iç sebepleri aramak ve her şeyi iyice açıklamak maksadile hâdiselerin başladığı zamana dönüyorum.

Bütün araştırmalarımın altından yalnız şu inanç ve neticeyle çıktım ki, zırhlı yumruğu — Üç Büyükler birliğini — ilk sarsanlar İngiltere ve Birleşik Amerika devletleri oldu.

İlk defa olarak, beraberce alınan kararları cebren ilga edenler İngiltere ve Birleşik Amerikadır.

Ayrıca şu noktaya da işaret etmeliyiz. Babam yaşadığı müddetçe Amerikanın daima Rusya ile İngiltere arasında uzlaştırıcı bir devlet

olarak hattı hareketini tanzim etmesi hususuna bilhassa dikkat ederdi.

Halbuki biz bugün hayatî ehemmiyette bir vazife olan bu durumu tamamile terketmiş bulunuyoruz.

Babam Amerika ve Rusya arasında bîtaraf olmak lüzumuna çok dikkat ve ihtimam etmiş ve daima bîtaraf kalmağa çalışmıştı.

Halbuki biz bugün bîtaraf yerine birtaraf olduk. Bütün bunların üzerine tuz biber eken en kötü şey ise, İngilterenin yanında değil gerisinde cephe almış bulunmamızdır.

Bu suretle, Yunanistan meselesinde, ki İngilizler o sırada, dört yıl bin bir yokluk ve ıstırap içinde Alman istilâcılarına karşı döğüşmüş bulunan Yunan Anti-Faşistlerini hiç tereddütsüz soğukkanlılıkla öldürüyorlardı, biz Yunanistanda yapılacak olan ve esasında bir maskaralıktan ibaret olan hakikî demokratik (!) seçimlerin (31 mart 1946) ilânı işinde İngiliz hariciye nezaretinin yerini aldık.

İRAN MESELESİ

Veyahut İran meselesini ele alalım.

Eğer bu mesele ayni zamanda büyük acılarla yüklü olmasaydı belki de çok büyük bir komedi olabilirdi. İran meselesi ortaya çıkmazdan önce, İran hükûmetinin arzularına karşı tam bir lâkaydî gösteren Birleşmiş Milletler Organizasyonu Güvenlik Konseyi, hâdise patlak

verince, İngiliz ve Amerikan heyetlerinin liderliği altında meseleyi, sulhü kat'î olarak tehdit eden bir vaziyet olarak kabul ederek, tahkikata ve müzakerelere girişti.

O İran ki, Güvenlik Konseyine yaptığı taleplere karşı en ufak bir alâka gösterilmemişti. O İran ki, hiç aldırış edilmeyen taleplerinin sepete atılmasından bir kaç gün sonra büyük bir yaygara ile sulhü tehdit edecek (!) kadar mühim hâdiselere sahne olacak bir memleket olarak tesbit edilmişti.

Fakat işin hakikati anlaşılmakta gecikmedi. Birkaç gün içinde anlaşıldı ki mesele şundan ibaretti:

«Büyük Britanya, Cenubî İrandaki petrol mıntakaları ve haklarının kontrolü meselesinde çok kıskanç davranıyordu. Çünkü Cenubî İran petrol kaynakları üzerinde İngiliz İmparatorluğu ile İran hükûmeti arasında bir mukavele akdedilmişti. Bu mukavele mucibince İran hükûmeti İngiltereye bir takım imtiyazlar vermişti. Bu imtiyazlar bilhassa, hisselerinin %51 i İngiltereye, %49 un İrana ait olmak üzere kararlaştırılmış ve tesbit edilmiş bulunan bir 51/49 işletme hissesi nöbetine dayanan bir petrol işletme şirketi kurulmuştu.

Cenubî İrandaki petrolleri işletmek üzere kurulacak şirketin hisselerinden % 51 ine sahip olan taraf tabiîdir ki aslan payını alıyordu. Ve

yine tabiîdir ki bu aslan payı İngiliz aslanına nasıp olmuştu.

Rusya, Şimalî İranda petrol araştırma ve işletme için 50/50 gibi İranla müsavi nisbette dayanan bir projeyi ileri sürdüğü zaman Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bu meseleyi, tamamile Rusyaya muhalif bir hâdise günü haline getirdi.

İran, hâdiselerin mahiyetine tesir edecek bir durumda bulunduğu müddetçe mühimdi.

Evet, Londra ve Washington da küçük bir grup teşkil eden bir takım kötü niyetli serkeşler bulunuyordu. Bu serkeşler harp çıkarmak kasdile Rusyaya karşı bir kin yaratabilmek gayretiyle havayı bulandırıyor ve ortalığı altüst ediyorlar.

Biraz yukarıda «kötü niyetlerle dolu küçük bir grup teşkil eden insanlar» tâbirini kullandım ve bu grubun Washington'da olduğundan bahsettim. Bu sözlerim belki de müphem bir hava yaratacaktır. Belki de daha vazih ve sarih konuşabilirim. Onun için açıkça konuşacağım. Bugün şuna inanıyorum ki, halen Amerika Hariciye Nezaretinde bulunan mütehassıs ve teknisyenlere Babam hiç bir zaman itimat etmemişti. Bu adamların içinde bize, haricî meseleler üzerinde mütehassıs diye gönderilmiş ve ekseriya hata üzerine hata işleyen bir çok adamlar da mevcuttur.

Her iki partinin de (Demokratlar ve Cum-

huriyetçiler) Kongredeki mürtecilerini düşünüyorum.

«Hür basın» ımızın bazı muhafızlarını düşünüyorum. O «hür basın muhafızları» ki gayrı mesul bir hürriyet için mücadele eden basınımıza mensup bir grupturlar.

Ve bütün bu düşüncelerimden başka bir şey daha düşünüyorum ki, o da, haricî politikamızı atom bombası kudretine dayatarak prestijimizi düşüren ve yalnız meslekî istikballerini temin kaygusu ile beşeriyeti bir harabeye çevirmeğe hazırlanan orduya mensup subaylardır.

Bugün, milletlerin mukadderatlarını militarizmin kontrol edemeyeceğini bundan çok evvelce bir iman gibi tesis etmiş bulunan Amerikanın anane ve teamüllerine müteşekkir olmalıyız.

Harp sonrası diplomasisinin en kesif işi olarak militarizm olduğu hakikatini temkinle ve ağır başlılıkla düşünmeliyiz

Hayır, yanlış anlaşılmasın! Ne Çinde sefir bulunan General George Marshall'ın Uzak Şarkta yaptıklarile, ne de Moskovada sefir bulunan General Beedle Smith'in uğraştıklarile uğraşmıyorum. Ayrıca Amiral Leahy'nin de bir Reisini haricî meselelerde en iyi müşaviri olup olamayacağı meselesini de münakaşaya girişmiyorum.

Fakat Birleşik Amerika Anti - Militarist bir demokrasi memleketidir. Dünya meselelerinin

rehberliğinde ve haber alma işinde saç örgüsü gibi bir şekle tâbi ve eski siyasetinde usul ittihaz etmiş bulunduğu memleketimizde yukarıda saydığım bir kaç ve zikredilmemiş böyle mühim daha bir çok diplomatik makamların sivil şahıslara verilmesi icap ettiğini ısrarla müdafaa ediyorum.

Nihayet şu suale geliyorum: Ne yapabiliriz?

Biz, Amerikan Hariciye Nezaretinde memur olmayan, fakat daha mühim birer varlık olan Amerikan vatandaşları ne yapabiliriz?

Hükûmetimizi gitmekte olduğu yoldan çevirerek Franklin Delano Roosevelt'in çizmiş olduğu yola dönüşünü temin edebilmek için ne yapabiliriz?

VATANDAŞLAR YARDIM ETMELİ!

Bu suale verilecek cevabı kısaca tesbit etmeliyim. Bu cevabı tesbit işinde aldığım ders. ilk defa tarihten, ikinci defa da bir Reis olarak Babamı müşahededen istihraç ettiklerimdir.

Şuna kaniim ki, memleketimizin Cumhurreisleri en büyük Cumhurreisleri idiler. Bizim Cumhurreislerimiz halkın ortaya koyduğu dilek ve arzulara karşı en hassas ve en mes'ul olan insanlardı.

Amerikan demokrasisinde Halkla Reisi arasında yalnız nâdiren görülen bir karabet mevcuttur.

Biz; asıl hâkimler, biz Amerikan vatandaş-

ları, Reisimiz, eğer hakikaten büyük bir Reis ise ona yardım etmeliyiz.

Eğer Franklin Roosevelt büyük bir Reis ise — ki en büyüklerindendi — onun Beyaz Saraydaki faaliyetini desteklemiş, ve kendi hareketlerile birleştirmiş olan Amerikan halkının toleransına teşekkür etmek en birinci borcumuz olacaktır.

SON

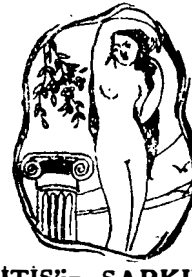
GÜZEL KONUŞMA SANATI

Fernand Corcos **Önsöz: André Maurois**

Güzel konuşma okulda ve hayatta muvaffakıyetin yoludur. Bu kitapta güzel konuşma yolları, hitabet sanatı, bütün incelikleri, nutuk, hazırlanış, hitabetin nevileri ve icapları, konferanslar anlatılmaktadır. Öğretmen ve öğrencilere yardımcı bir kitaptır. — Fiyatı 125 kuruş.

GÜZEL SÖZLER

Bu eser güzel düşüncelerin hazinesidir. İçinde eski Yunandan bugüne kadar yaşamış olan yüzlerce dünya büyüğünün kıymetli sözleri vardır. — Fiaytı 125 kuruş.

BİLİTİS'in ŞARKILARI

Afrodit'i yaratan Pierre Louys'nin bu şaheseri eski devirlerin aşk kitabıdır. — Fiyatı 125 kuruş

NEBİOĞLU YAYINEVİ — İSTANBUL